

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 2

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง
ชุมชนแห่งการเรียนรู้

โดย ดร.พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค และคณะ

มิถุนายน 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 2

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้

คณะนักวิจัย

สังกัด

1. ดร.พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. รศ.ดร.อรจริย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รศ.บรรจบ ภิรมย์คำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. ผศ.ปาริชาติ จันทรพิชญ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. ดร.นภาพรณธ์ ยอดสิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

พัฒนาการกระบวนการการระเบิดจากด้านล่างในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธ์ศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ. 2541 – 2546 ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้านจนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคมปีพ.ศ. 2550 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 ได้แก่ ภาคเหนือ ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร ภาคกลาง ประกอบด้วย นครปฐม อุทัยธานี ชัยนาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ และภาคใต้ ประกอบด้วย พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานีเป็นโครงการที่ได้ต่อยอดมาจาก ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำหรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ล้วนนำไปการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่แข็งแรงจากการสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบต่อกันเป็นความร่วมมือต่อกันระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปีพ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจุดระเบิด โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน

มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทีก ต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจาก การสำรวจข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตกลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบ ชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างใน การกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการ ความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1)การถอดความรู้ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การนำ ความรู้ไปใช้ และ 4)การบำรุงรักษาความรู้ (พรพิมล หารษาภิรมย์โชค, 2553: 116-132) หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและ สามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาพนั้น ได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่าย โดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีจุดแข็ง ต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมา เสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่าย ใดทำงานลำพัง โดย สกว.ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลที่ถูกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ โดยมี ชาวบ้านเป็นตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของ ตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้ามาร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไก ความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้าง การบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็น ตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญญาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการ ทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์

ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15) นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการ ทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการตีเหล็กกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน เห็นได้จากตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูลที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากการบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจ ยิงนาน ยิงทำให้ล้มได้งายขึ้นเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ข้าราชการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้ง สำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในระบบและการสำรวจข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หินสิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ (สีลาภรณ์ บัวสาย และ เบญจมาศ ตีระมาศวนิช อ้างถึงใน สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 90-92) อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด และเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไป หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการตระหนักถึงความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขอบเขตการวิจัยในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวม 34 แห่ง ที่เป็นพื้นที่โครงการ ฯ 2) กลุ่มภายใน ประกอบด้วย ผู้ประสานงาน

โครงการวิจัย และ 3) กลุ่มภายนอก ประกอบด้วย นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2)นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการ

วางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิตและแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชนพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้างคามหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ - รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจรในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุป

ความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยากรกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผลการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน พบว่า ควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมีการลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผลการสนทนาของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 10 คน พบว่า ควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้าง

บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

7. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้

3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้

4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเขามั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลไปพัฒนาเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาเครื่องมือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จำนวน 44 ชุด เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 5)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน และขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยแสดงความเชื่อมโยงบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1.1) การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2) ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน ได้แก่ การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัวและชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และการจัดทำแผนชุมชน 1.3) การวิเคราะห์ตนเอง / ชุมชน 1.4) กำหนดแนวทางในการพัฒนาตนเอง / ชุมชน โดยมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.5 กระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ โดยมีกลไกการทำงานทุกภาคส่วน การพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และการเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 2.1) กลไกการทำงานระดับ 2.2) กลไกการทำงานระดับอำเภอ 2.3) กลไกการทำงานระดับ 2.4) กลไกการทำงานระดับหมู่บ้าน โดยกลไกดังกล่าวจะต้องสามารถบูรณาการแผนชุมชนกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ และสามารถวางแผนได้อย่างสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและการบริการโดยมุ่งให้เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึกใช้แบบสมุดบันทึกรายรับ-รายจ่ายของ สกว. ส่วนใหญ่มีการบันทึกทุกวันและมีการสรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเองเนื่องจาก รู้รายจ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้างฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง โดยมีการลดรายจ่ายจากการปลูกผักไว้กิน ทำน้ำยาล้างจาน ทำน้ำยาซักผ้า เครื่องแกง เลี้ยงสัตว์ไว้กิน มีการออม มีการลดต้นทุนการผลิตโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และมูลสัตว์แทนปุ๋ยเคมี มีการวางแผนชีวิตโดยจัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ และทำให้ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้นมีเรื่องคุยกันมากขึ้น มีวิสาหกิจชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีการจัดการสวัสดิการชุมชนโดยทำการออมทรัพย์ มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างสร้างอาชีพ คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้น โดยสามารถได้ดังนี้ 1) ความหมายของทรัพยากรชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับ คน ดิน น้ำ ป่า สภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชนส่วนใหญ่คือ น้ำแล้ง แก้ปัญหาด้วยการทำฝายแม้ว ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน ได้แก่ รายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี, รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง 2) สภาพสุขภาพส่วนใหญ่เป็นโรคเบาหวาน ความดัน โดยชุมชนส่งเสริมการเดินแอโรบิก ไร่ไม้พลอง ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการไปโรงพยาบาลและซื้อยาแก้ปวดกินเอง 3) สวัสดิการของคนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้การประชุมพูดคุยกันในเวทีในหมู่บ้านเพื่อค้นหาความต้องการ โดยวิธีการจัดสวัสดิการจะต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสในระบบการจัดการสวัสดิการชุมชนในที่ชุมชน ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ ได้แก่ จำนวนเงินออมได้จากกลุ่ม / ธนาคาร สำหรับกิจกรรม เช่นการออมวันละบาท กองทุนฌาปนกิจ ฯ 4) การเรียนรู้ทราบจากการพูดคุยในเวทีชุมชนชาวบ้านเวทีประชาคมเสนอเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ขึ้นมา โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อเรียงลำดับความสำคัญหลักพิจารณา และมีหน่วยงานมาจัดโครงการอบรมคนในชุมชนโดยมีวิทยากรจากภายนอก ซึ่งชาวบ้านต้องการสร้างรายได้ให้มากขึ้นโดยต้องการความรู้ในการทำอาชีพเสริม 5) การจัดการด้านวัฒนธรรมมีการอนุรักษ์ประเพณี มีการสืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การซื้อปลาถิ่นถ้ำน้อย แสดงว่าเขายังหากินเองได้ไม่ต้องซื้อ กินแบบเดิม ฯ สำหรับประเภทแผนชุมชนแบ่งออก 3 ประเภทได้แก่ ทำเอง ทำให้ และทำร่วม โดยการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชนจะมีการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาเสนอในที่ประชาคม เพื่อเสนอปัญหาให้เข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น ซึ่งมีการจัดลำดับความสำคัญว่าอะไรที่ประชาชนต้องการจากการร้องขอข้อมูลจากเจ้าหน้าที่, บัญชีครัวเรือน ปัญหาที่ประเมิน และใช้กลไกการทำงานทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน ตั้งแต่การผลิต รูปแบบ การตลาด และการเพิ่มมูลค่า สำหรับแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนต้องรู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเองได้และปรับตัวกับทุกสถานการณ์ได้ โดยชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน และแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือมีแหล่งเรียนรู้ และมีพื้นที่การเรียนรู้ โดยให้คนในชุมชนพูดเป็นถ่ายทอดเป็นและนำไปปฏิบัติต่อ จนชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน มีหลักการดังนี้ 1) หลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล, การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง, การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย (1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน (2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง (3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และ (4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมโดยนำมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างในการแสดงความสามารถในการ

พึ่งตนเองของชุมชน 3.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ 3.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงิน ธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 3.6)ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวม ภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน (Supply Chain) และ 3.8)ต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือนที่สามารถสะท้อนในการวิเคราะห์ได้ แล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน โดยพิจารณาข้อมูลศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย และกระแสการเงินครัวเรือนเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

4. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่า ส่วนประกอบของกลุ่มการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาทหน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยากรกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระดมปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระดมปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7)การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่

จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่าควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมี การลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสมควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้
3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้
4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเชื่อมั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน 2) พัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) พัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน มีขั้นตอนการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากรายงานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 ระยะที่ 2 จำนวน 44 โครงการ ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถอดความรู้ชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน กลุ่มตัวอย่าง 34 คน จาก 17 จังหวัด ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 5 ร่างและตรวจสอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน ด้วยวิธีกลุ่มสนทนา และขั้นตอนที่ 6 นำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้าง ความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า ส่วนประกอบของคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาท

หน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยาการกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยาการกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระบุดีปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระบุดีปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7) การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยาการกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมใน

กระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยรายละเอียด 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความสำคัญของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาชีวิต 1.1) ต้องเก็บรวบรวมอย่างถูกต้องแม่นยำ 1.2) นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) นำไปวิเคราะห์ได้ถูกต้องกับสภาพความเป็นจริง สร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อปัญหาในชุมชน 1.4) ตีความภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวได้ถูกต้อง ครบถ้วน ส่วนที่ 2 มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ และสุขภาวะ ส่วนที่ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม ส่วนที่ 4 หลักการวิเคราะห์ข้อมูลมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ABSTRACT

The objectives of the research on the development of quality of life according to the guidelines of the learning community were to; 1) capture the best model of using data that led to community planning, 2) develop a manual for data analysis to develop the quality of life following the sufficiency economy philosophy, and 3) develop a manual for learning processes management for community planning. The research was divided into six steps, which were; 1) analyze and synthesize basic data from reports about the environment of the collaborative project to solve poverty problems, social and health development in 17 provinces phase 1 and phase 2 (a total of 44 projects), 2) perform in-depth interviews with 34 samples from 17 provinces to capture knowledge from best communities which had household account analysis for community planning, 3) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on principles of household data analysis to achieve guidelines for analysis of the quality of life of the community, 4) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on learning processes for community planning, development of the quality of life, and learning community, 5) draft and verify a manual on management of learning processes for community planning by using the focus group process with 9 experts and a manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy by using the focus group process with 10 experts, and 6) propose the manual on management of learning processes for community planning and the manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy.

Results

The result of the analysis and synthesis of data from the co-operative project to solve poverty problems, social and health development showed that 1) the use of data from household accounts for analysis for the purpose of community development planning showed the connections in community planning and showed changes in individual, household and community levels in the following aspects; 1.1) recording of household account, 1.2) effects of recording of the household account (analysis of individual, family and community, changes in individual, family and community, and making of life planning and community planning), 1.3) guidelines for individual and community developments such as reduction of expenses, increase of incomes, developments of natural resources and environment, health, community welfares, learning of community wisdoms and cultures, and 1.4) integral community development planning

process, complete system development (supply chain) and the connections among community plan and development plans in the provincial, district, and sub-district levels, 2) there were functions from all sectors in four levels i.e. provincial, district, sub-district, and village levels. There was integration between community plan and local administration organization's plan. The planning related to community value chain in agricultural, industrial and service aspects. There were community product processing, saving, and expenses based on self-dependency.

The results of the interview with 34 samples which were experts from communities for capturing the best model of communities which had household account analysis for the purpose of community planning revealed that most communities used income-expense record books supplied by the Thailand Research Fund and made the records daily and summarized weekly. What the communities learned from household account which led to changes were; high expense led to self-awareness of economical and excessive expenses, expense reduction, savings, production cost reduction, life planning through reduction of debts, setting up of community enterprise, management of community welfares, setting up learning centers for career, and the community could use data on conditions, and problems regarding natural resources, health, community welfares, and culture as the information for management of community resources planning, health planning, community welfares planning, learning planning, and art and culture planning. There were three types of community plans i.e. self-designed plan, given-designed plan, and group-designed plan. Steps of community plan making were; present the household account data to the community forum, propose problems to sub-district administration organization plan, integrate with other functions, prioritize the problems, determine directions for complete problem solving by all sectors. Strengthened community was defined as a community with self-awareness which was able to solve its own problems, adaptable. Members participated in community's activities. Learning community was defined as a community with learning resources and with learning areas.

The results of in-depth interviews with the sample group of 10 experts and stakeholders to study household data analysis principles to achieve guidelines for evaluation of community's quality of life revealed that the principles used to evaluate the community's quality of life comprised; 1) principles on data organization including data grouping, data arrangement for inter-relation, relating with external data, and processing of all the relations, 2) types of data which affected the community planning were divided into; 2.1) basic community data comprising community potential data, data on social, cultural, political and governance data, economics data, and wisdom and knowledge data, and 2.2) basic household data comprising incomes, expenses, savings and security, and debts, 3) principles on household account data analysis were; 3.1) focusing on household account analysis which led to actual trouble shooting, 3.2) total incomes and total expenses could be used in analyzing the community's potential, 3.3)

loans should not be added to income or expense, 3.4) considering the type and nature of expenses, 3.5) able to correctly analyze the incomes, bank savings, bond purchasing, and other types of savings, 3.6) household account data could reflect various types of behaviors of the family, 3.7) enable systems thinking and see the relationship between household account and problems and understand the rules for complete problem solving in terms of supply chain network, 3.8) using of quantitative data in data analysis to interpret qualitative meanings, and 4) connections among household account data, problems, and community planning.

The in-depth interviews with the sample group of 10 experts in learning process management for community planning revealed that the manual for learning process management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 2.1) review of plan and acknowledgement of community problems, comprising factors which made the community know the problems of the community, the means of making everyone understand the problems of the community, every member who took part in sparking the problems of the community, the means of encouraging members to participate in sparking the problems of the community, consulting techniques, questioning techniques, 2.2) determining goal and vision of community, comprising factors affecting the goal/vision/future of the community, the means of making everyone understand the objectives of learning to solve the problems of the community, the characteristics of goal/vision/future that would solve the problems sustainably, 2.3) analysis of demand/needs and determining the goal, comprising persons influencing the analysis of demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, the means of enabling the community to perform self-assessment, the means of bringing others to participate in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, factors to be aware of in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, technique used for finding the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, and the characteristics of good learning goals, 2.4) data collection and sources of knowledge, comprising persons responsible for data collection and search for sources of knowledge in the community, the means of bringing others to participate in data collection and search for sources of knowledge in the community, and the means of data collection and search for sources of knowledge in the community, 2.5) co-

planning and learning for community's problem solving, comprising the participants in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of bringing others to participate in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, 2.6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, comprising the participants in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, the means of bringing others to participate in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, techniques of summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving and how to use the results to improve the plan, 2.7) knowledge management comprising knowledge capturing (characteristics of body of knowledge needed for community development and knowledge capturing methods), knowledge sharing, applying the knowledge (the methods of using the knowledge to extend the and expand the effectiveness for the development of local area/community and those who applied the knowledge), and knowledge maintenance (factors affecting the knowledge maintenance and the means of knowledge maintenance). Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual for learning processes management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 1) review of plan and acknowledgement of community problems, 2) determining goal and vision of community, 3) needs analysis, 4) data collection and sources of knowledge, 5) co-planning and learning for community's problem solving, 6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, 7) community's knowledge management. Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy comprises 4 sections. Section 1 the importance of data in household account analysis, which includes 1.1) collect data precisely and accurately, 1.2) utilizable and beneficial, 1.3) correctly analyze appropriately with real life conditions invoking awareness or interest in problems within the community, 1.4) interpret correctly and completely

under the relationship with the circumstance. Section 2 five dimensions of quality of life development, i.e. economics, social and cultures, natural resources and environment, learning and health. Section 3 sufficiency economy philosophy, which includes three pillars i.e. moderation, reasonableness, and reasonable immune system, and two conditions i.e. knowledge and virtue. Section 4 principle of data analysis, which has six steps; 1) community analysis, 2) strengths and weaknesses analysis, 3) finding guidelines for community development, 4) community development planning, 5) implementation of plan, and 6) follow up and evaluation.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้ให้สามารถบรรลุได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ทางคณะนักวิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ การวางแผนชุมชน และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณเนตรดาว ยั๋งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัยตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงอาจารย์ศรีนิตย์ บุญทอง ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่คอยให้ข้อเสนอแนะตลอดงานวิจัยร่วมกับคณะนักวิจัยจนสามารถลุล่วงมาได้

คณะนักวิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ญ
กิตติกรรมประกาศ	ถ
สารบัญ	ท
สารบัญตาราง	ป
สารบัญภาพ	ภ
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการดำเนินการวิจัย	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	11
กระบวนการทางสังคมของชุมชน	40
แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	48
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	54
การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	72

สารบัญ

บทที่	หน้า
กระบวนการจัดการความรู้	73
การวางแผนชุมชน	76
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	82
3. วิธีดำเนินการวิจัย	105
<p>ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ</p>	106
<p>ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน</p>	107
<p>ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน</p>	109
<p>ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน</p>	112
<p>ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	115

สารบัญ

บทที่	หน้า
<p>ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	116
4. ผลการวิจัย	117
<p>ตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ</p>	118
<p>ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน</p>	189
<p>ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน</p>	281
<p>ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้</p>	440
<p>ตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	560
<p>ตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p>	570
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	573
เอกสารอ้างอิง	635
ภาคผนวก ก	640

สารบัญ

บทที่	หน้า
- รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	641
- รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม	645
ภาคผนวก ข	647
- กรอบการสร้างแบบสัมภาษณ์	648
- แบบสัมภาษณ์	673
- แบบประเมินสัมภาษณ์	687
- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินแบบสัมภาษณ์	711
ภาคผนวก ค	712
- ตัวอย่างปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน	713
ภาคผนวก ง	727
- คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)	728
- คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	853
- คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน	951
ภาคผนวก จ	1005
- บทความสำหรับการเผยแพร่	1007
- ตารางวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	1020

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม	37
2.2 แสดงตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จในภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	89
2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติต่างๆ	90
4.1 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึก	191
4.2 แสดงการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการบันทึก	192
4.3 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล	193
4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผล ให้เกิดการปรับเปลี่ยน	195
4.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการรู้จักตนเอง	199
4.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดรายจ่าย	200
4.7 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยว กับการปรับเปลี่ยนระดับครัวเรือนในด้านการออม	201
4.8 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดต้นทุนการผลิต	202
4.9 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับ ครัวเรือนในด้านการเพิ่มรายได้	203
4.10 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการวางแผนชีวิต	204

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.11 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	205
4.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน	205
4.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน	207
4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชน	207
4.15 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชน	210
4.16 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน ความหมายของทรัพยากรชุมชน	210
4.17 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน สภาพปัญหาของทรัพยากรชุมชน	212
4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน	213
4.19 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน	217
4.20 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพสุขภาพ	219
4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ	220
4.22 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ	223

สารบัญญัตราง

ตาราง	หน้า
4.23 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการทราบความต้องการสวัสดิการของคนในชุมชน	225
4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ	226
4.25 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ	229
4.26 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ	230
4.27 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการศึกษา/การเรียนรู้ความต้องการพัฒนาการศึกษา/เรียนรู้/ภูมิปัญญา	232
4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา	233
4.29 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา เพื่อเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนในการศึกษา/การเรียนรู้	237
4.30 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านภูมิปัญญา	238
4.31 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความเชื่อ	239
4.32 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรม	240
4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	240
4.34 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	242
4.35 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	244

สารบัญญัตราาง

ตาราง	หน้า
4.36 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน	245
4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน	247
4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น	250
4.39 แสดงการวิเคราะห์กลไกการทำงานทุกภาคส่วน	253
4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน	256
4.41 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	258
4.42 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนเข้มแข็ง	261
4.43 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	263
4.44 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	265
4.45 แสดงการวิเคราะห์ผลข้อเสนอแนะ	267
4.46 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้าน ทรัพยากรธรรมชาติในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	271
4.47 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสุขภาพ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	273
4.48 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสวัสดิการ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	275
4.49 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านการเรียนรู้ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	277
4.50 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านวัฒนธรรม ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	278

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.51 แสดงประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มตัวอย่าง	282
4.52 แสดงองค์ประกอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	434
4.53 แสดงขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	495
4.54 แสดงการวิเคราะห์เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน	550
5.1 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.2 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.3 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	623
5.4 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	624
จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	1020

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	8
2.1 แสดงแผนภาพที่องค์ประกอบกระบวนการ A-I-C(Appreciation-Influence-Control)	49
4.1 แสดงภาพรวมข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	122
4.2 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	123
4.3 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	124
4.4 แสดงกระบวนการในด้านการดำเนินงานจากทุกภาคส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	125
4.5 แสดงกระบวนการด้านองค์กรร่วมสนับสนุนและทีมงานของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	126
4.6 แสดงกระบวนการด้านการบริหารโครงการและภาคีหุ้นส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	127
4.7 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	128

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.8 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	129
4.9 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	130
4.10 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	131
4.11 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพิษณุโลกและข้อเสนอแนะของภาคเหนือ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	132
4.12 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครปฐมและจังหวัดอุทัยธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	133
4.13 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยนาทและจังหวัดระยอง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	134
4.14 แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทุนทางสังคมของภาคกลาง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	135
4.15 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	136

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.16 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	137
4.17 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสงขลาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	138
4.18 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพัทลุงที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	139
4.19 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสตูลที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	140
4.20 แสดงข้อเสนอแนะของทุนทางสังคมทางภาคใต้ที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	141
4.21 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาที่เอื้อ ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	142
4.22 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	143
4.23 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดยโสธรที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	144
4.24 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครพนมและข้อเสนอแนะทางภาคใต้ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	145

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.25 แสดงผลผลิตที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	146
4.26 แสดงผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	147
4.27 แสดงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	148
4.28 แสดงภาพรวมของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	151
4.29 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	152
4.30 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	153
4.31 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวกับกลไกพัฒนาตำบลเข้มแข็งแบบพหุภาคีของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	154
4.32 แสดงกระบวนการการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	155
4.33 แสดงกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อตำบลเข้มแข็งของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	156

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.34 แสดงกลยุทธ์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	157
4.35 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	158
4.36 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	159
4.37 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	160
4.38 แสดงผลผลิตจากบัญชีครัวเรือนที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	161
4.39 แสดงผลผลิตด้านการเรียนรู้ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	162
4.40 แสดงผลผลิตของจังหวัดพิษณุโลกที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	163
4.41 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุดรธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	164
4.42 แสดงผลผลิตของจังหวัดชัยนาทที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	165
4.43 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	166
4.44 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	167

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.56 แสดงผลผลิตของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	179
4.57 แสดงผลลัพธ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	180
4.58 แสดงผลลัพธ์ (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	181
4.59 แสดงปัญหาและอุปสรรคของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	182
4.60 แสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	183
4.61 แสดงแนวทางการพัฒนา (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	184
4.62 แสดงแสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	185
4.63 แสดงกระบวนการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนชุมชน	187
4.64 แสดงกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน การบูรณาการแผนชุมชนกับ แผน อปท. และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่คุณค่าในชุมชน	188

ภาคผนวก ง

- คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)
- คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน

คู่มือ...

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
(สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
(สำหรับวิทยาการกระบวนการ)

คณะผู้จัดทำ

ดร.พัทธนันท์	हरररररररररररर
รศ.ดร.อรจรรย์	ณ ตะกั่วทุ่ง
รศ.บรรจบ	ภรรรรรคำ
ผศ.ปาริชาติ	จันทรเพ็ญ
ดร.นภาพร	ยออสัน

ออกแบบหน้าปกและจัดรูปเล่ม

ดร.พร้อมภัก	บั้งบัว
นางสาวชญากรณ์	พั่วพาณิษฐ์
นางสาวหทัยนันท์	ตาลเจริญ
นายโสภาค	เจริญสุข

คำขอบคุณ

ในการพัฒนาคู่มือเล่มนี้ ผู้จัดทำขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ และการวางแผนชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคุณเนตรดาว ยิ่งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ตลอดจนขอเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือเล่มนี้ และสำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัยโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมถึงคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่สนับสนุนให้คณะนักวิจัยดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และที่มอดกแบบรูปเล่มจากนิติตปริญาเอกคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้จัดทำ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

คำนำ

ในการพัฒนากระบวนการการระเบิดจากด้านล่างในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธ์ศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุน ทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ.๒๕๔๑ – ๒๕๔๖ ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้าน จนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๐ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน ๑๒ จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อ การแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๓

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑ ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจตุระเปิด โดยเกิด การปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบ ได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประจักษ์ แผนชุมชน มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการ แก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทิกต่อเนื่อง ๔ เดือน จำนวน ๑๐,๒๕๒ ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจากการสำรวจข้อมูลและการจัดการโดย ครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๓ เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตก ผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างใน ด้วยข้อมูลจากฐานล่าง มีต้นแบบชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็ม พื้นที่ไม่น้อยกว่า ๒๘ ตำบล ในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจาก ข้อมูลจากฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่

สำหรับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะการถอดความรู้ซึ่งเป็น กระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้จากบทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการ ความร่วมมือฯ หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการ วิเคราะห์ชุมชนในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของการวางแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งควร มุ่งที่เป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม แนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก หรือที่ เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนา ที่ยั่งยืนต่อไป แต่การนำกระบวนการเรียนรู้มาเผยแพร่แก่สมาชิกในชุมชนที่มีวิถีชีวิตหลากหลาย และแตกต่างกันเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ยาก เนื่องจากต้องอาศัยบุคคลและเครื่องมือ เป็นจำนวน มากในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจของสมาชิกชุมชน จึงจำเป็นที่ จะต้องมีความรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน เป็นแนวทางสำหรับชุมชนที่มีความ

ต้องการแก้ไขปัญหาทั้งภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแนวทางในพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน รวมถึงยกระดับความรู้ของสมาชิกทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนจะช่วยจุดประกายและมีส่วนผลักดันให้สมาชิกชุมชน แกนนำชุมชน นักพัฒนาชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถร่วมกันขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ไปสู่จุดที่ดีกว่าเดิมได้อย่างมีความสุข และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศของเราสืบต่อไป

คณะผู้จัดทำ

กันยายน ๒๕๕๕

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

สารบัญ

	หน้า
องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	๘
ข้อมูล	๘
กลไก	๓๒
กระบวนการเรียนรู้	๕๙
ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	๖๑
ขั้นตอนที่ ๑ การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน	๖๓
ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน	๘๔
ขั้นตอนที่ ๓ การเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน	๘๒
ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน	๑๐๙
ภาคผนวก	๑๑๑
	๑๑๘

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้จากการอ่านคู่มือเล่มนี้

- ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลและสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยสามารถนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง สามารถกำหนดกลไก (กลไก หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ของคนและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง) และเกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
- ชุมชนมีแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนและสามารถสร้างความเชื่อมโยงเป้าหมายของชุมชนกับทุกภาคส่วน จนเกิดการสนับสนุนทรัพยากรส่วนต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้ใช้คู่มือจะได้รับความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

- การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน
- ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน
- เทคนิคการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน

“หากชุมชนใดสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในภาวะ
ที่เกิดปัญหาหรือในภาวะพัฒนาคุณภาพชีวิต
ได้อย่างเหมาะสมทุกขั้นตอน จะช่วยให้ชุมชนนั้นพัฒนาตนเองได้”

ถ้าชุมชนเกิดปัญหาต้องทำอะไร

เราคงต้องยอมรับความจริงที่ว่า ทุกชุมชนไม่ว่าในประเทศหรือในโลกย่อมมีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งอาจเกิดในภาวะที่ตั้งรับได้ทันหรืออาจไม่ทันตั้งตัว ก่อให้เกิดผลเสียต่อการดำรงอยู่ของชุมชนนั้น ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ ปัญหายาเสพติด เป็นต้น แต่ชุมชนสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายร่วมกัน มองเห็นถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา โดยที่ชุมชนต้องร่วมกันคิดค้นวิธีการต่างๆ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการทรัพยากรและการพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรมต่อไปได้ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนได้ในที่สุด

การวางแผนชุมชนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างไร

การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การยกระดับตนเองจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ไปสู่สถานการณ์ที่ดีกว่าเดิม เป้าหมายในการก้าวไปข้างหน้าสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมมักจะเรียกกันว่า “วิสัยทัศน์” ฉะนั้น ชุมชนจะพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการก้าวไปได้ด้วยกันก็ต้องมี วิสัยทัศน์ร่วมกัน และเมื่อมีวิสัยทัศน์แล้วก็ต้องมีแผนปฏิบัติการที่ช่วยพากันก้าวเดินไป แผนนี้ก็คือ **แผนชุมชน** และการก้าวเดินไปด้วยกันนี้ ย่อมต้องใช้กลไกของกระบวนการเรียนรู้จากกันและกัน

การทำแผนชุมชนถือได้ว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะการเรียนรู้นี้จะช่วยให้ชุมชนรู้จักสภาพของตนเอง และจะสามารถพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน มีผู้กล่าวไว้ว่า แผนชุมชนไม่ใช่แผนที่ใครก็สามารถนั่งคิดนั่งเขียนเอาเองได้ แต่ต้องเกิดจาก “ข้อมูล” ที่ไม่ใช่เพียงข้อมูลปัญหาและความต้องการของคนกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องรวมเอาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในทุกด้าน อีกทั้งข้อมูลจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน และต้องเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันจากคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและทุกระดับ ที่เชื่อมโยงกันด้วยความสัมพันธ์อันดี

คู่มือเล่มนี้จึงได้พัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้น โดยการนำบทเรียนแห่งความสำเร็จของแกนนำชุมชนที่ให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยหวังว่าจะช่วยให้ชุมชนทั้งหลายสามารถแก้ปัญหาชุมชนของตนหรือสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้

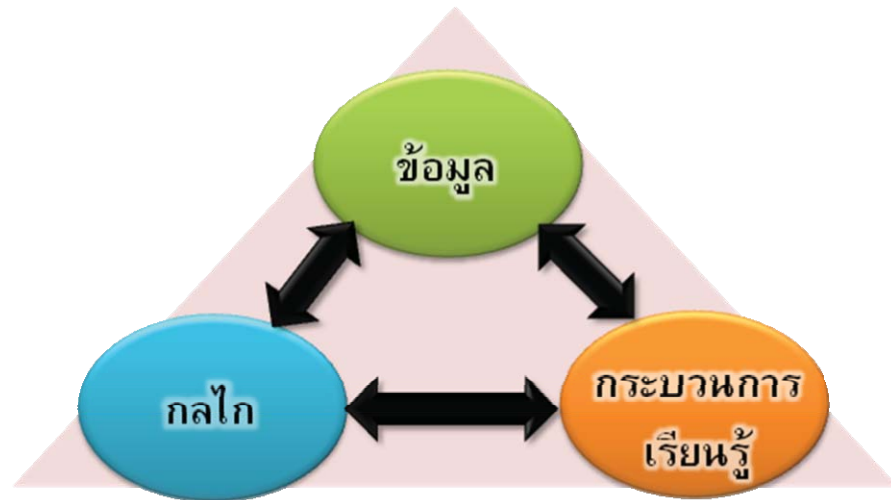
สำหรับการนำกระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ สิ่งสำคัญที่ทำให้เรารู้ว่าเมื่อไหร่ที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการจัดการความรู้นั้นก็คือ “ปัญหาใดบ้างของชุมชนที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้ของคนในชุมชน” เมื่อนั้นคือ สัญญาณบอกเหตุได้ว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะต้องใช้ การจัดการความรู้เข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา” โดยจะต้องเข้าใจว่า “กระบวนการจัดการความรู้สามารถเกิดขึ้นในขั้นตอนใดก่อนก็ได้” แต่สิ่งที่ควรทำต่อก็คือ “พยายามทำให้ครบกระบวนการ” เพื่อทำให้องค์ความรู้ต่างๆ ในชุมชนถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถต่อยอดในการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อไป

ดังนั้น “กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน” คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ทศนคติ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด ทศนคติและพฤติกรรม โดยใช้ประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูล คน และความสัมพันธ์กับส่วนราชการ ภาคเอกชน วิชาการ และประชาสังคม ด้วยการจัดการความรู้จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การต่อยอดการเรียนรู้ และสามารถวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน ประกอบด้วยสิ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องมีสำหรับการวางแผน (เรียกว่า องค์ประกอบ) ได้แก่ ข้อมูลและกลไก และสิ่งที่ชุมชนต้องทำ (เรียกว่า กระบวนการ) ขึ้นตอน เพื่อให้แน่ใจว่าการวางแผนชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง จึงได้กำหนดให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ของตนเองตลอดเวลาของ การวางแผนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนได้ถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้วางแผน และมีการบำรุงรักษาความรู้ของชุมชนด้วย

องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน

๑. ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ ๑) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ ๒) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ๓) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ ๔) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จำเป็นต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้นผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น

และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนได้ รายละเอียดดังกล่าว มีดังนี้

๑. หลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล

ข้อมูลจะไม่มี ความหมายหากไม่มีการจัดการข้อมูลที่สามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ ถึงสิ่งที่ซ่อนหรือปัญหาที่อยู่ภายใต้ข้อมูล สำหรับหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล สามารถสรุปได้ดังนี้

๑.๑ จัดกลุ่มข้อมูล

ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในส่วนของรายรับ – รายจ่ายต่างๆ โดยจะต้องสะท้อนถึง ความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติ เช่น การเห็นตัวเลขรวมตามตัวอย่างข้างล่างนี้

ตัวอย่าง ตารางแสดงการวิเคราะห์รายรับรวมของ ต.หนองเมือง อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานีจำนวน ๒๑๐ ครัวเรือน (๑๒ เดือน) จำแนกข้อมูลเป็นรายการ จำนวนเงิน และร้อยละของแต่ละรายการ

รายการ	จำนวนเงิน	%
๑. ขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ฯ	๘,๑๐๓,๘๒๓	๒๒.๑๖
๒. ขายสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ ฯ	๓,๐๗๑,๙๙๔	๘.๔๐
๓. ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม	๑,๗๓๔,๓๗๔	๔.๗๔
๔. การค้าขายสินค้าซื้อมา/ขายอาหาร	๑,๕๙๘,๒๓๔	๔.๓๗
๕. การขายพืช/สัตว์ หาจากแหล่งธรรมชาติ	๖,๔๐๕,๓๔๗	๑๗.๕๒
๖. ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ	๒,๓๔๐,๖๕๐	๖.๔๐
๗. เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น	๑,๕๖๕,๑๖๗	๔.๒๘
๘. เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ	๗๕๖,๕๖๗	๒.๐๗
๙. รายได้จากการขาย/ให้เช่า ที่ดิน บ้าน ฯ	๕,๘๕๓,๙๘๓	๑๖.๐๑
๑๐. รายรับจากดอกเบี้ยเงินกู้/ดอกเบี้ยธนาคารฯ	๑,๘๐๘,๒๕๓	๔.๙๔
๑๑. รายได้จากการเลี้ยงโชค	๒๖๔,๘๓๓	๐.๗๒

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

รายการ	จำนวนเงิน	%
๑๒. เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ส่งมาให้	๒,๕๖๒,๙๓๓	๗.๐๑
๑๓. เงินที่ผู้อื่นช่วยงานต่างๆ	๐	-
๑๔. เงิน/ลาภลอยที่มีคนมาทำให้เป็นกรณีพิเศษ	๕๐๑,๒๑๗	๑.๓๗
รวม	๓๖,๕๖๗,๓๗๔	๑๐๐

๑.๖ จัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง

การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง ทำได้โดยทำให้ข้อมูลมีค่าอยู่บนฐานเดียวกัน หรือมีหน่วยเดียวกัน เช่น ในกรณีที่สรุปข้อมูลได้ว่านาย ก มีรายรับจากการขายข้าว ๕๐, ๐๐๐ บาท ขณะที่นาย ข มีรายรับ ๑๐,๐๐๐ บาท ทั้งคู่มีพื้นที่นาแตกต่างกัน ดังนั้น การเปรียบเทียบข้อมูลจึงไม่สามารถทำได้ ดังนั้นจำเป็นต้องหา “ค่าจำเพาะ” หมายถึง ค่าที่อยู่บนฐานเดียวกันเพื่อให้เปรียบเทียบกันได้ นั่นก็คือ ปริมาณผลผลิต “กิโลกรัมต่อไร่” เป็นต้น

๑.๓ จัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กับข้อมูล

การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่นๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลจำเพาะใน การเปรียบเทียบกันแล้ว และนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ เช่น รายจ่ายในการใช้ปริมาณปุ๋ยต่อไร่ในรายครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยของทั้งตำบลอย่างไร ได้แก่ เป็นส่วนน้อย หรือ ส่วนใหญ่ เป็นอย่างไร หากส่วนใหญ่มีการใช้ปุ๋ยเคมีแนวโน้มของชุมชนจะเป็นอย่างไร รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับหนี้สินของครัวเรือนว่าสาเหตุของการเป็นหนี้ของเกษตรกรเกิดจากการซื้อปุ๋ยมาใช้ ดังนั้นการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือน

๑.๔ ประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด

การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมดช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมาย ที่ทำให้เกิดความหมาย เช่น การเห็นตัวเลขรวม สัดส่วน และความสำคัญ

ตัวอย่าง การวิเคราะห์รายจ่ายโดยกำหนดเป็นสัดส่วน ของ
ชาวจังหวัดชัยนาท จำนวน ๒๑ ตำบล ๒,๓๘๑ ครัวเรือน

อันดับที่	หมวด	จำ
๑	หมวดที่ ๑ : ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ	๓๕๘,
๒	หมวดที่ ๒ : ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน งานสังคม และเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ	๑๐๘,
๓	หมวดที่ ๒ : ค่าอาหาร	๑๐๑,
๔	หมวดที่ ๕ : ที่อยู่อาศัย	๘๐,๔
๕	หมวดที่ ๓ : ยา - สุขภาพอนามัย	๒๒,๔
๖	หมวดที่ ๗ : ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	๑๔,๖
๗	หมวดที่ ๔ : เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ	๑๓,๔
รวม		๖๙๙,

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. ประเภทข้อมูล

ข้อมูลที่จำเป็นต้องนำมาใช้เรียนรู้สำหรับวางแผนชุมชน แบ่งเป็น ๑. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่

๒.๑.๑ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ได้แก่

๑) ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิ เส้นทางคมนาคม สภาพดินและคุณภาพดิน แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การเลี้ยงสัตว์และการอุปโภค-บริโภค ปริมาณน้ำฝนในรอบปี ขนาดของพื้นที่ป่าและสภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ภัยธรรมชาติ

๒) ระบบการผลิตทางการเกษตร การปลูกข้าวนาปี นาปรัง การทำสวน การปลูกพืชผัก การทำปศุสัตว์ พันธุ์พืชที่ปลูก (พันธุ์ส่งเสริม พันธุ์พื้นเมือง) ไม้ผล พันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ

๓) ประเภทของการใช้ที่ดิน ได้แก่ พื้นที่ในเขตปกครอง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่สาธารณะประโยชน์

๔) ปฏิทินการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในชุมชน

๕) จำนวนประชากร หญิง - ชาย แยกตามอายุ (วัยแรงงาน วัยการศึกษา วัยเด็ก วัยชรา) จำนวนครัวเรือน แยกตามฐานความเป็นอยู่ การตั้งบ้านเรือนในชุมชน

๒.๑.๒ ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ได้แก่

๑) ประวัติความเป็นมาของชุมชน เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ความคิด ค่านิยม

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน

๓) ผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครเพื่อป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมสวัสดิการต่างๆ ของชุมชนในด้านการผลิต การพัฒนาคุณภาพชีวิต และฉาปนกิจ

๔) การศึกษา และ สุขภาพ

๕) โครงสร้างทางการเมืองการปกครอง การแบ่งคุ้มบ้าน

๖) กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

๗) การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การรวมกลุ่ม กองทุนชุมชน สวัสดิการชุมชน

ตัวอย่างแผนที่ชีวิตและแผนที่ชุมชน
ของชาวบ้านจังหวัดกาญจนบุรี

๒.๑.๓ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

- ๑) การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริม
- ๒) ความรู้ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ
- ๓) คนวัยแรงงาน จำนวนคนมีงานทำ คนว่างงาน แรงงานในอนาคต เช่น
จำนวนแรงงานที่ใช้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน
- ๔) ข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม ในชุมชน
- ๕) ข้อมูลพฤติกรรมกรรมการบริโภคในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
- ๖) แหล่งทุนในชุมชน เช่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน
- ๗) ผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์หลัก ผลิตภัณฑ์รอง ผลิตภัณฑ์ในอนาคต
- ๘) วัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าชุมชน แหล่งวัตถุดิบอื่น ๆ
- ๙) ตลาดในชุมชน ช่องทางการตลาด และ เครือข่ายการตลาด
- ๑๐) แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
- ๑๑) ปัญหาทางเศรษฐกิจ ในระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑๒) ขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ทำนาปลูกข้าว ทำสวนแบบไร่นาสวนผสมฯ

๑๓) อัตราการจ้างแรงงานภายนอกในการทำการเกษตรต่อปี

๒.๑.๔ ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ได้แก่

๑) การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค

๒) การประกอบอาชีพ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่

๒.๒.๑ รายรับ หมายถึง เงินที่ได้รับเข้ามาในครัวเรือนจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

๑) จำนวนเงินที่ได้จากการขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน

๒) ขายสัตว์

๓) ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมหรืองานฝีมือ

๔) การค้าขายสินค้าที่ซื้อมารวมทั้งการขายอาหาร

๕) เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น

๖) ค่าจ้างจากการทำงานหรือให้บริการ

๗) การขายที่ดิน บ้าน เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ

๘) การให้เช่าที่ดิน บ้าน รถไถ เครื่องมือ ยานพาหนะต่างๆ

๙) ดอกเบี้ยเงินกู้ /ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต

การลงทุน เงินคืนจากลูกหนี้

๑๐) เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ

๑๑) การเลี้ยงโชค

๑๒) เงินที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องส่งมาให้

๑๓) จากแหล่งอื่นๆ เป็นต้น

๒.๒.๒ รายจ่าย หมายถึง เงินที่ต้องจ่ายออกไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) เพื่อประกอบอาชีพ เช่น ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่า/ซื้อวัสดุอุปกรณ์ หรือลงทุนเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ค่าโดยสารรถ เรือ รถไฟ เครื่องบินรวมทั้ง ค่าแสดมปี ไปรษณีย์ และค่าส่งพัสดุภัณฑ์ ค่าพลังงานและน้ำมันในการประกอบอาชีพ ค่าปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่ายาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ค่าซื้อสัตว์เพื่อการประกอบอาชีพ ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ และค่าซื้อสินค้าเพื่อมาจำหน่าย

๒) เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น ค่าข้าวสารทุกชนิด เนื้อสัตว์บก สัตว์แมลง และสัตว์อื่นที่ใช้เป็นอาหาร ผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย ฯลฯ และเครื่องเทศ ไข่สด อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง อาหารหมักดองทุกชนิด อาหารสำเร็จรูป และเครื่องปรุงอาหาร อาหารสำเร็จที่ซื้อจากร้าน น้ำดื่มสะอาด น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่มเกลือแร่ นมทุกชนิด โอวัลติน ไมโล โกโก้ น้ำผลไม้ และค่าเชื้อเพลิงในการหุงต้ม

๓) ค่ายา และเครื่องนุ่งห่ม เช่น ค่ายาและค่ารักษาพยาบาล เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องนอนของสมาชิกในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายในการเสริมสวย และของใช้ประจำวัน

๔) ที่อยู่อาศัย เช่น ค่าซ่อมแซมต่อเติมหรือปลูกบ้าน ปรับปรุงบริเวณบ้าน ค่าซ่อมหรือซื้อเครื่องใช้ในบ้าน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าโทรศัพท์ทั้งครัวเรือน และค่าภาษีต่างๆ รวมถึงค่าเก็บขยะ ฯ

๕) เพื่อการลงทุนและงานสังคม เช่น จ่ายดอกเบี้ย และผ่อนใช้หนี้เงินกู้ เงินยืม เล่นแชร์ เงินทำบุญ หรือเงินช่วยงาน เงินเดือนหรือเงินที่ส่งไปช่วยเหลือญาติในครอบครัวที่อยู่อื่น และจ่ายเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

๖) เพื่อการศึกษา เช่น ค่าเทอม ค่าเรียนพิเศษ ค่ากิจกรรมพิเศษ ค่าอุปกรณ์การเรียน และชุดนักเรียน ชุดพลละ ชุดลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ค่าขนมที่让孩子ไปโรงเรียน รายวัน หรือรายเดือน และค่ารถรับส่งเด็กไปโรงเรียนแบบประจำและรายเดือน

๗) ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ขนมอบเคี้ยว ขนมอบกรอบ ลูกอม เครื่องดื่ม ชูกำลัง เหล้า เบียร์ ยาตอง ไวน์ กระแซ่ สาโท ยาสูบ บุหรี่ หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ เงินที่เสียไป โดยไม่เต็มใจ และเงินที่จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชค เสี่ยงดวงต่างๆ

๒.๒.๓ เงินออมและหลักประกัน หมายถึง เงินที่มีการจัดเก็บในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

- ๑) จ่ายเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ และเบี้ยประกันภัย
- ๒) ฝากธนาคาร ซื้อพันธบัตร ฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ ออกเงินกู้
- ๓) ซื้อทอง เงิน นาก เพชร พลอย และเครื่องประดับที่มีค่าอื่นๆ
- ๔) เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อน เพื่อซื้อหรือเช่าที่ดินหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ
- ๕) เงินสด เงินดาวน์ หรือเงินผ่อนเพื่อยานพาหนะ

๒.๒.๔ หนี้สิน หมายถึง เงินที่ได้มาจากกู้ยืมจากตัวบุคคล บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร และกลุ่มหรือสถาบันการเงินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ในรูปแบบของการนำมาลงทุนให้เกิดรายได้ หรือหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือแบ่งออกเป็นกู้ใน - นอกกระบบ และการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน - นอกกระบบ เช่น

๑) เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการลงทุนและการประกอบอาชีพมีอัตราดอกเบี้ยที่ %

๒) เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการศึกษาบุตรหลานอัตราดอกเบี้ยที่

๓) เงินกู้ใน- นอกกระบบ นำไปใช้เพื่อการใช้จ่ายอื่นๆ

๔) อัตราดอกเบี้ยที่% สำหรับการผ่อนใช้หนี้เงินกู้ใน - นอกกระบบ เป็นเงินต้น และดอกเบี้ยเท่าไร

๒.๒.๕ บัญชีที่ดิน หมายถึง ข้อมูลการครอบครองที่ดินในแต่ละครัวเรือน ทั้งในส่วนที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยไม่มีภาระหนี้สิน และในส่วนที่มีภาระหนี้สินจากสถาบันการเงิน ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงสถานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจประเภทของข้อมูลและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชนได้

ข้อมูลที่ควรจำแยกแยะ เพื่อการวางแผนชุมชนมีอะไรบ้าง.....?

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
๒. ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน
  - ๒.๑ รายรับ
  - ๒.๒ รายจ่าย
  - ๒.๓ เงินออมและหลักประกัน
  - ๒.๔ หนี้สิน
  - ๒.๕ บัญชีที่ดิน

๑. หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชี

๑. เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง โดยใช้ตัวเลขรวมที่บ่งบอกถึงวิกฤตของสถานการณ์เปรียบเทียบในระดับบุคคล

ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ซึ่งจะต้องทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึก นึกคิดในการปรับเปลี่ยนตนเองไปในทางที่ดีในลักษณะที่ทำให้เขาเกิดความคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักพอประมาณ และนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อไป

๒. การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อกำหนดให้ได้ว่าชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้หรือไม่ อยู่บนความพอเพียง และความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิเคราะห์ต้องคำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ การแยกประเภทของรายรับว่ามาจากแหล่งใด โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) พึ่งตนเอง (การพึ่งด้วยกำลังของผู้มีรายรับด้วยตนเองเท่านั้น) หรือ ๒) พึ่งจากภายนอก เช่น รายได้จากการขายผลผลิต ค่าขายสินค้าที่ซื้อมา ขายสัตว์เลี้ยง ขายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม เป็นการพึ่งตนเอง แต่รายได้ดังกล่าวไม่ว่าจะมาจาก เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง ค่าคอมมิชชั่น ค่าจ้าง การทำงานหรือให้บริการ ดอกเบี้ยเงินกู้/ธนาคาร พันธบัตรรัฐบาล เงินปันผลจากหุ้น ประกันชีวิต การลงทุน เงินคืนจากลูกหนี้ เงินสงเคราะห์และสวัสดิการต่างๆ การเลี้ยงชีพ เงินที่ลูกหลาน ญาติพี่น้องส่งมาให้ และจากแหล่งอื่นๆ ล้วนถือเป็นเงินรายรับที่มาจากพึ่งภายนอกทั้งสิ้น

ตารางวิเคราะห์ รายรับ ๕ อันดับแรกของตำบลหนองเมือง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี

รายการ	จำนวนเงิน	%	ลำดับที่	ความหมายของข้อมูล
๑. การขายผลผลิตจากการทำนา ทำไร่ ฯ	๘,๑๐๓,๘๒๓	๒๒.๑๖	๑	พึ่งตนเอง
๒. การขายพืช/สัตว์ หาจากแหล่งธรรมชาติ	๖,๔๐๕,๓๔๗	๑๗.๕๒	๒	พึ่งตนเอง
๓. รายได้จากการขาย/ให้เช่า ที่ดิน บ้าน ฯ	๕,๘๕๓,๙๘๓	๑๖.๐๑	๓	พึ่งตนเอง
๔. การขายสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ ฯ	๓,๐๗๑,๙๙๔	๘.๔๐	๔	พึ่งตนเอง
๕. เงินที่ลูก หลาน ญาติพี่น้อง ส่งมาให้	๒,๕๖๒,๙๓๓	๗.๐๑	๕	พึ่งภายนอก

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒.๒ การวิเคราะห์ว่ารายจ่ายด้านใดบ้างที่ชุมชนไม่สามารถผลิตหรือจัดการได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะถือว่ารายจ่ายดังกล่าวเป็นรายจ่ายที่ต้องพึ่งภายนอก เช่น ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ค่าจ้างแรงงานมาจากคนภายในหรือภายนอกพื้นที่ จัดเป็นการพึ่งภายนอกและมีภูมิคุ้มกันหรือไม่ เช่น การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการซื้อปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยอินทรีย์กับค่าปุ๋ยเคมี ถ้าค่าปุ๋ยชีวภาพสูงกว่า แสดงถึงการพึ่งตนเองและการมีภูมิคุ้มกันของชุมชน เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่ชุมชนต้องซื้อผักสด ผลไม้ พริก หัวหอม กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ ฯลฯ แม้ในชุมชนจะมีครัวเรือนที่ปลูกผักหลายชนิด สามารถปลูกกินเองได้ก็ตาม แต่รวมแล้วชุมชนยังมีความจำเป็นต้องซื้อ ซึ่งแสดงถึงความไม่พอเพียง หรือชุมชนไม่ต้องซื้อข้าวสารบริโภคเพราะสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาสะท้อนถึงความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นสำคัญในการเชื่อมโยงกับปัญหาในมิติต่างๆ ของชุมชน

ตัวอย่าง ตารางแสดงสรุปตัวอย่างบัญชีครัวเรือน
จังหวัดชัยนาท

รายการ	กะบกเตี้ย	กุตจอก	ดงคอน	เด่นใหญ่
รายจ่าย ครัวเรือนที่ทำ บัญชีครัวเรือน	๑๕๐	๑๒๐	๒๑๗	๑๑๙
๑.๑. ค่าจ้างแรงงาน	๒,๓๑๕, ๓๑๙	๒,๗๕๙, 1 ๑๕๒	๔,๓๒๒,๙๙๒	๒,๙๐๔,๓๘๑
๑.๒. ค่าเช่า/ซื้อวัสดุ อุปกรณ์ หรือลงทุน เครื่องมือ ฯ	๑,๓๘๒,๒๖๑	๓,๕๕๑,๓๔๐	๘,๐๒๑,๐๙๖	๔,๐๗๖,๒๕๓
๑.๓. ค่าโดยสาร รถ เรือ รถไฟ ฯ ค่าแถมปี ไปรษณีย์ ฯ	๒๘๖,๑๓๗	๓๑๖,๘๙๔	๓๑๖,๑๙๖	๒๖๙,๗๙๙
๑.๔. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง พาหนะ เดินทาง/ประกอบ อาชีพ	๑,๕๘๔,๔๓๕	๒,๗๕๖,๕๗๔	๕,๑๖๒,๐๗๕	๒,๗๓๑,๖๐๗
๑.๕. ค่าปุ๋ยชีวภาพ หรือ อินทรีย์ ฯ	๘๖๖,๔๓๕	๓,๗๔๔,๒๖๐	๑,๒๘๘,๘๐๑	๑,๓๑๘,๕๘๐

รายการ	กะบกเตี้ย	กุดจอก	ดงคอน	เด่นใหญ่
๑.๖. ค่าปุ๋ยเคมี/ฮอร์โมน ฯ	๑,๓๘๐, ๔๒๕	๔,๙๖๒,๒๓๗	๖,๒๒๐,๐๘๒	๔,๒๕๙,๕๙๒
๑.๗. ยาฆ่าแมลง ยาปราบ ศัตรูพืช	๙๐๑,๐๓๕	๒,๖๖๖,๐๙๕	๓,๖๖๘,๙๐๖	๑,๘๐๕,๘๔๐
๑.๘. ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องมือฯ ประกอบอาชีพ	๓๘๕,๐๑๒	๓๘๔,๕๔๙	๑,๓๔๒,๒๗๙	๘๗๘,๐๘๕
๑.๙. เงินสด เงินดาวน์ หรือ เงินผ่อน เพื่อซื้อ ยานพาหนะ	๘๐๙,๐๓๗	๒,๒๙๖,๖๓๔	๔,๑๒๔,๗๘๑	๑,๐๕๐,๔๙๔
๑.๑๐. ซื้อสินค้ามาจำหน่าย	๒๔๙,๘๑๖	๑,๑๗๔,๗๖๔	๒,๖๗๔,๒๒๑	๔๒๙,๘๔๙
รวมค่าใช้จ่ายหมวดที่ ๑	๑๐,๑๕๙, ๙๑๒	๒๔,๖๑๒, ๙๔๙	๓๗,๑๔๑, ๔๒๙	๑๙๗๓๔,๔๗๐

๓. ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ เนื่องจากการลงตัวเลขในบัญชีครัวเรือนสามารถทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูล เห็นได้จากการที่คนเรามีเงิน ๑,๐๐๐ บาท ถ้าหากกู้มาเพิ่มอีก ๒,๐๐๐ บาท บางคนอาจเข้าใจว่าเรามีรายรับรวมเป็น ๓,๐๐๐ บาท แต่เขาลืมไปว่าเงิน ๒,๐๐๐ บาทเขาต้องมีการจ่ายดอกเบี้ย

๔. การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด เช่น การจ่ายแบบต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน ทุกเดือน หรือปีละครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องรายจ่ายอย่างถูกต้อง รวมทั้งทำให้สรุปข้อมูลรายจ่ายในภาพรวมถูกต้องยิ่งขึ้นด้วย (สำหรับค่าประกันรถยนต์ ค่าซ่อมบ้าน สำหรับค่าผ่อนบ้าน ค่าเบี้ยประกันชีวิต เบี้ยประกันสุขภาพ เบี้ยประกันภัยถือเป็นกรออม)

๕. การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม

๖. ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าเช่า ค่าบุหรื ดูหนัง ฟังเพลง ซึ่งสามารถนำไปใช้ใน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกับการลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็นได้

๗. การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวม ภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain)

๘. การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน แล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

๔. ข้อมูลจากจากบัญชีครัวเรือนสามารถบอกได้ว่าชุมชนมีปัญหาได้

๑. ข้อมูลการผิดปกติในด้านยอดรวมของรายรับลดลง-รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จาก การประกอบอาชีพของในชุมชนอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากศักยภาพชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาความรู้และวัฒนธรรมชุมชนมีอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบให้เกิดความผิดปกติดังกล่าว

๒. ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชนวิเคราะห์แนวโน้มสามารถนำข้อมูลรายรับที่มีการจดบัญชีมากกว่า 1 ปีขึ้นไปมาเปรียบเทียบว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น หรือลดลง อย่างไร หากมีแนวโน้มที่สูงขึ้นแสดงว่ารายรับดังกล่าวจะมีความมั่นคงในระยะยาวได้

๓. ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชนตามรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน

๔. สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้นวิเคราะห์ว่าในการมีรายได้จำนวน ๑ บาท จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเท่าไร

๕. วิเคราะห์ประเด็นสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช่เงินออมสะสมจะบ่งบอกถึงสภาพการออมเงินของครัวเรือน และในภาพเฉลี่ยของการออมเงินของชุมชนซึ่งสามารถสะท้อนถึงศักยภาพทางการเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และเมื่อมีการเปรียบเทียบทิศทางแนวโน้มติดต่อกันหลายปี จะทำให้คาดการณ์หรือประเมินสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนได้

๖. กระแสเงินของครัวเรือนจากบัญชีครัวเรือนสามารถนำเสนอให้เห็นในระยะเวลา ๑๒ เดือน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนการเงินของครัวเรือน ในกรณีที่เกิดปัญหาจะทำให้เข้าใจว่าช่วงใดที่สามารถสร้างรายได้จากโอกาสได้เพื่อนำมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับรายจ่ายบางประเภท หรืออาจทำให้เกิดการวิเคราะห์ครัวเรือนจำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายในด้านใดบ้าง

สำหรับประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปรายละเอียดได้ตามตารางข้างล่างนี้

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การนำประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
๑. ศักยภาพชุมชน	๑. การผลิตปกติในด้านโดยรวมของรายรับลดลง-รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จากการประกอบอาชีพของในชุมชนอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากศักยภาพชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาความรู้และวัฒนธรรมชุมชนมีอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบให้เกิดความผิดปกติดังกล่าว	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน - รายรับจากการจับสัตว์น้ำไปขายลดลง โดยวิเคราะห์สาเหตุเหล่านี้น่าจะเกิดจากอะไรได้บ้าง เช่น ภัยธรรมชาติ คุณภาพน้ำต่ำทำให้มีปลาอาศัยอยู่ได้ หรือความถี่เกี่ยวของชาวบ้าน	- สาเหตุของปัญหาสามารถนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาได้อย่างแท้จริง เช่น ปัญหาของรายรับจากการจับสัตว์น้ำไปขายลดลง เนื่องจากสภาพแวดล้อมและคุณภาพน้ำต่ำ สิ่งเหล่านี้อาจจะต้องสะท้อนให้ชาวบ้านช่วยกันคิดถึงการพัฒนาคุณภาพของแหล่งน้ำก่อนทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์ จนนำไปสู่มาตรการการดูแลต่าง ๆ ภายในชุมชน ต่อไป เพราะความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำจะทำให้มีสัตว์น้ำ การมีสัตว์น้ำก็จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ต่อไป

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		<p>- ต้นทุนในการผลิตสูง สามารถวิเคราะห์จากข้อมูลเปรียบเทียบปริมาณต้นทุน ต่อ 1 ไร่ โดยให้วิเคราะห์ประเด็น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้าง 1 ไร่เพื่อเตรียมดิน ค่าจ้างปลูก ค่าปุ๋ยเคมี ค่ายากำจัดวัชพืชและแมลง ค่าจ้างกำจัดวัชพืชและแมลง ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และค่าจ้างรถบรรทุกในการนำไปส่งขาย เพราะค่าใช้จ่ายในการผลิตสามารถสะท้อนถึงปัญหาต้นทุนสูงแล้วผลผลิตที่ถูกลดลงจากปุ๋ยและยากำจัดแมลง ปัญหาต้นทุนที่อยู่ใกล้แหล่งเพาะปลูก และปัญหาของการรวมกลุ่มเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิตตามวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย</p> <p>- ค่าใช้จ่ายในด้านรักษาพยาบาลสูง สามารถวิเคราะห์จากภูมิปัญญาความรู้ของชุมชนว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ประโยชน์ในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพในเชิงป้องกันได้หรือไม่</p>	<p>- ค่าใช้จ่ายทุกอย่างที่เพิ่มขึ้นเกิดปัญหาจากการจ้างแรงงานซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมในอดีตของไทยที่มีการรวมตัวเพื่อเป็นการเอาแรงกันซึ่งถือว่าได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นจึงได้จากการรวมกลุ่มเป็น “ธนาคารแรงงาน” ซึ่งเป็นการรวมตัวในการช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำเกษตร หรืออาจจะใช้รูปแบบในอดีตที่เรียกว่า “การลงแขก” เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ</p> <p>- สามารถนำสมุนไพรไทยมาใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน การต่อกระดูก หมอเป่า และการแก้พิษด้วยการแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น โดยการส่งเสริมเป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชนทั้งนี้เพื่อเกิดการลดค่าใช้จ่ายหากชุมชนสามารถปลูกสมุนไพร</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
			<p>ดังกล่าวเองได้ รวมถึงเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังโรงพยาบาลที่ไกลจากชุมชน เนื่องจากในชุมชนมีความสามารถในการรักษาได้อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านไทยให้กับการสืบสานกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นอีกด้วย</p>
๒. รายรับ	๒.๑ ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชน	<p>- วิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>ระดับครัวเรือน</p> <p>$\frac{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิต} \times 100\%}{\text{รายรับรวมของครัวเรือน}}$</p> <p>ระดับชุมชน</p> <p>$\frac{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตทั้งหมดในชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับรวมของชุมชน}}$</p> <p>(ทำนุ/ทำไร่ ขยายสัตว์เลี้ยง ขยายผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรม ขยายสินค้าที่ออกมา รวมทั้งการขายอาหาร ขายพืชหรือสัตว์ที่หาได้จากแหล่งธรรมชาติ ค่าจ้างจากการทำงานหรือ</p>	<p>- ในการวิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน จะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ - ๑๐๐ แปลผลได้ว่า หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๑๐๐ แสดงว่ารายรับส่วนใหญ่ของครอบครัว/ชุมชนนั้นเกิดจากการผลิตของครัวเรือน ซึ่งถือว่า ครัวเรือน/ชุมชนมีศักยภาพในการหารายได้ด้วยตนเองสูง หรือมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองสูง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาภายนอกหรือลูกหลาน (ในการวิเคราะห์แนวโน้มให้สามารถนำข้อมูลรายรับที่มีการจัดบัญชีมากกว่า ๑ ปี</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		<p>ให้บริการ รายรับจากการค้าขาย หรือให้เช่าที่ดิน บ้าน รถ(เก)</p> <p>- วิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>ระดับครัวเรือน (รายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตของครัวเรือนทั้งหมด X ๑๐๐%) รายรับรวมของครัวเรือน</p> <p>ระดับชุมชน (รายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตของชุมชนทั้งหมด X ๑๐๐%) รายรับรวมของชุมชน</p> <p>- วิเคราะห์สัดส่วนการกักตุนต่อรายรับที่เข้าการผลิต</p> <p>ระดับครัวเรือน (รายรับที่ได้เกิดจากการกักตุนของครัวเรือนทั้งหมด x ๑๐๐%) รายรับจากการผลิตทั้งหมดของครัวเรือน</p>	<p>ชี้ไปนำมาเปรียบเทียบว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น หรือลดลงอย่างไร หากมีแนวโน้มที่สูงขึ้นแสดงว่ารายรับดังกล่าวจะมีความมั่นคงในระยะยาวได้</p> <p>- ในการวิเคราะห์สัดส่วนรายรับที่ไม่ได้เกิดจากการผลิตต่อรายรับทั้งหมดของครัวเรือน/ชุมชนจะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ – ๑๐๐ แปลผลได้ว่า หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๑๐๐ แสดงว่ารายรับส่วนใหญ่ของครอบครัว/ชุมชนนั้นไม่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน ซึ่งถือได้ว่าครัวเรือน/ชุมชนมีการพึ่งพาจากภายนอกในการสร้างรายได้ด้วยตนเอง</p> <p>- ในการวิเคราะห์สัดส่วนการกักตุนเป็นกระแสเงินเข้าที่เกิดจากการกักตุน (มีใช้รายรับซึ่งหมายถึงรายได้) แสดงถึงความจำเป็นของครัวเรือน/ชุมชนต่อรายรับที่ได้จากการผลิตจะมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ – ๑๐๐ แปลผลได้ว่า</p>

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		ระดับชุมชน (รายรับที่ได้จากการกักตุนของชุมชนทั้งหมด x ๑๐๐%) รายรับจากการผลิตทั้งหมดของชุมชน	หากสัดส่วนที่ได้มีค่าเข้าใกล้ ๐ แสดงว่าครัวเรือน/ชุมชนดังกล่าวมีภาระที่จะต้องชำระค่าน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน่าจะอยู่ในวิสัยที่สามารถชำระคืนได้โดยง่ายและไม่เป็นภาระพึ่งพาการกู้ยืมมากเกินไป
๓. รายจ่าย	๓.๑ ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชนตามรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน	- วิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่ายเปรียบเทียบตามหมวดค่าใช้จ่าย	- สามารถนำหมวดค่าใช้จ่ายตามกรอบแนวคิดของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ซึ่งได้แบ่งไว้ ๗ หมวด ได้แก่ ๑. ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ๒. ค่าอาหาร ๓. ยา-สุขภาพอนามัย ๔. เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ ๕. ที่อยู่อาศัย ๖. ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน งานสังคมพักผ่อนหย่อนใจ ๗. ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา

ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชี ครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหา ชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผน ชุมชน
			<p>หมายเหตุ</p> <p>สำหรับค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพสามารถแบ่ง ๒ ประเภท ได้แก่</p> <p>๑. นอกภาคการเกษตร (อาชีพที่มั่นคง และอาชีพที่ไม่มั่นคง)</p> <p>๒. ภาคการเกษตร (อาชีพที่มั่นคง และอาชีพที่ไม่มั่นคง)</p> <p>ในกรณีที่เงินค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในด้านต่างๆ สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท ได้แก่</p> <p>๑. จำเป็นต่อการดำรงชีวิต</p> <p>๒. ฟุ่มเฟือย</p>
	<p>๓.๒ สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น</p>	<p>-วิเคราะห์สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นในมิติต่างๆ ได้ดังนี้</p> <p>๑. สัดส่วนการประกอบอาชีพของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>รายจ่ายในการประกอบอาชีพของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>รายได้จากการประกอบอาชีพของครัวเรือน / ชุมชน</p>	<p>- เป็นการวิเคราะห์ว่าในการมีรายได้จำนวน ๑ บาท จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเท่าไร ยกตัวอย่างเช่น ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ย ๑๙,๗๕๐ บาท มีรายจ่ายในการประกอบอาชีพ ๙,๐๖๙ บาท และมีรายได้จากการประกอบอาชีพ ๑๐,๖๘๐ บาท ดังนั้น สัดส่วนของรายจ่ายในการประกอบอาชีพ / รายได้จากการประกอบ</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
	ครัวเรือน	<p>๒. สัดส่วนรายจ่ายประจำจากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>$\frac{\text{รายจ่ายในการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$</p> <p>๓. สัดส่วนรายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>$\frac{\text{รายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตของครัวเรือน/ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับที่เกิดจากการผลิตของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$</p> <p>๔. สัดส่วนรายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยต่อรายได้ของครัวเรือน/ชุมชน</p> <p>$\frac{\text{รายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยของครัวเรือน} / \text{ชุมชน} \times 100\%}{\text{รายรับของครัวเรือน} / \text{ชุมชน}}$</p>	<p>อาชีพ</p> <p>$= \frac{16,200}{0.499} = 32,464$ บาท</p> <p>๘,๐๖๙</p> <p>ครัวเรือนลงทุนเป็นค่าใช้จ่าย ๔๙.๘๐ สตางค์</p> <p>ในกรณีที่ต้องการการพิจารณาของชุมชน สามารถนำยอดรวมของรายจ่ายและรายรับของชุมชนมาวิเคราะห์ตามวิธีดังกล่าวข้างต้นได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอธิบายภาพรวมถึงการตัดสินใจในการประกอบอาชีพของชุมชน</p> <p>- หากชุมชนต้องการทราบว่าในการผลิตของครัวเรือน/ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การทำนา การปลูกข้าวโพด การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลา ดูก ครัวเรือนชุมชนมีรายจ่ายอะไรบ้าง และเทียบกับรายรับจากการผลิตแล้วมีสัดส่วนที่คุ้มค่า หรือไม่ หรือขาดทุนอย่างไรบ้างในระดับครัวเรือนและในภาพรวมของชุมชนได้ ในการวิเคราะห์จะต้องจำแนกประเภทรายจ่ายในแต่ละการผลิต</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
			<p>- ในกรณีที่ชุมชนต้องการเข้าใจถึงรายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จากการผลิตต่อรายรับจากการผลิตของครัวเรือน / ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ครัวเรือนและชุมชนตระหนักถึงการสิ้นเปลืองอันทำให้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการสร้างกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคุ้มค่ากับรายจ่ายที่ครัวเรือน/ชุมชนต้องเสียไป</p> <p>- สำหรับการวิเคราะห์สัดส่วนรายจ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยต่อรายได้ของครัวเรือน / ชุมชน เป็นการสะท้อนถึงความพอประมาณของครัวเรือน / ชุมชนว่ารายจ่ายได้บ้างที่จำเป็น และอะไรบ้างที่ไม่จำเป็น ดังนั้นสัดส่วนดังกล่าวจะช่วยให้ครัวเรือน / ชุมชนตระหนักถึงสถานะการเป็นหนี้ว่าสาเหตุที่แท้จริงคืออะไร และปัญหาดังกล่าวสามารถจัดการได้ด้วยตนเองหรือไม่ เพราะการแก้ปัญหาที่ระดับครัวเรือนสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้ใครหรือหน่วยงานใดมาช่วยเหลือ นั่นก็คือ</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพันธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
	ครัวเรือน	ชุมชน	“การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น” ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนและรวดเร็วที่สุดในชุมชน
๓.๓ สัดส่วนการออม	ในการวิเคราะห์เงินออมของครัวเรือนสามารถสรุปได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. สัดส่วนเงินออม (ที่ไม่ใช้เงินออมสะสม) เงินฝากต่างๆ รวมของครัวเรือน/ชุมชน x ๑๐๐% รายได้รวมของครัวเรือน / ชุมชน (เงินออมที่ไม่ใช้การสะสม เช่น เงินฝากธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากสหกรณ์ออมทรัพย์ฯ) ๒. สัดส่วนเงินออมสะสม เงินออมรวมต่อปีของครัวเรือน / ชุมชน ค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือน/ชุมชน หาร ๑๒ เดือน (เงินออมสะสม เป็นเงินที่ได้จากการออมในลักษณะที่มีการฝากเป็นงวดๆ หรือเป็นประจำ	ชุมชน	- สำหรับการวิเคราะห์ประเด็นสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช้เงินออมสะสมจะแบ่งบอกถึงสภาพการออมเงินของครัวเรือน และในภาพเฉลี่ยของการออมเงินของชุมชนซึ่งสามารถสะท้อนถึงการอพยพทางการเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และเมื่อมีการเปรียบเทียบทิศทางแนวโน้มติดต่อกันหลายปีจะทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนได้ - เงินออมสะสมจะสามารถวิเคราะห์ถึงสัดส่วนเงินที่สะท้อนถึงภูมิคุ้มกันของครัวเรือนและชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ครัวเรือนมีเงินออมสะสมรวมต่อปี ๘๐,๐๐๐ บาท และค่าใช้จ่ายทั้งหมดต่อปีของครัวเรือน ๖๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อคำนวณตามวิธีดังกล่าวพบว่า $\frac{๘๐,๐๐๐}{๖๐๐,๐๐๐} = \frac{๘๐.๐๐๐}{๖๐๐.๐๐๐} = ๑.๖$

ข้อมูล	ประเด็นที่น่าสนใจของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
	ครัวเรือน	ทุกเดือน, ทุก ๓ เดือน, ทุกปีก็ได้	จากสัดส่วนดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่าครัวเรือน / ชุมชนนั้นสามารถมีเงินออมให้เพียงพอกับการใช้จ่ายหากเกิดสถานการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดคิดได้ โดยที่ครัวเรือน / ชุมชนสามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายประมาณ ๑ เดือน ๑๘ วัน (ในกรณีที่คำนวณ ๓๐ วันต่อเดือน)
๔. กระแสการเงิน	กระแสการเงินของครัวเรือน	<p>- วิเคราะห์กระแสการเงินเข้า-ออกของครัวเรือนทั้งปี โดยสามารถแบ่งได้เป็น</p> <p>๑. รายการเป็นการผลิตเกษตร ประกอบด้วยกระแสเงินเข้า (รายรับพืช รายรับสัตว์ รายรับเกษตรอื่นๆ) กระแสเงินออก (ค่าวัตถุดิบอาหารและเครื่องดื่ม ค่าจ้างแรงงาน/เครื่องจักร ค่าคมนาคม/สื่อสาร ค่าใช้จ่ายการผลิตอื่นๆ: ดอกเบี้ย/เงินต้น)</p> <p>๒. รายการนอกเกษตร ประกอบด้วยกระแสเงินเข้า (เงินเดือน รายรับนอกเกษตรอื่นๆ) กระแสเงินออก (ค่าเดินทางไปทำงาน การลงทุนอุปกรณ์ซื้อวัสดุการผลิต การ</p>	ในการวิเคราะห์กระแสเงินของครัวเรือนจากบัญชีครัวเรือนสามารถนำเสนอให้เห็นในระยะเวลา ๑๒ เดือน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนการเงินของครัวเรือน ในกรณีที่เกิดปัญหาจะทำให้เข้าใจว่าช่วงใดที่สามารถสร้างรายได้จากโอกาสได้เพื่อนำมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับรายจ่ายบางประเภท หรืออาจทำให้เกิดการวิเคราะห์ครัวเรือนจำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายในด้านใดบ้าง หากต้องการจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับสถานะทางการเงินของครัวเรือน เช่น การลดค่าใช้จ่ายในด้าน การสื่อสาร เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าเสียงโทร ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพื่อ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

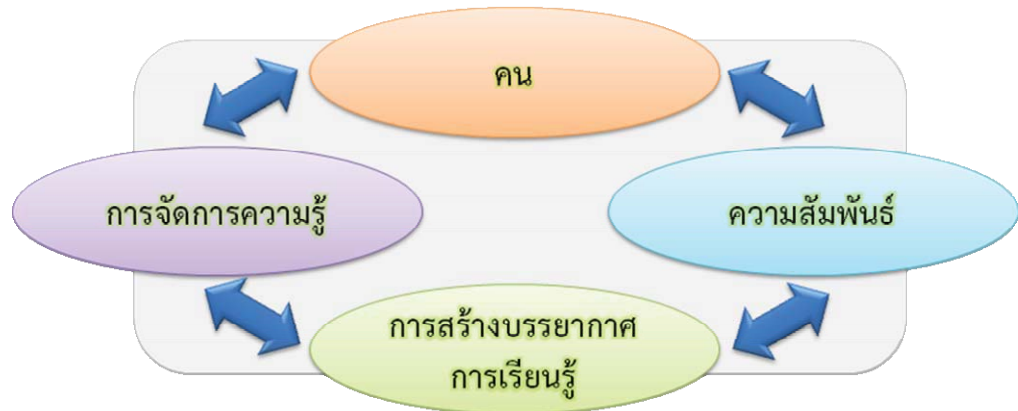
ข้อมูล	ประเด็นที่นำคิดของบัญชีครัวเรือน	ความสัมพัทธ์ของบัญชีครัวเรือนกับปัญหาชุมชน	การหาประเด็นปัญหาไปสู่การวางแผนชุมชน
		<p>ประกอบอาชีพอื่น ๆ, ชำระดอกเบี้ย / เงินต้น)</p> <p>๓. รายได้ครัวเรือน ประกอบด้วย</p> <p>กระแสเงินเข้า (ถูกรางวัลชิงโชค, บุตรหลานให้, เงินสวัสดิการผู้สูงอายุ, ดอกเบี้ยเงินฝาก/เงินให้กู้ยืม อื่นๆ)</p> <p>กระแสเงินออก (อาหารและเครื่องดื่ม เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ค่าคมนาคมสื่อสาร ค่าใช้จ่ายการพักผ่อน ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เงินออม/เบี้ยประกัน, ค่าใช้จ่ายงานสังคม ค่าใช้จ่ายใช้หนี้ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภค ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ)</p> <p>โดยมีการรวมยอดเงินในแต่ละด้านทั้งกระแสเงินเข้า-กระแสเงินสด</p>	<p>นำจ่ายเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตทางการเกษตรแทนเป็นต้น</p>

๒.กลไก

กลไกที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ๑. คน ๒. ความสัมพันธ์ ๓.การจัดการความรู้ และ ๔. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. คน

๑.๑ แกนนำชุมชน

การกำหนดหรือเลือกแกนนำชุมชนเพื่อนำกระบวนการเรียนรู้ เราอาจเลือกแกนนำชุมชนจาก ตำแหน่ง หรือ จากคุณลักษณะ

๑.๑.๑ การเลือกแกนนำชุมชนจากตำแหน่ง โดยพิจารณาจากผู้ที่จัดอยู่ในกลุ่มต่อไปนี้

๑) แกนนำโดยธรรมชาติหรือแกนนำโดยตำแหน่ง แกนนำโดยธรรมชาติ คือ แกนนำที่ไม่ได้เล่นการเมือง ทำแล้วสนุก ส่วนแกนนำโดยตำแหน่ง คือ ผู้ที่ผ่านการเลือกตั้งในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งมาก่อน

๒) แกนนำที่อยู่ในชุมชนและแกนนำที่เป็นคนนอกชุมชน แกนนำที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ๑. แกนนำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางศาสนา เช่น พระ อิมาม โต๊ะครู เป็นต้น แกนนำ กลุ่มนี้จะมีชุดความคิดของตนเอง ๒. แกนนำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. เป็นต้น กลุ่มนี้จะใช้นโยบายของภาครัฐและวิธีคิดแบบภาครัฐ ๓. แกนนำที่เป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ที่ไม่มีตำแหน่ง แต่เป็นผู้มีจิตอาสา อยากร่วมช่วยเหลือผู้อื่น และแกนนำที่เป็นคนนอกชุมชน ทำหน้าที่กระตุ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ขยับขับเคลื่อนการเรียนรู้

๑.๑.๒ การเลือกแกนนำชุมชนจากคุณลักษณะส่วนตัวของแกนนำที่ดี ได้แก่

- ๑) เป็นผู้ในการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับแนวคิด เปลี่ยนพฤติกรรม เปลี่ยนวิถีชีวิต กล้าเสี่ยงในการปฏิบัติและเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น
- ๒) มีความใฝ่รู้ และโลกทัศน์กว้าง พร้อมที่จะแสวงหาความรู้และเรียนรู้ สิ่งใหม่ๆ เสมอ ไม่ติดอยู่กับความรู้ที่ตัวเองมี
- ๓) มีความรับผิดชอบสูง
- ๔) มีความสามารถในการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านเชื่อ
- ๕) มีจิตใจที่กว้างขวาง เสียสละ ไม่เอาเปรียบเพื่อนฝูง จริงใจ กล้าพูด กล้าทำ กล้าคิด กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย และพร้อมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน
- ๖) มีความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ คือ มองได้ทุกมุม ไม่ติดอยู่กับกลุ่มตัวเอง
- ๗) มีความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน
- ๘) มีความพร้อมด้านฐานะ ความเป็นอยู่ และพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่นได้
- ๙) ไม่ครอบงำความคิดผู้อื่น เปิดให้คนอื่นได้แสดงความคิดเห็นและเรียนรู้ ยอมรับคนอื่น สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข
- ๑๐) มีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหาตามสถานการณ์
- ๑๑) มีความจริงใจ มีความตั้งใจที่จะเห็นสิ่งดีๆ เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตอาสา ยากช่วย ยากแก้ปัญหา ยากพัฒนา

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

บทบาทหน้าที่ของแกนนำ

๑. ด้านการนำชุมชน

- ๑.๑ จุดประกายให้ชาวบ้านระดมปัญหาของชุมชน
- ๑.๒ ขับเคลื่อนให้มีการจัดทำแผนชุมชนโดยใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
- ๑.๓ สร้างทีมงาน สร้างเครือข่าย และสร้างแกนนำรุ่นใหม่
- ๑.๔ เป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้านทั้งปัญหาส่วนตัวและปัญหาชุมชน

๒. ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

- ๒.๑ เปิดการเรียนรู้ไม่ปล่อยวางเมื่อชุมชนเผชิญปัญหา
- ๒.๒ กระตุ้นชาวบ้านให้เรียนรู้ โดยใช้การตั้งคำถาม
- ๒.๓ ถ่ายทอดความรู้ที่ตนเชี่ยวชาญ
- ๒.๔ นำคนภายนอกมาช่วยเสริมการเรียนรู้ของชาวบ้าน

๓. ด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง

- ๓.๑ อำนวยความสะดวกในการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ชาวบ้านเห็น ภาพใหญ่ของชุมชน เชื่อมโยงข้อมูลให้เชื่อมโยงกัน
- ๓.๒ กระตุ้นช่วยเหลือให้ชาวบ้านทำแผนชุมชนเชิงลึก บูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและนำไปใช้ได้จริง
- ๓.๓ เป็นสะพานเชื่อมชาวบ้านไปหาแหล่งทุนจากแหล่งต่างๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐ (กระทรวง กรม จังหวัด อปท.) ภาคเอกชน (บริษัท ห้างร้าน) วิชาการ (มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)) และประชาสังคม (มูลนิธิ สมาคม) เป็นต้น
- ๓.๔ สอนวิธีคิด วิธีการใช้ชีวิต และเตือนให้ชาวบ้านมีสติในการใช้ชีวิต โดยใช้เทคนิคต่างๆ
- ๓.๕ ใกล้เคียงความขัดแย้งของคนในชุมชน
- ๓.๖ ตั้งประเด็น เสนอโครงการให้ชาวบ้านดำเนินการ

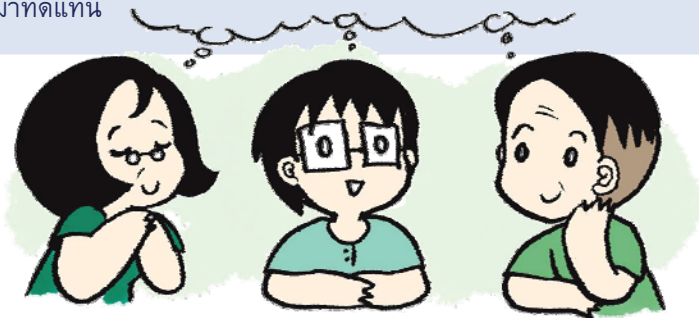
- ๓.๗ เชื่อมประสานฝ่ายต่างๆ ในการทำงาน กำหนดเวลาในการดำเนินงาน
๓.๘ เข้าร่วมกับทีมคณะทำงานจังหวัดเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนพัฒนาชุมชน

ตัวอย่างแกนนำชุมชนทำหน้าที่ให้
คำปรึกษากับชาวบ้านในจังหวัดชัยภูมิ

ข้อคิดสำหรับการเลือกแกนนำชุมชน

เราไม่สามารถหาผู้ที่จะมีคุณสมบัติหรือลักษณะเป็นผู้นำการเรียนรู้ได้ ในคนเดียว ดังนั้นชุมชนจึงต้องนำคนหลายคนมาช่วยกันนำกระบวนการเรียนรู้ โดยให้คนที่มีความสามารถสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เช่น บางคนพูดเก่งก็ให้เป็นประชาสัมพันธ์ บางคนทำเก่งก็ให้เป็นวิทยากรเนื้อหาประจำฐาน แต่ต้องตระหนักเสมอว่าธรรมชาติของแกนนำจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คนเก่าออก คนใหม่เข้ามาทดแทน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒ วิทยาการกระบวนการ

วิทยาการกระบวนการ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ปัจจุบันนี้ในชุมชนมีนักจัดเวทีชุมชนจำนวนมาก แต่มีวิทยาการกระบวนการ ของชุมชนจำนวนน้อย ซึ่งไม่ใช่แค่ผู้ที่จัดเวทีประชุม แบ่งกลุ่มย่อย ให้ความรู้ ระดมความเห็น สรุปความคิดเห็น เท่านั้น แต่วิทยาการกระบวนการต้องยกระดับการเรียนรู้ได้ ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้ หากในชุมชนไม่มีวิทยาการกระบวนการ แก่นำชุมชนก็ต้องเปลี่ยนบทบาทตนเองให้เป็น วิทยาการกระบวนการได้ด้วย

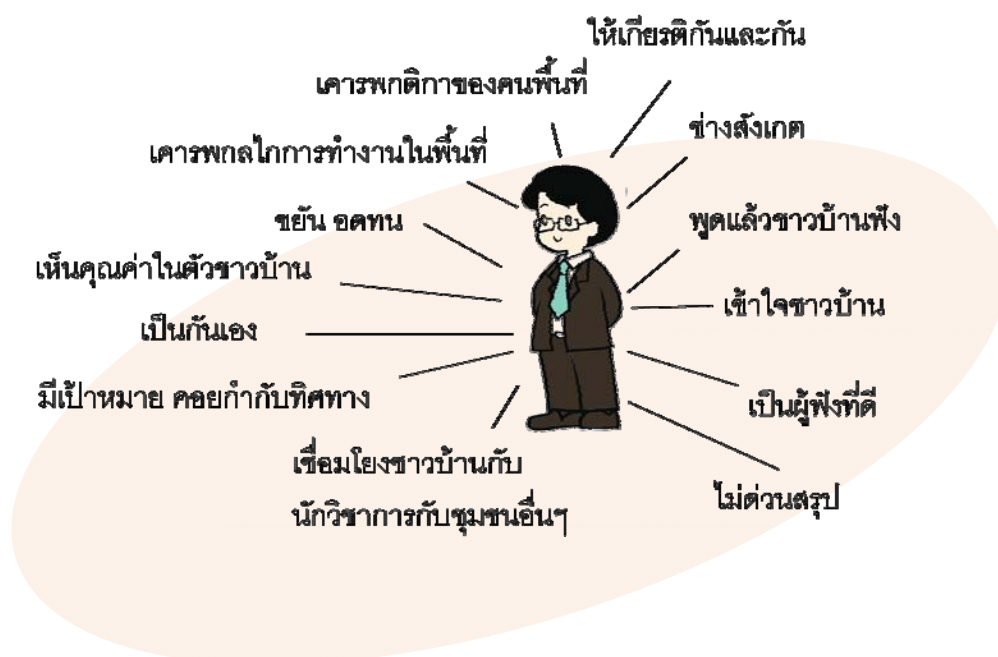

ชุมชนที่ยังไม่มีวิทยาการกระบวนการ ควรเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะส่วนตัว มีความรู้ ความสามารถและทักษะ ดังนี้

๑.๒.๑ คุณลักษณะส่วนตัว

- ๑) ช่างสังเกต
- ๒) พูดแล้วชาวบ้านฟัง ช่างพูดช่างเจรจา
- ๓) มีเป้าหมาย คอยกำกับทิศทางการพัฒนา
- ๔) เคารพกลไกการทำงานในพื้นที่
- ๕) เคารพกติกาของคนพื้นที่
- ๖) เชื่อมโยงชาวบ้านกับนักวิชาการกับชุมชนอื่นๆ
- ๗) มีสมมติฐานที่เห็นคุณค่าในตัวชาวบ้าน ไม่พยายามตัดต่อพันธกรรมชาวบ้าน
- ๘) มีความเป็นกันเองกับชาวบ้าน
- ๙) เข้าใจชาวบ้าน
- ๑๐) ขยัน อดทน
- ๑๑) เป็นผู้ฟังที่ดี

- ๑๒) ไม่ด่วนสรุป
๑๓) ให้เกียรติผู้อื่น

๑.๒.๒ ความรู้ ความสามารถ และทักษะ

- ๑) สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
- ๒) สามารถควบคุมเวทีเรียนรู้ เช่น เวลา หรือความขัดแย้งระหว่างสมาชิก ที่เข้าร่วมเวที
- ๓) สามารถช่วยวิทยากรเนื้อหา (ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวิทยากรเนื้อหาเป็นบุคคลภายนอก ไม่รู้จัก อรรถาธิบายของชาวบ้าน
- ๔) สามารถออกแบบและปรับประยุกต์เวทีเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์
- ๕) สามารถออกแบบที่จะนำความรู้ในตัวชาวบ้านมาใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้
- ๖) ต้องมีทักษะในการจัดการความรู้ เพราะความรู้บางอย่างไม่ได้อยู่ในชุมชน เช่น การจัดการทางน้ำ ต้องใช้ความรู้ทางด้านวิชาการเข้าไปช่วย

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒.๓ บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ

๑) ด้านการแก้ปัญหาชุมชน

๑. ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มในการแก้ปัญหา สังเกตท่าทีการมีส่วนร่วม
๒. ให้กำลังใจชาวบ้าน แต่ไม่ตัดสินแทน ให้คำปรึกษา หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมเมื่อชาวบ้านมีปัญหา
๓. อำนวยความสะดวก ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
๔. รวบรวมปัญหาและสรุปประเด็นที่คุยกันในแต่ละ
๕. เติมเต็มในส่วนที่ชาวบ้านขาด
๖. สร้างบรรยากาศประนีประนอมให้ชาวบ้านเคารพซึ่งกันและกัน
๗. พาชาวบ้านร่วมเวทีเรียนรู้มองให้รอบด้าน โดยดึงความรู้จากหลายๆ แหล่ง ทั้งความรู้ภายนอกและภายในชุมชนมาสังเคราะห์และ
๘. ประมวลความเห็นของเวที แล้วยกระดับการทำงานด้วยการใช้คำถามให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ

๒) ด้านการเรียนรู้ของชุมชน

๑. ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมาย เช่น จัดหาวิทยากรเนื้อหา จัดเวที กำหนดเวลา หัวข้อบทเรียน สังเคราะห์ความรู้ สรุปบทเรียน จัดฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เป็นต้น
๒. สร้างบรรยากาศให้น่าเรียนรู้ โดยกระตุ้นให้ชาวบ้านพูดแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เช่น การละลายพฤติกรรมชาวบ้านในเวทีเรียนรู้ การคลุกคลีให้ได้ใจชาวบ้าน
๓. ต้องเป็นพี่เลี้ยง และครูผู้ให้ความรู้กับแกนนำและชาวบ้าน
๔. ต้องเป็นนักประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน
๕. เป็นผู้สังเกตการณ์ และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับกระบวนการเรียนรู้ให้ทันต่อปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน

สำหรับแกนนำและวิทยากรกระบวนการ ท่านต้อง
มุ่งทำให้สมาชิกชุมชนที่มีจิตสาธารณะได้เข้าร่วม

๑.๓ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้ที่มีส่วนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ ส่วนราชการ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เกษตรอำเภอฯ) ภาคธุรกิจ (ธนาคาร บริษัท ห้างร้านฯ) วิชาการ (มหาวิทยาลัยในพื้นที่ โรงเรียน กศน. ผู้เชี่ยวชาญฯ) และประชาสังคม (สมาคม สภาองค์กรชุมชน ชมรม มูลนิธิฯ) โดยทุกภาคส่วนต่างมีเป้าหมายเพื่อช่วยยกระดับการเรียนรู้ของคนในชุมชน แต่อาจจะมีส่วนร่วมและให้ การสนับสนุนที่แตกต่างกัน เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ให้อุปกรณ์ วัสดุ เครื่องใช้ สนับสนุนด้านบุคลากร สถานที่ เป็นต้น

ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ สามารถจัดได้เป็น 2 กลุ่ม คือ คน ภายในชุมชน และคนภายนอกชุมชน

คนภายในชุมชน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำในพื้นที่ /ผู้นำไม่เป็นทางการ (ผู้นำธรรมชาติ) คือผู้นำที่มีใจอาสาเข้ามาทำงาน ประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ เจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน คณะกรรมการในชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านฯ หัวหน้าส่วนราชการและข้าราชการในสังกัดที่อยู่ในพื้นที่ เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนโยธา หัวหน้าส่วนการคลัง ผู้อำนวยการโรงเรียน และครู ผู้อำนวยการโรงพยาบาลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ข้าราชการเกษียณในชุมชน แกนนำกลุ่มกิจกรรม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านฯ ผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น เจ้าอาวาส พระสงฆ์ โต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามฯ ครอบครัว/ชาวบ้าน ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหานักจัดการความรู้ชุมชน

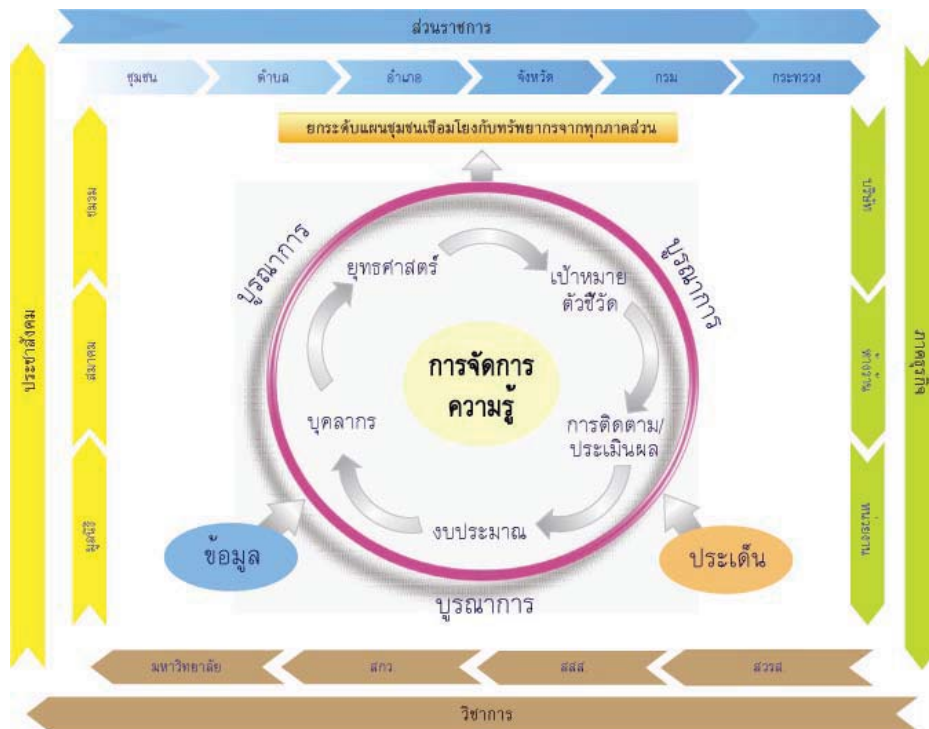
คนภายนอกชุมชน ประกอบด้วย นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบโครงการ เช่น นักวิจัย NGO ภาคีเครือข่ายต่างๆ เช่น กระทรวง กรม จังหวัด มหาวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิ สมาคม บริษัท ห้างร้านฯ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. ความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ เป็นกลไกหนึ่ง ที่ช่วยการขับเคลื่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อ การวางแผนชุมชน เมื่อชุมชนตั้งใจจะร่วมกันเรียนรู้และวางแผนชุมชน จึงต้องมีการจัดการกับ ความสัมพันธ์ของข้อมูลและคน เพื่อให้เกิดการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้วางแผน ไม่ใช่ต่างคนต่าง ทำ และมีการจัดการกับความสัมพันธ์ของข้อมูล ให้มีการเชื่อมโยงข้อมูลทุกเรื่องในชุมชนเท่าที่จะทำ ได้ โดยการจัดการความสัมพันธ์สามารถนำ “การจัดการความรู้” มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ ระหว่างคณะทำงานในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด โดยเฉพาะในกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งเป็นขั้นสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล ประเด็นปัญหาและแนวทางการ พัฒนาชุมชนที่ต้องเชื่อมโยงทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในลักษณะที่ต้องอาศัย ซึ่งกันและกันโดย “การคืนข้อมูล” ให้กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วม ติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ และการได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก จังหวัดของชุมชนนั้นจะต้องมีแผนชุมชนที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วน ตำบล และแผนพัฒนาจังหวัด เนื่องจากการสนับสนุนของ ส่วนราชการจำเป็นต้องมีแผนงาน/ โครงการที่ชัดเจนจึงจะได้รับการสนับสนุน สำหรับภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ชุมชน จำเป็นต้องศึกษานโยบาย เป้าหมาย และช่องทางการติดต่อประสานงานของแต่ละส่วน ทั้งนี้เพื่อ วิเคราะห์ถึงโอกาสที่ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนในด้านใดได้บ้าง

ภาพที่ ๑ แสดงการจัดการความสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนการจกระบวนกรเรียนรู้
เพื่อวางแผนชุมชน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการความสัมพันธ์

เป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจกับประเด็นต่างๆ ในความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การยกระดับของแผนชุมชนที่สามารถบูรณาการทรัพยากรของหน่วยงานต่างๆ ได้ ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. **ข้อมูล** หมายถึง ข้อมูลด้านศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกันหนี้สิน และบัญชีที่ดิน

๒. **ประเด็น** หมายถึง ประเด็นปัญหาาร่วมของคนในชุมชนที่ต้องการให้เกิดการแก้ไขร่วมกัน

๓. **การบูรณาการร่วมกัน** หมายถึง การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ และบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม ในการดำเนินงานของชุมชนในมิติต่างๆ ของการพัฒนาชุมชน

๔. **การจัดการความรู้** หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้จากบุคคล ข้อมูล และเอกสารต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาพัฒนาอย่างเป็นระบบ จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๕. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง แกนนำ วิทยากรกระบวนการ ส่วนราชการ ภาคธุรกิจ วิชาการ ประชาสังคม

สำหรับความสัมพันธ์แบ่งได้เป็นความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และ ความสัมพันธ์ของข้อมูล

๑. ความสัมพันธ์ของคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จากคนที่เคยเกี่ยวข้องกันตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกันเพราะภาระหน้าที่ กลายเป็นคนที่รู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน เพราะมีเป้าหมายร่วมกันที่จะเรียนรู้จากกันและกันเพื่อช่วยกันวางแผนชุมชน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน พยายามทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน และมีการเรียนรู้จากกันและ ตลอดเวลา

๒. ความสัมพันธ์ของข้อมูล ข้อมูลของชุมชนมีความสำคัญมาก เพราะหากชุมชนขาดข้อมูลหรือไม่ได้นำข้อมูลที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการวางแผนชุมชน การวางแผนชุมชนก็อาจไม่ช่วยให้ชุมชนแก้ปัญหาหรือเกิดการยกระดับชุมชนได้จริง

ชุมชนสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นของการพัฒนาชุมชน โดยมีแกนนำชุมชน วิทยากรกระบวนการ และผู้มีส่วนร่วมทุกภาคส่วนช่วยกันผลักดันแผนชุมชนโดยมีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตาม/ประเมินผล ทรัพยากร งบประมาณ หรือบุคลากร เพราะความสอดคล้องในประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้การส่งเสริม การสนับสนุนดังกล่าวสามารถทำได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่ได้จะสัมพันธ์กับเป้าหมายของแต่ละระดับของแต่ละหน่วยงาน

ในการจัดการความสัมพันธ์สามารถนำ “การจัดการความรู้” มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคณะทำงานในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด โดยเฉพาะในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งเป็นขั้นสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล ประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ต้องเชื่อมโยงทรัพยากรจากทุกภาคส่วนในลักษณะที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันโดย “การคืนข้อมูล” ให้กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมติดตามและประเมินผล ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ สำหรับการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากจังหวัดของชุมชนนั้นจะต้องมีแผนชุมชนที่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล และแผนพัฒนาจังหวัด เนื่องจากการสนับสนุนของส่วนราชการจำเป็นต้องมีแผนงาน/โครงการที่ชัดเจนจึงจะได้รับการสนับสนุน สำหรับภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ชุมชนจำเป็นต้องศึกษานโยบาย เป้าหมาย และช่องทางการติดต่อประสานงานของแต่ละส่วน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ถึงโอกาสที่ชุมชนจะได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม

วิธีการเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วนต้องทำอย่างไร

๑. จัดตั้งคณะทำงานที่รับผิดชอบทุกระดับ ประกอบด้วย

๑.๑ คณะทำงานจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการ รองผู้ว่าราชการ หัวหน้าส่วนราชการ ในระดับจังหวัดต่างๆ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เกษตรจังหวัด ปศุสัตว์จังหวัด ประมงจังหวัด หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัด ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผล ในภาพรวมของจังหวัด

๑.๒ คณะทำงานระดับอำเภอ ได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เกษตรอำเภอ ปศุสัตว์ อำเภอ ประมงอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ ตัวแทนจากภาคประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และชมรมฯ ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลในภาพรวมของอำเภอ

๑.๓ คณะทำงานระดับตำบล ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์กร บริหารส่วนตำบล เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนจากภาค ประชาสังคม ตัวแทนจากภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน มูลนิธิ สมาคม และ ชมรมฯ ทำหน้าที่ สนับสนุน ส่งเสริม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และติดตามประเมินผลในภาพรวมของ ตำบล

๑.๔ คณะทำงานระดับหมู่บ้าน ประกอบด้วย

๑.๔.๑ อาสาต้นแบบ คือ ผู้ที่จัดบันทึกบัญชีครัวเรือนอยู่ก่อนที่จะเริ่มมี การนำ คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนไปใช้พื้นที่ เป็นต้นแบบให้กับอาสาสมัคร และคน ในชุมชนอื่นๆ

๑.๔.๒ นักจัดการความรู้ คือ อาสาสมัครที่มีการเริ่มต้นเรียนรู้จากการบันทึก บัญชีครัวเรือนจากอาสาต้นแบบมีหน้าที่ถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ และมีการบำรุงรักษาความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจดบันทึกบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ ข้อมูล การสรุปข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนจัดการตนเอง ชุมชน และตำบลต่อไป

๑.๔.๓ คนต้นแบบบัญชีครัวเรือน คือ ผู้ที่อาสาทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง จนสามารถกลายเป็นต้นแบบของการจัดการตนเอง ครอบครัว และชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๒. **เปิดรับอาสาสมัครปฏิบัติงานในพื้นที่** เพื่อทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ อาสาต้นแบบ และ นักบัญชีครัวเรือนอาสา

๓. **จัดทำข้อมูลที่สามารถสะท้อนความจริงของชุมชน**ที่กำลังประสบอยู่ ทำให้มองเห็นถึงปัญหา สาเหตุ ของปัญหาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน เช่น ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูลชุมชนจากการประเมินรายรับ รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สิน ฯลฯ

๔. **จัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการระดับท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และภูมิภาค** เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างกันในด้านยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัด การติดตามประเมินผล ทรัพยากรงบประมาณ และบุคลากร และทำให้เกิดการตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ปัญหา ไปในทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน ซึ่งการประสานงานมี ๓ ระดับ ได้แก่

๔.๑ **ระดับท้องถิ่น** (อบต./เทศบาล) และท้องที่ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ชุมชนสามารถเสนอแผนตำบลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนโดยชุมชนเป็นผู้จัดทำร่วมกัน โดยขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผลักดันแผนชุมชนให้เป็นแผนท้องถิ่น โดยแผนชุมชนจะต้องมีความชัดเจน แสดงสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหา เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง

๔.๒ **ระดับอำเภอ และจังหวัด** ประสานความร่วมมือในระดับอำเภอ เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัดของจังหวัด โดยมีระบบติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทรัพยากรงบประมาณ และบุคลากรในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน

๔.๓ **ระดับภูมิภาค** เป็นระดับที่ประสานงานความร่วมมือในระดับจังหวัดโดยประสานกับหน่วยงานในสังกัดของกรม กระทรวง โดยเฉพาะผู้บริหารของหน่วยงานในสังกัดกรม กระทรวงจะต้องเป็นคณะทำงานระดับจังหวัดที่เข้าใจสถานการณ์ปัญหา ข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชนเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประเด็นของชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนยกระดับสู่การเป็นยุทธศาสตร์ เป้าหมาย/ตัวชี้วัดของกรม กระทรวง ในลักษณะของการทำโครงการนำร่อง โครงการต้นแบบ โดยมีระบบติดตามประเมินผลที่สร้างผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่การเชื่อมโยงทรัพยากร งบประมาณและบุคลากรระดับกรม กระทรวง รวมไปถึงจังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน เพื่อผลักดันประเด็นปัญหาร่วมในวาระแห่งชาติได้

๕. สร้างความสัมพันธ์จากกระบวนการเชื่อมโยงชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด กรม และกระทรวง แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่

๕.๑ ความสัมพันธ์แนวดิ่ง มีการเปลี่ยนจากการมอบนโยบายของส่วนกลางเป็นการทำแผนชุมชนที่เกิดจากข้อมูลของชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการขยายผลไปสู่ภาคีเครือข่าย มีการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างความสมานฉันท์ ลดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

๕.๒ ความสัมพันธ์แนวราบ เป็นความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน ประกอบด้วย

๕.๒.๑ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชนเดียวกัน เพื่อให้เกิด การแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผล มีความเป็นกันเอง ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน กล้าปรับทุกข์กับคนอื่น มีความสัมพันธ์ระหว่างคนหลายวัย จนนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

๕.๒.๒ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชน เกิดความเข้าใจสถานการณ์ความจริงที่กำลังเผชิญอยู่ สะท้อนถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางในการลดความขัดแย้ง นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน

๕.๒.๓ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น ภูมิภาค เพื่อให้มีการปรับกระบวนการคิดในการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เกิดความยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐและชาวบ้าน และนำไปสู่การนำข้อมูลของชุมชนไปใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชน ของหน่วยงานภาครัฐต่อไป

๕.๒.๔ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการบูรณาการดำเนินงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในภาคต่างๆ เช่น ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม ทำให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ข้อมูลเป็นฐานของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จากเดิมโจทย์ของการพัฒนาจากหน่วยงานที่เข้ามาในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการของหน่วยงานเป็นผู้กำหนดว่าต้องการทำอะไรให้กับชุมชน แต่เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับหน่วยงานก็จะทำให้แนวทางในการทำงานร่วมกันหันกลับมายึดปัญหาของชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา

๕.๒.๕ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากร เพื่อให้เกิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ที่อยู่ในตัวคน/ตำราประสบการณ์/ภูมิปัญญา/ทักษะฝีมือ ที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชน มีการรวบรวม จัดเก็บและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดศูนย์ต้นแบบที่สามารถนำไปทำเองได้ โดยมีคนต้นแบบเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ ทำให้คนอื่นอยากทำตาม

การจัดการความสัมพันธ์อาศัยข้อมูลและประเด็นปัญหาของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นแห่ง การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ส่วนราชการ ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การแก้ปัญหาของชุมชน รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้นอย่าง

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ต่อเนื่อง เนื่องจากในอดีตการแก้ปัญหาเป็นลักษณะของต่างคนต่างทำรูปแบบดังกล่าวทำให้เกิดความสับสน ซ้ำซ้อนในด้านงบประมาณ หรือบุคลากรที่รับผิดชอบ หากการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนสามารถจัดการความสัมพันธ์กับทุกภาคส่วนได้อย่างลงตัว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลนั่นเอง

๓. การจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) คือ การลำดับการดำเนินการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนเพื่อมุ่งให้คนสามารถถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ และบำรุงรักษาความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนอันนำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนาสังคม โดยมุ่งสร้างนวัตกรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน โดยการจัดการความรู้ (KU – KM Model) นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมี ๔ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การถอดความรู้ (Knowledge-Capture)

การถอดความรู้ หมายถึง วิธีการในการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ที่จำเป็น ในการดำเนินงานภายในชุมชนจากผู้เชี่ยวชาญทั้งภายใน-ภายนอกชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หมอพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๒ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่สร้างให้เกิดความสัมพันธ์ อันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการเรียนรู้ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีหลักที่สำคัญคือ การให้ความรู้ที่เหมาะสมกับคนและเวลา

ขั้นตอนที่ ๓ การนำความรู้ไปใช้ (Knowledge Reuse)

การนำความรู้ไปใช้ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้นำความรู้ที่ได้จากการถอดความรู้ใช้ในการปฏิบัติงานของตนอย่างต่อเนื่องในชุมชน โดยสามารถปรับเปลี่ยน (Adapt) ประยุกต์ (Apply) และบูรณาการ (Integrated) ความรู้ ทฤษฎี ประสบการณ์เดิมมาพัฒนาเป็นแนวคิด เทคนิค และวิธีการใหม่ๆ ที่สามารถพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น และการนำความรู้ไปใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีกทั้งนี้เพื่อให้เกิดการประเมินผลว่าความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง หรือระหว่างที่นำไปใช้เกิดปัญหา อุปสรรคใดบ้าง สิ่งเหล่านี้ ล้วนส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ ๔ การบำรุงรักษาความรู้ (Knowledge Maintenance)

การบำรุงรักษาความรู้ หมายถึง กระบวนการทบทวน ความถูกต้อง ความทันสมัยของ ความรู้ก่อนที่จะนำไปไว้ในระบบฐานความรู้ (Knowledge Base) ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้จากความสำเร็จ (Best Practice) เทคนิควิธีการ (Know-How) ในการแก้ปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงาน ภูมิปัญญาและความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ จน กลายเป็นภูมิปัญญา (Wisdom) ของชุมชนได้ ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีการนำองค์ความรู้ดังกล่าว ไปทดลองใช้จริง หากมีการนำไปใช้แล้วพบปัญหา หรือผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเจ้าของความรู้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการตรวจสอบความถูกต้องก่อนจะนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ให้กับ ชาวบ้านหรือชุมชนอื่นที่ต้องการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๔. การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (จุดประกายความคิด)

การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เป็นการทำให้เกิด “ไฟแห่งการเรียนรู้” ของ กลุ่มเป้าหมายอันจะนำไปสู่กระบวนการใฝ่รู้ควบคู่ศักยภาพเพื่อการวางแผนชุมชน โดยเน้น การ สร้างความเข้าใจว่า ทำไมชุมชนจึงต้องเรียนรู้และจะทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร การ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการจุดประกายความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ในตนเองนำ ออกมาแลกเปลี่ยน ประกอบด้วย ๒ ส่วน หลัก ได้แก่ ๑) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ และ ๒) การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๔.๑ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้

การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกของชุมชนได้ทราบว่าในการ วางแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหรือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นตนเองต้องมีส่วนในการเรียนรู้ ต้องมี บทบาทหน้าที่ ต้องร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อะไรบ้าง ในการสร้างความเข้าใจนี้ แกนนำและ/หรือ วิทยากรกระบวนการต้องชี้แจงถึงความสำคัญ และเป้าหมายของการเรียนรู้ให้ทุกคนเข้าใจ

ความสำคัญของการเรียนรู้

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างคนจากการเรียนรู้จาก กันและกัน ไม่ใช่เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แก้ปัญหาได้แล้วก็จบ แต่ชุมชน ต้องเห็นความสำคัญของตนเอง ของสมาชิก ของญาติพี่น้อง ของเพื่อนบ้านทุกคน และให้ ความ ร่วมมือกันในการเรียนรู้ประสบการณ์ของกันและกันเพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนที่ช่วยแก้ปัญหา อย่างยั่งยืน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน

เป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้สมาชิกทุกคน

๑. ตระหนักต่อปัญหาของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนสามารถคิดได้ ทำได้ และแก้ไข ปัญหาได้ด้วยตนเอง
๒. สามารถเกิดการเรียนรู้ และการต่อยอดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ตลอดเวลาของ การ ดำเนินชีวิตในชุมชน
๓. ชุมชนสามารถปรับตัวและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดย อาศัยข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน

ในการสร้างความเข้าใจ กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมควรมี ส่วนร่วมในการกำหนดแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน จะทำให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถ เห็นขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน

๔.๒ การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีเทคนิคต่างๆ ดังนี้

๑. เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๑ การจัดเวทีต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น ไม่นัดประชุมในช่วง ที่มีการละหมาด หรือจัดในช่วงเก็บเกี่ยว เป็นต้น

๑.๒ การใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการช่วยระดมความคิดเห็น เช่น บัตรคำ แผนที่ความคิด เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน หรือแผนผังทางสังคม (Social Mapping) เช่นปฏิทิน แผนที่ผู้รู้ แผนที่ฤดูกาล ซึ่งช่วยให้เห็นภาพรวม เห็นวงจรชีวิต วงจรการผลิตของชุมชน วงจรวัฒนธรรม ข้อมูลระดับครัวเรือนที่ทำให้รู้จักตัวเอง ข้อระดับชุมชนก็ทำให้รู้จักชุมชน

๑.๒.๑ กรณีชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีไม่เปิดรับที่จะแลกเปลี่ยน อาจใช้เทคนิค ดังนี้

๑) ชี้ทิศทางของการแลกเปลี่ยนให้เข้าใจร่วมกัน และชี้ให้เห็นว่าแต่ละคนมีความสำคัญ มีศักยภาพ และไม่ควรใช้วิธีสงัดตัวแทนเพื่อแสดงความคิดเห็น

๒) ใช้เทคนิคการสนทนา เช่น กำหนดเป็นกติกาว่าถ้าใครถือปากกา คนนั้นมีสิทธิพูด

๓) กรณีผู้เข้าร่วมเรียนรู้มีอุดมการณ์แข็งมาก เช่น สายพระ สายแพทย์แผนไทย สาย NGO เป็นต้น วิทยากรกระบวนการต้องให้ผู้เข้าร่วมนั้นได้แสดงออกในสิ่งที่เขาเชื่อ ห้ามปิดกั้นโอกาส แต่ใช้กลวิธีที่ไม่ให้ใช้เวลาคนอื่น อาจใช้การแบ่งกลุ่ม ๔-๕ คน แจกเวลา และทุกคนต้องได้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น

๔) เนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมไทยเมื่อมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ร่วมอยู่ในกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชั้นผู้น้อยจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ดังนั้นวิทยากรกระบวนการพึงระมัดระวังการจัดกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็น

๕) บางครั้งวิทยากรกระบวนการสามารถได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงจากกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการมากกว่าจากห้องประชุมหรือเวทีประชาคม กิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ระหว่างการรับประทานอาหาร การคุยในห้องนอน ห้องน้ำ

๖) ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เพราะบางครั้งคำถามของเด็กจะช่วยกระตุ้นให้ผู้ใหญ่ได้คิด และควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้ทำร่วมด้วย โดยมีที่ปรึกษาในชุมชน เช่น ครู เป็นต้น

๗) บางเรื่องที่คุยกันในเวทีเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเร่งตัดสินใจ วิทยากรกระบวนการควรทำหน้าที่บอกว่าไม่จำเป็นต้องได้ข้อสรุป เพราะข้อมูลไม่เพียงพอ เพื่อให้ผู้เสนอประเด็นไม่รู้สึกว้าเหว่หน้าดังนั้นวิทยากรกระบวนการพึงระมัดระวังในการจัดกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็น

๘) ควรส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และชาวบ้านจดบันทึกบัญชีครัวเรือน โดยเฉพาะการจดบันทึกต้นทุนในการประกอบอาชีพในและนอกภาคการเกษตรอย่างละเอียด

๙) การทำบัญชีครัวเรือนทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงประเด็น โดยทุกหน่วยงานได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการหาแนวทางในการแก้ปัญหา

๑๐) ควรมีเวทีในการนำเสนอผลงานของคนในชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑๑) ควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่สรุปผล และเชิญแกนนำเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในและนอกชุมชน

๑๒) มีพื้นที่ สถานที่และโอกาสให้ชาวบ้านได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกันมากกว่าจะต้องไปฟังคนอื่นพูดอย่างเดียว

๑๓) สร้างวัฒนธรรมการทำงานกลุ่ม โดยไม่ให้คนฝากงานแทนกันเพราะจะทำให้ห่างจากกลุ่ม เนื่องจากคนแทนไม่สามารถตอบแทนเจ้าของเรื่องได้ทั้งหมด

๑๔) สร้างวัฒนธรรมการเอาแรงในการทำงานทุกมิติ เนื่องจากจะทำให้ทุกคนให้ความสำคัญในการร่วมแรง ร่วมใจในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

๑๕) มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจะอยู่ในพื้นที่จริงเพื่อเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับคนภายในและภายนอก เช่น ถ้าจะคุยเรื่องยายไข ก็ไปที่บ้านยายไข

๑๖) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การทดลองเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๗) ใช้วัดหรือศาสนสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น มัสยิด วัด

๑๘) สร้างแรงจูงใจในการทำให้คนอยากเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน เช่น ใช้สติ๊กเกอร์กระตุ้นคำว่า “เงินกู้ค่อยๆ ใช้ ถ้าปล่อยไว้เดี๋ยวจะบาน”, “ลดรายจ่ายลงหน่อย จะค่อยสบาย”, “ประตูดวงไม่เปิด ระวังเตลิดไปใหญ่”, “เพิ่มรายได้อีกหน่อย เดี่ยวก็ค่อยสบาย”

๒. เทคนิคการจัดเวทีของแกนนำและวิทยากรกระบวนการ

๒.๑ ควรถามคำถามกับสมาชิกที่ไม่ค่อยพูดในเวที อาจใช้วิธีการชี้ให้พูด เรียกชื่อ การใช้บัตรคำ หรือการให้เขียนแทนการพูด ซึ่งต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบุคคล

๒.๒ ไม่ควรจัดเวทีหลายเวทีซ้ำซ้อนกัน ควรใช้เวทีที่สมาชิกมีอยู่แล้วและเสริมกระบวนการเรียนรู้เข้าไป เพื่อไม่ให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นภาระ

๒.๓ เครื่องมือที่ใช้สื่อ กับสมาชิกควรจัดเตรียมให้ง่ายที่สุด เช่น กระดาษหนึ่งแผ่นก็สามารถจัดกิจกรรมได้

๒.๔ ควรใช้คำพูดง่ายๆ เพื่อสื่อสารกับสมาชิก หรืออธิบายเพิ่มเติมในคำศัพท์ ที่สมาชิกไม่คุ้นเคย

๒.๕ เชิญชวนให้สมาชิกให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเชื่อมโยงให้เห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมที่จะเกิดขึ้นกับสมาชิก เช่น ต้องการให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ในเขตนาุ้งที่ไม่ได้ใช้งาน ก็ต้องชี้แจงว่าการปลูกต้นไม้จะทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น

๒.๖ จัดเวทีที่มีการเชิญเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐระดับสูงร่วมงาน เช่น นายอำเภอเข้าร่วมจะทำให้ชาวบ้านสนใจมาเข้าร่วมประชุมจำนวนมากขึ้น

๒.๗ ต้องสามารถวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม การทำกลุ่มอาชีพ การรวมหุ้นเพราะถ้าล้มก็จะเจ็บไม่มาก ในกรณีที่สามารถสร้างรายได้กำไรจากกลุ่มอาชีพในช่วงแรกให้นำเงินไปคืนหุ้นก่อนที่จะนำไปปันผล โดย การสนับสนุนส่งเสริมความรู้ที่จำเป็นในการทำกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มไวน์ จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์ การตลาด และการกินไวน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งระบบของการทำไวน์

๒.๘ ต้องตั้งคำถามและพยายามหาคำตอบให้กับตนเองอยู่เสมอ โดยมีการค้นหาข้อมูลไปยังชุมชน และมีความอดทนในการรอคอยผลของการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน

๒.๙ ให้ผู้นำหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อเป็นการกระตุ้นการทบทวนชีวิตเร็วของคนในชุมชน พิจารณาปัญหาจากความต้องการข้อมูลจาก จปฐ. ควบคู่กับบัญชีครัวเรือน โดยวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่ตกเกณฑ์เนื่องจากจะได้ค้นหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขในปัญหา

๒.๑๐ ให้แกนนำหมู่บ้านไปอธิบายให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ เพื่อแก้ปัญหาว่าจะลดรายจ่ายได้หรือไม่อย่างไร

๒.๑๑ แกนนำควรทำตัวเป็นธุระให้ความช่วยเหลือเวลาชาวบ้านมีธุระเดือดร้อนมาอย่างทันทีทันใด เช่น การมาหาหมอที่โรงพยาบาลสุขภาพตำบลไม่ได้มีปัญหาเรื่องสุขภาพแต่มาปรึกษาเรื่องอื่น

๒.๑๒ ยกย่องชมเชยผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนสู่ผู้อื่น

๒.๑๓ ใช้การเรียนรู้เพื่อชีวิตดึงดูดความสนใจจากเยาวชน โดยมีการจัดการสอนภาษามลายู การสอนศาสนาอิสลามให้กับผู้ที่สนใจ สำหรับชุมชนอิสลาม

๒.๑๔ ฝึกทักษะการจดบันทึกข้อมูล ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ชุมชนและนำไปสู่การวางแผนชุมชนต่อไป

๓. เทคนิคการจุดประกายความคิดของคนในชุมชน

การจุดประกายความรู้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหาข้อมูล คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึก และสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสาธารณะของชุมชน การใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดว่าตนเอง เป็นต้นเหตุของปัญหาและการแก้ปัญหานี้จะต้องทำด้วยตนเองหรือชุมชนต้องร่วมกันแก้ปัญหา ตัวอย่างคำถามที่ใช้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

- “รัฐบาลแก้ปัญหานี้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้พวกเราจะทำอะไรต่อไป”
- “ทำนาเองแต่ทำไมต้องซื้อข้าวกิน”
- “ทำอย่างไรให้ลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยอดรายจ่ายสูงในชุมชนได้”
- “ทำไมรายจ่ายซื้อผลไม้สูง ในขณะที่พื้นที่สามารถปลูกได้”

๔. การตีความจากข้อมูลให้เห็นภาพรวมของปัญหาในชุมชน

๔.๑ การคาดการณ์ปัญหาของกลุ่มเล็กให้กลายเป็นภาพรวมที่ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา ๑๐ หลังคาเรือนยังเป็นขนาดนี้ ถ้าทั้งหมู่บ้านจะขนาดไหน ตัวอย่างเช่น รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง สารเคมีในภาพรวมการเกษตรสูง

๔.๒ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาแล้วหาแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบครบวงจร ตัวอย่างเช่น “การประกอบอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยว” จะต้องมีการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเพาะปลูกหลังฤดูเก็บเกี่ยว จำนวนแรงงานในครัวเรือน และปริมาณน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกหรือไม่ เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการสร้างอาชีพเสริมนอกฤดูกาล

๔.๓ การสรุปข้อมูลที่ทำให้เห็นภาพย่อยและภาพรวมของการดำเนินงานทั้งหมด สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น ภาพรวมรายรับ-รายจ่ายแยกตามหมวดของทั้งตำบล

๕. การใช้ความผิดพลาดตอกย้ำวิธีคิดให้เกิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตัวอย่างเช่น คนที่กินเหล้าประสพอุบัติเหตุแล้วมารักษาที่ รพ.สต. จะมีเจ้าหน้าที่ซึ่งชาวบ้านเชื่อถือคอยตอกย้ำวิธีคิด ด้วยคำว่า “เพราะไปสาบานงดเหล้าแต่ยังกินเหล้าถึงได้เป็นแบบนี้” พอชาวบ้านรู้จักจะนำไปบอกต่อให้คนอื่นกลัวว่าคนที่สาบานแล้วไม่ทำตามจะทำให้เจ็บป่วย

๖. ใช้การผูกเรื่องที่ต้องการพัฒนากับความเชื่อของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น การให้เจ้าครวญ (ร่างทรง) เป็นผู้สื่อสารกับผีพ่อปู่และบอกกับผู้เข้าร่วมพิธีเกี่ยวกับ การป้องกันกระบาศของโรคไข้เลือดออก

๗. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเพื่อค้นหาทางเลือกทดแทนที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น วิเคราะห์จากรายจ่ายสูงของค่ายาแผนปัจจุบัน และนำข้อมูลที่เป็นทางเลือกเพื่อทดแทนรายจ่ายดังกล่าว โดยการใช้สมุนไพรรักษาแทนยาแผนปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงการลดรายจ่ายและความสามารถในการพึ่งตนเองได้ถ้าหากมีสมุนไพรอยู่ในพื้นที่ เช่น ฟ้าทะลายโจรแก้อาการเจ็บคอแทนยาปฏิชีวนะ มะขามป้อมช่วยละลายเสมหะแทนยาละลายเสมหะ เป็นต้น

๘. การสร้างเป้าหมายเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น “อยากให้ชุมชนกินอาหารที่มีราคาถูกลง แล้วพวกเราจะทำอย่างไร”, “การช่วยกันดูแลและป้องกันป่าชายเลนถูกทำลายของชุมชนบ้านหัวทาง จ.สตูล”

๙. การใช้เด็กเป็นตัวสร้างกระบวนการคิดและสะท้อนปัญหาของชุมชน ตัวอย่างเช่น

- “ใช้มุมมองของเด็กเพื่อสะท้อนปัญหาของชุมชน”
- “ให้เยาวชนควบคุมรายจ่ายด้วยตัวเอง ซึ่งจะช่วยให้เขารู้ว่าอะไรไม่ควรจ่าย เช่น เกมส์”
- “ควรให้เด็กเป็นตัวกระตุ้นพ่อ-แม่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลด ละ เลิก อบายมุข”
- “สร้างวัฒนธรรมการทำบัญชีครัวเรือนให้กับเด็กภายในชุมชน”

๑๐. การส่งเสริมกระบวนการคิดและการทำ ไม่ใช่ไม่ให้เขาคิด ไม่ใช่ไม่ให้เขาทำ เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากมีการคิดด้วยตนเอง และเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ดังคำสุภาษิตที่ว่า “สิบคนสอน ไม่เท่าหนึ่งคนทำ”

๑๑. การตรวจสอบว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงไร โดยการถามทางอ้อม เช่น ทั้งหมู่บ้านมีมอเตอร์ไซด์ประมาณกี่คันก็จะทำให้ทราบ ว่าในหนึ่งวันใช้น้ำมันเท่าไรก็สามารถสรุปรายได้, ผลิตายางได้วันละเท่าไรใน 1 ไร่ก็จะทำให้ทราบว่าทั้งปีได้ประมาณเท่าไร เนื่องจากบางครั้งชี้แจงจดบัญชีครัวเรือน

๑๒. การกำหนดค่าเงินให้กับทรัพย์สินที่มี เช่น จำนวนปลาในบ่อ, ผักที่แลกกับบ้านอื่น สามารถตีเป็นค่าเงินได้ ทั้งนี้เพื่อให้ครัวเรือนมองเห็นรายรับ-รายจ่ายตลอดเวลา เนื่องจากหลายครัวเรือนมองว่ามีแต่รายจ่ายไม่มีรายรับ

๑๓. การให้เห็นตัวอย่างความรู้ในการแก้ปัญหาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิธีดีการจัดการน้ำ

๑๔. การทำให้การนำเสนอของคนในชุมชนถือเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนเกิด ความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนนำเสนอ เช่น ในเวทีวิชาการชาวบ้านตำบลนาบัว ชาวบ้านจะมีโอกาสเพียงครั้งเดียวในชีวิตในการนำเสนอจนกว่าจะครบคนในหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจกับคนนำเสนอ

๑๕. การสร้างกระบวนการให้คนตระหนักถึงความสำคัญในการเสียผลประโยชน์จากการไม่เข้าร่วมการเรียนรู้ เช่น การตัดสินใจด้านสวัสดิการต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนจะได้รับ หากไม่เข้าร่วมกิจกรรม หรือถ้ากลุ่มผู้สูงอายุไม่เข้าร่วมประชุมแผนตำบลก็ทำให้โครงการเหล่านั้นตกไป

๑๖. การใช้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น คนที่ชาวบ้านศรัทธา, สิ่งใดที่ชาวบ้านเคารพนับถือ หรือสิ่งใดที่ชาวบ้านหวาดกลัวมากที่สุด โดยนำมาผูกกับเรื่องที่จะสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น “การใช้ปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอด

ความรู้กับคนในชุมชน”, “การพูดเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่ผิดปกติของชุมชนกับศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เช่น ใครไปบนกับศาลปู่ตาแล้วไม่ปฏิบัติตามจริงเลยทำให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้หรือไม่”

๑๗. ทีมพี่เลี้ยง/วิทยากรกระบวนการ/หรือแกนนำ เข้าไปคลุกคลีกับชุมชน เพื่อให้รู้ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

๑๘. การใช้แรงศรัทธา หรือจุดเด่นของชุมชน เพื่อเป็นตัวดึงดูดให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้หรือแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น การถวายเป็นบุญคุณโดยชาวบ้านจะเขียนใบโพธิ์ว่าจะทำความดีอะไร อาทิ การงดเหล้า งดบุหรี่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา

๑๙. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในการกระตุ้นซ้ำการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น ป้ายบอกเป้าหมายในการดำเนินงานของชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒๐. การใช้ปัญหาของชุมชนเป็นตัวเดินเรื่องในการสร้างความร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน

๒๑. การใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาชุมชนและการเรียนรู้ของชุมชน มี การประชุมแกนนำเพื่อติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ มีการมอบหมายให้นำปัญหาไปแลกเปลี่ยนกันภายในกลุ่ม แล้วมารายงานในหน่วยบริหารงานของชุมชน ซึ่งจะมีตัวแทนจากราชการ ที่เป็นทั้งพี่เลี้ยงและแหล่งทุน แต่ละชุมชนอาจจัดรูปแบบการบริหารงานที่แตกต่างกันไป เช่น จัดตั้งสภาองค์การชุมชนในแต่ละตำบล หรือจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ ๑ ชุด ที่คอยประสานระหว่างแหล่งทุนและแผนของชาวบ้าน เพื่อบริหารจัดการให้แหล่งทุนสอดคล้องกับ ความต้องการของชาวบ้าน และทำให้การดำเนินการของชาวบ้านไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ใช่ต่างกันต่างทำ ต่างคนต่างหาทุนและสิ่งสำคัญคือ ต้องสร้างให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนต้องไม่คิดแบบแยกส่วน เช่น เรื่องศาสนาต้องมีสยิดเท่านั้น เรื่องการพัฒนาชุมชนต้อง อบต. เท่านั้น

- การพัฒนาคนต้องเริ่มที่การพัฒนาทัศนคติ ถ้าสมาชิกมีทัศนคติที่ดี ไม่ว่ารัฐจะสนับสนุนหรือไม่ ชุมชนก็ต้องพัฒนา
- กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไม่เป็นขั้นตอนแน่นอน บางครั้งไม่มีวาระการประชุม เช่น บางเรื่องไม่จำเป็นต้องหาปัญหาเพราะรู้อยู่แล้ว บางเรื่องไม่ต้องหาสาเหตุ หาแนวทางแก้ไขปัญหาเลย เป็นต้น

ข้อควรคำนึง

ด้านผู้นำ

๑. แกนนำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การเรียนรู้ของชุมชนประสบความสำเร็จ ทั้งในเรื่องของการประสานกับฝ่ายต่างๆ ตั้งกฎเกณฑ์ รวมทั้งการกระตุ้นความก้าวหน้าในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งแกนนำควรสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง

๒. การเปลี่ยนแปลงผู้นำบ่อย ทำให้โครงสร้างด้านการบริหารของชุมชนจะอยู่ไม่ถาวร ทำให้ต่อยอดการทำงานไม่ได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน

๓. การสร้างความต่อเนื่องในการจัดการเรียนรู้ของผู้นำทางความคิด/แกนนำชุมชน เพราะถ้าไม่ทำต่อก็คือขาดตอนทันที

ด้านการบริหารงานภาครัฐ

๑. วิธีการหนุนเสริมของหน่วยงานราชการ ควรจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ก่อนสั่งการให้ปฏิบัติ

๒. มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับจังหวัด เกิดการกระจายอำนาจ การจัดการตัวเองได้

ด้านประวัติศาสตร์และการบริหารงานของชุมชน

๑. วัฒนธรรมการสืบทอดเครือญาติ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนรู้ เพราะชาวบ้านจะคิดว่าถ้าเขาerox ญาติก็รอด

๒. ชุมชนโครงสร้าง มีคณะกรรมการ มีแผนงานและกิจกรรมที่ทำต่อเนื่อง

สำหรับชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้ ต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสมจึงจะทำให้เกิดพลังชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนที่ดีต้อง :

- มีอุดมการณ์ มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีทิศทางเดียวกัน
- มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน
- มีผลประโยชน์ร่วมกัน ที่เกิดจากการแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิต
- มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถที่เหมาะสม อันได้แก่ แกนนำ และวิทยากร
- มีกระบวนการ ที่มีการจัดการ ตัดสินใจ กำหนดบทบาทหน้าที่ ดูแลรักษาทรัพยากร

การสื่อสาร และประเมินชุมชน

- มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่อง
- มีทรัพยากรที่สามารถใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านการเงินและอื่นๆ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ชุมชนแต่ละชุมชน ย่อมมีความเหมือนและความแตกต่างกัน การวิเคราะห์ชุมชนจึงต้องพิจารณาถึงวิถีชีวิต ความเคยชิน ความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาจัดการและสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนทั้งการออกแบบ การเลือก และการใช้เทคนิควิธีการให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เพราะสิ่งเหล่านี้คือการจัดการเรียนรู้จากวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง

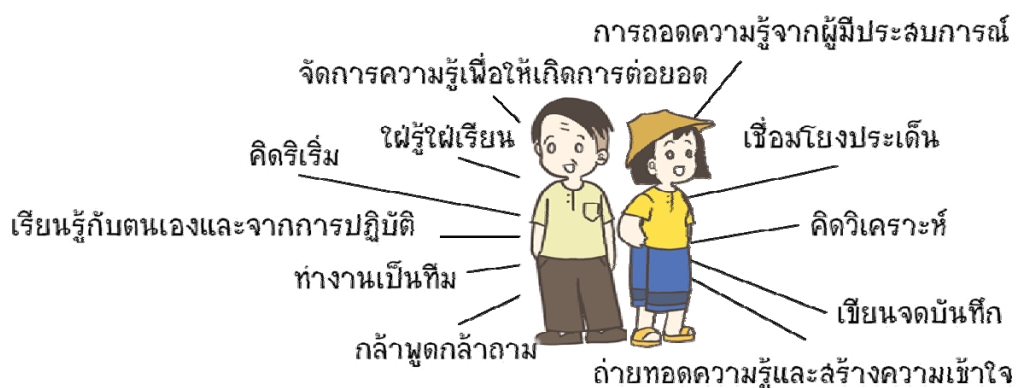

แนวทางที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

๑. ชวนให้ชาวบ้านคิดและทำเพื่อตนเอง เพื่อให้ตนเองรอด แล้วจึงคิดถึงคนอื่น ไม่จำเป็นต้องทำให้ทุกคนทำเพื่อส่วนรวม การนำคนมาเพื่อให้คิดถึงส่วนรวมเป็นเรื่องฝืนธรรมชาติ
๒. จัดเวทีรวมกันครั้งแรก โดยยกปัญหาเด่นๆ ในพื้นที่เพื่อคุยกัน สร้างกลุ่มย่อยๆ เกิดเวทีที่สอง ที่สาม เกิดข้อสรุปจากทุกกลุ่ม
๓. ชวนวิเคราะห์ ชาวบ้านวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก ภายในตลอดเวลา ใช้วิธีวิเคราะห์ล่วงหน้า เช่น เสรีอาเซียน เพราะสถานการณ์ต่างๆ มีผลต่อการทำแผนชุมชน
๔. ทำงานกับชาวบ้านต้องใช้การชวนซ้ำๆ เพราะครั้งแรกอาจชาวบ้านไม่เห็นด้วย และเทคนิคที่จะทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมก็คือการกลับไปกลับมาของข้อมูล
๕. ในการจัดเวทีหากชาวบ้านไม่กล้าพูด ควรเปิดโอกาสให้คนกล้านำเสนอขึ้นมาเบื้องต้น แล้วต่อไปก็จะขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ
๖. เวลาในการจัดเวทีต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น ภาคใต้ถนัดช่วงกรีดยาง ชาวบ้านจะไม่มา
๗. กระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งด้านการตัดสินใจและงบประมาณ โดย
  - ให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีคิดอย่างเป็นระบบ
  - ให้ชาวบ้านเรียนรู้เรื่องระบบการจัดการ ผ่านวิธีการตั้งงบประมาณที่สอดคล้องทิศทาง

- ให้ชาวบ้านซึมซับกระบวนการเรียนรู้จากการทำงาน

ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้มีอะไรบ้าง

ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ของชุมชน อาจประกอบด้วย การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การคิดริเริ่ม การทำงานเป็นทีม การกล้าพูดกล้าถามในสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจ การถ่ายทอดความรู้และสามารถ การสร้างความเข้าใจ การเขียนจดบันทึก การคิดวิเคราะห์จากข้อมูล การเชื่อมโยงประเด็นปัญหาชุมชนกับนโยบายของทุกภาคส่วน การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การให้ความร่วมมือ การจัดการความรู้เพื่อให้เกิดการต่อยอดการเรียนรู้ การจัดทำแผนชุมชนและข้อเสนอโครงการของชุมชน การถอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ การเรียนรู้กับตัวเอง การเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ตัวอย่างการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนของจังหวัดชัยนาท

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อ
วางแผนชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ

สำหรับแกนนำและวิทยากรกระบวนการต้องมุ่งทำให้
กลุ่มที่เป็นไข่มุกแดง หรือกลุ่มที่มีจิตสาธารณะได้เข้าร่วม
กระบวนการเรียนรู้ก่อนกลุ่มอื่น

๓. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เป็นกระบวนการทางความคิด การกระทำที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระของความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะและพฤติกรรม โดยอาศัยประสบการณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

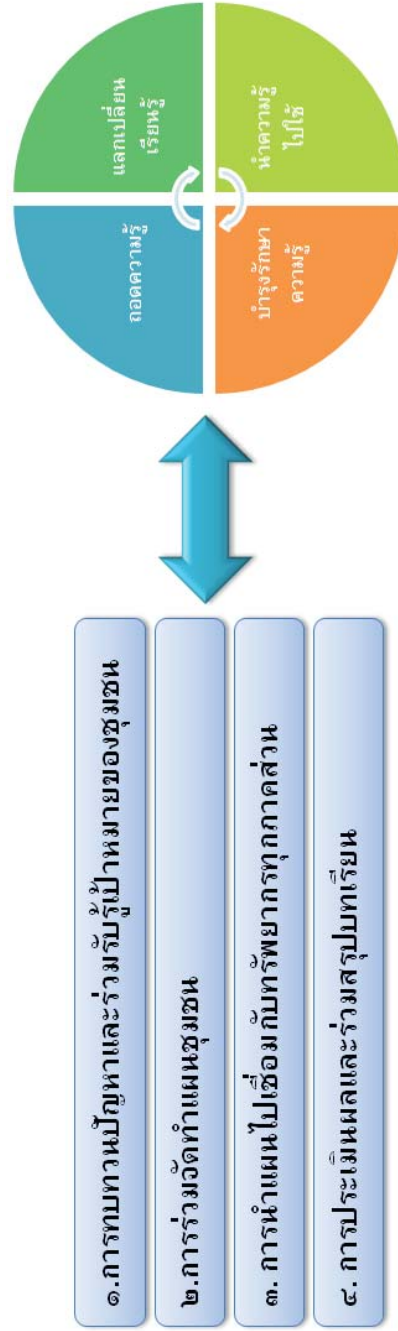
สำหรับการนำกระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนสามารถนำมาใช้ได้ สิ่งสำคัญที่ทำให้เรารู้ว่าเมื่อไหร่ที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการจัดการความรู้นั้นก็คือ “ปัญหาใดบ้างของชุมชนที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้ของคนในชุมชน” เมื่อนั้นคือ สัญญาณบอกเหตุได้ว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะต้องใช้ การจัดการความรู้เข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา” โดยจะต้องเข้าใจว่า “กระบวนการจัดการความรู้สามารถเกิดขึ้นในขั้นตอนใดก่อนก็ได้” แต่สิ่งที่ควรทำต่อก็คือ “พยายามทำให้ครบกระบวนการ” เพื่อทำให้องค์ความรู้ต่างๆ ในชุมชนถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถต่อยอดในการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อไป

ดังนั้น “กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน” คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทักษะและพฤติกรรม โดยใช้ประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูล คน และความสัมพันธ์กับส่วนราชการ ภาคเอกชน วิชาการ และประชาสังคม ด้วยการจัดการความรู้จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การต่อยอดการเรียนรู้และสามารถวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

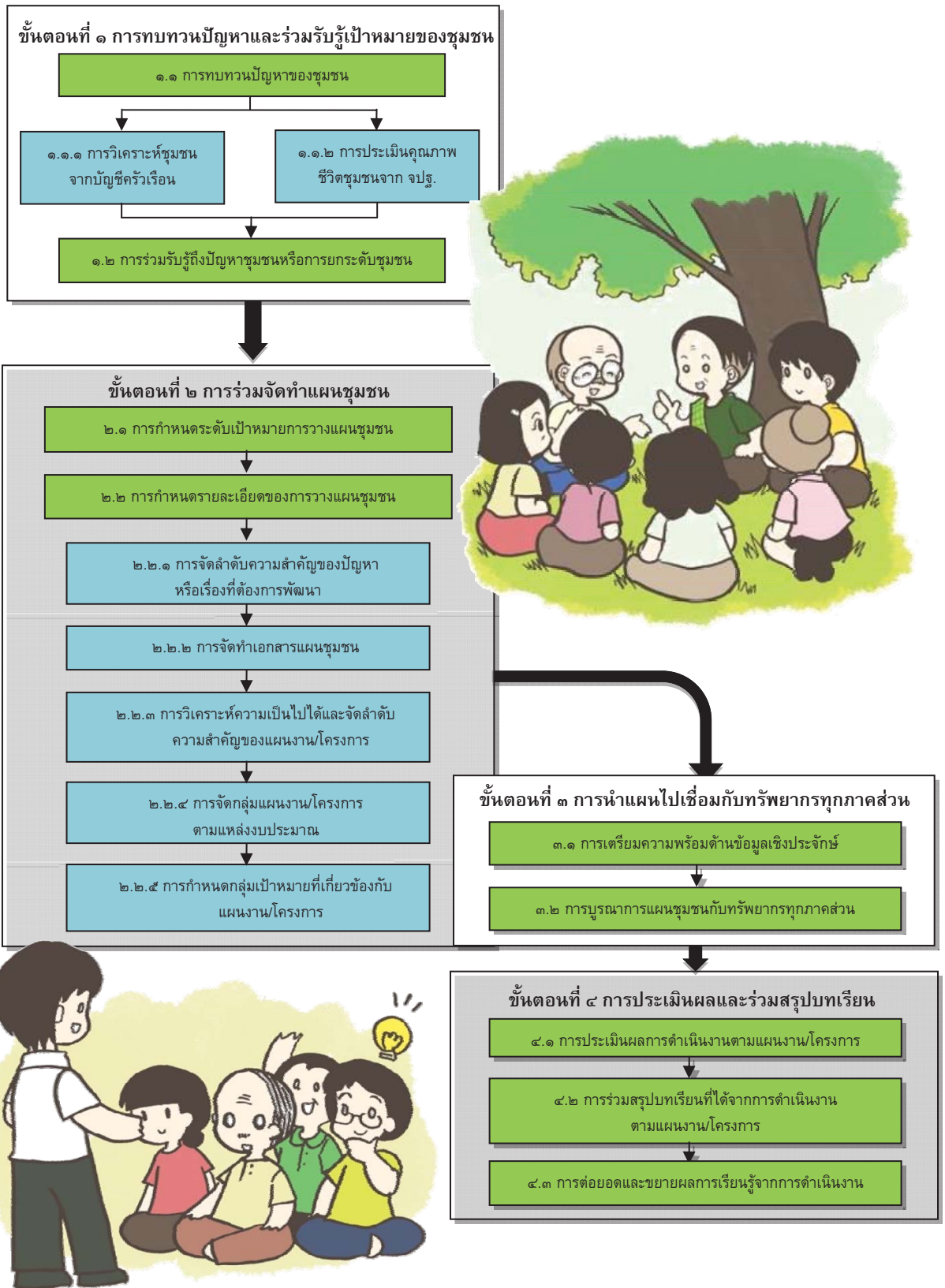
การจัดการความรู้ KU-KM Model

แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ KU-KM Model

เออละ!!! มาดู “ขั้นตอนการจัด
กระบวนการเรียนรู้เพื่อ
การวางแผนชุมชนอย่าง
ละเอียด ทั้ง ๔ ขั้นตอน” กัน

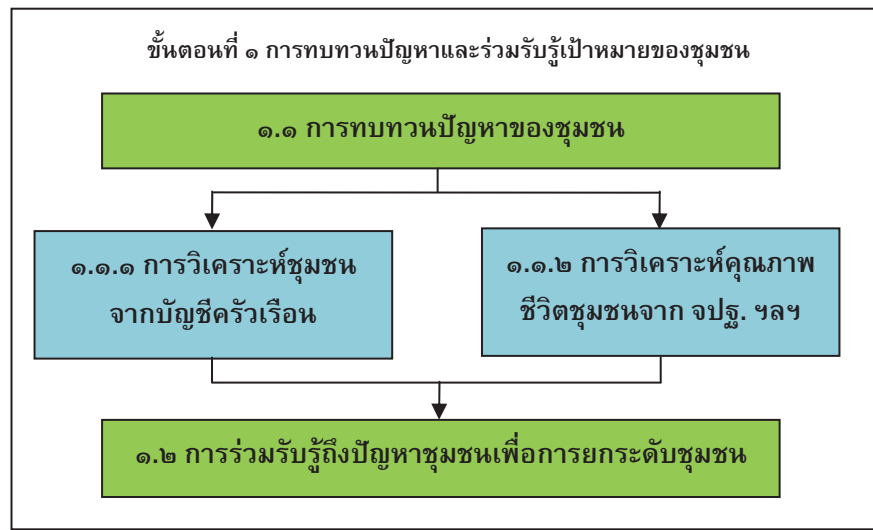

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนที่ ๑ การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของ

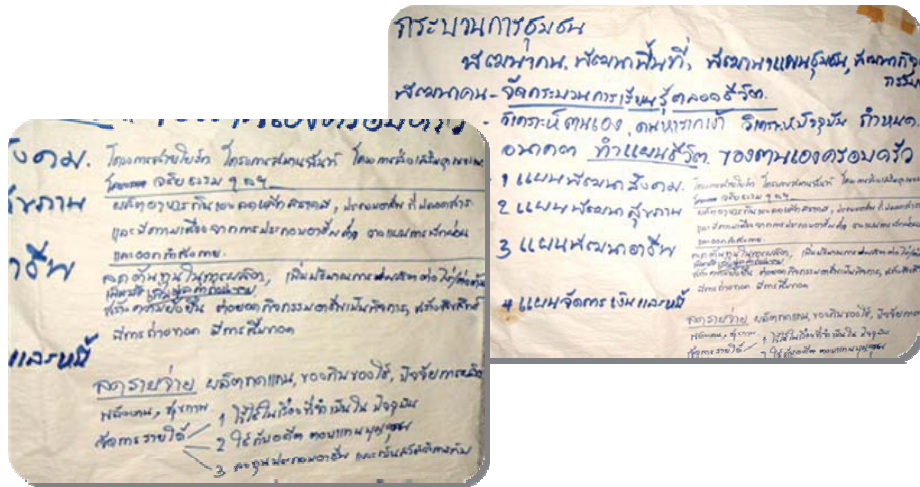

ขั้นตอนแรกนี้ชุมชนต้องรวมตัวกันเพื่อร่วมทบทวนว่าชุมชนมีปัญหาหรือไม่ (ขั้นตอนที่ ๑.๑) การทบทวนปัญหานี้ทำได้โดย การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนจากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและจากข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการประเมินวิเคราะห์คุณภาพชีวิตชุมชน ถ้าวิเคราะห์แล้วชุมชนตอบตัวเองได้ว่ากำลังเกิดปัญหาอะไรบ้าง เป็นปัญหามากหรือน้อย เป็นปัญหาภายในชุมชนหรือเป็นปัญหาจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน จำเป็นที่ชุมชนต้องแก้ปัญหาเหล่านั้น แต่หากเมื่อทบทวนแล้วพบว่า ณ ขณะนั้น ชุมชนไม่มีปัญหารีบด่วนที่ต้องแก้ไข แต่ชุมชนต้องการยกระดับชุมชนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ก็ต้องช่วยกันบอกให้ได้ว่าต้องการยกระดับเรื่องอะไร เมื่อกำหนดได้ดังนี้ชุมชนก็จะสามารถร่วมกันรับรู้ถึงปัญหาชุมชน หรือร่วมรับรู้ถึงการยกระดับชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ตัวอย่างการทบทวนปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

แล้วชุมชนจะรับรู้ได้อย่างไรว่ามีปัญหา?

ขั้นย่อยที่ ๑.๑ การทบทวนปัญหาของชุมชน

การทบทวนปัญหาของชุมชน คือ การที่ชุมชนช่วยกันค้นหาว่าชุมชนของตนมีปัญหาหรือไม่ มีปัญหาเรื่องอะไรเป็นปัญหาระดับใด มีใครเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้นบ้าง

ชุมชนต้องนำข้อมูล ๒ ประเภทมาช่วยในการทบทวนปัญหาของชุมชนได้แก่ ๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ทางกายภาพ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน หนี้สินและบัญชีที่ดิน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จาก

๑) วิเคราะห์ชุมชนจากบัญชีครัวเรือน

พิจารณาจากลักษณะข้อมูลในด้านต่าง ๆ เช่น ศักยภาพชุมชน ความมั่นคงของรายรับในครัวเรือน/ชุมชน ความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือน/ชุมชน สัดส่วนรายจ่ายแต่ละหมวดต่อรายรับที่เกิดขึ้น สัดส่วนการออม กระแสการเงินของครัวเรือน ซึ่งจะต้องมีการพิจารณาจากข้อมูลที่มีการผิดปกติในด้านยอดรวมของรายรับลดลง - รายจ่ายสูงขึ้นที่ได้จากการประกอบอาชีพตาม

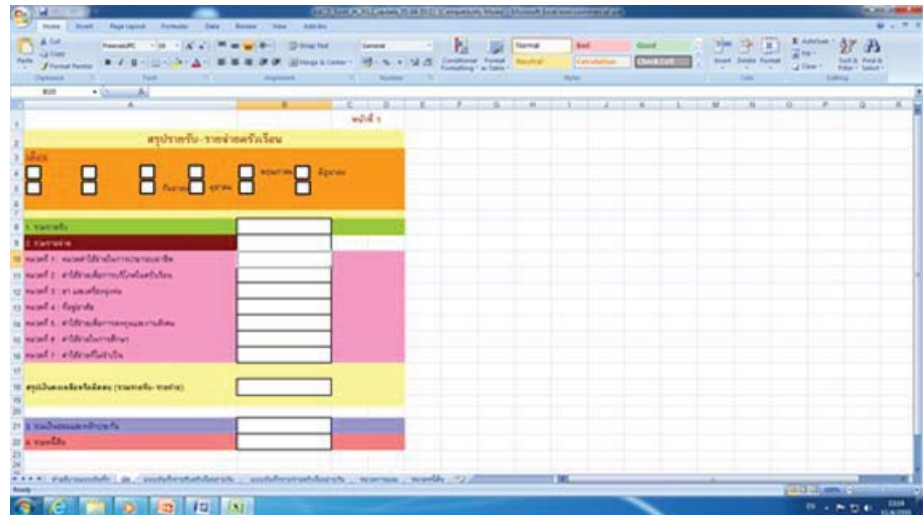
คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

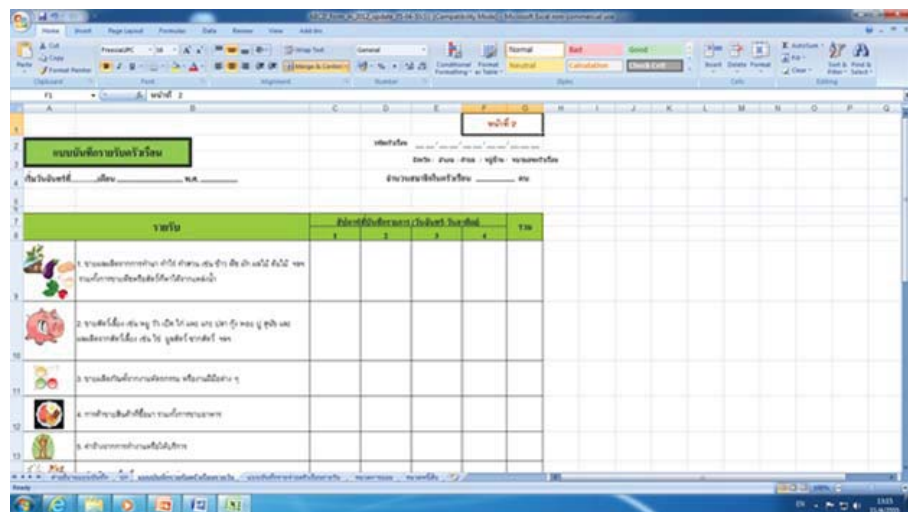

หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนข้างต้น โดยสามารถใช้โปรแกรมประมวลผลบัญชีครัวเรือนที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

๑) โปรแกรมบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถวิเคราะห์ข้อมูลระดับชุมชน และระดับตำบลเกี่ยวกับงบดุล กำไรขาดทุนของชุมชนสามารถนำไปใช้ในการวางแผนด้านเศรษฐกิจระดับหมู่บ้านและตำบลได้ (พัฒนาโดยโครงการ KCC มหาวิทยาลัยมหิดล)

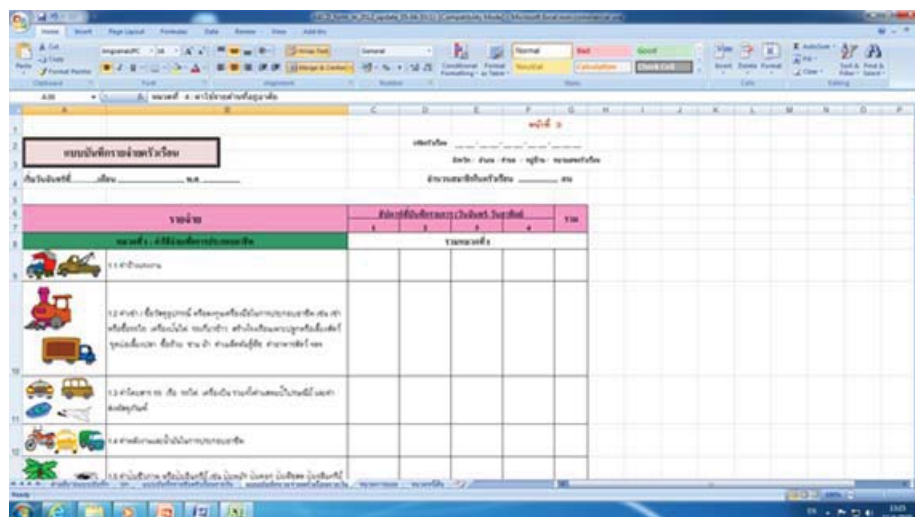
ภาพที่ ๒ โปรแกรมสรุปรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

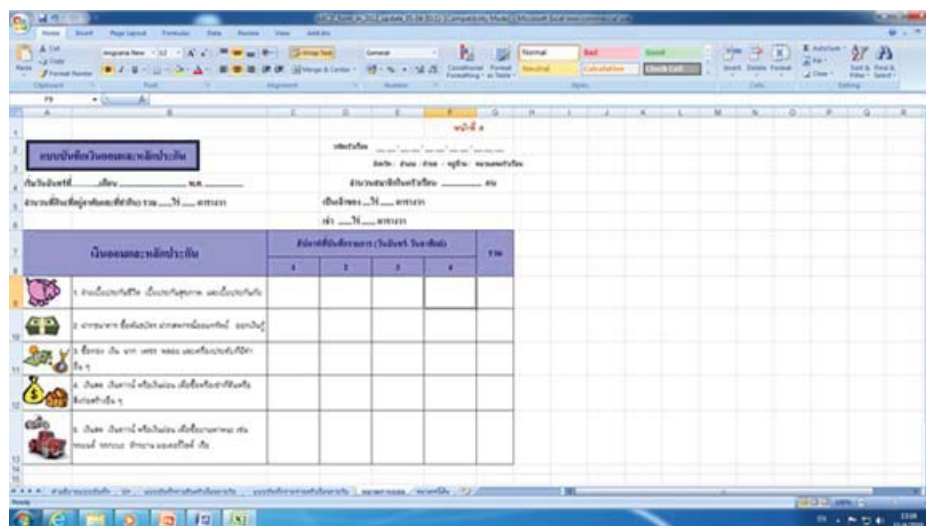
ภาพที่ ๓ แสดงรายรับครัวเรือน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ภาพที่ ๔ แสดงแบบบันทึกการจ่ายของครุภัณฑ์ ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

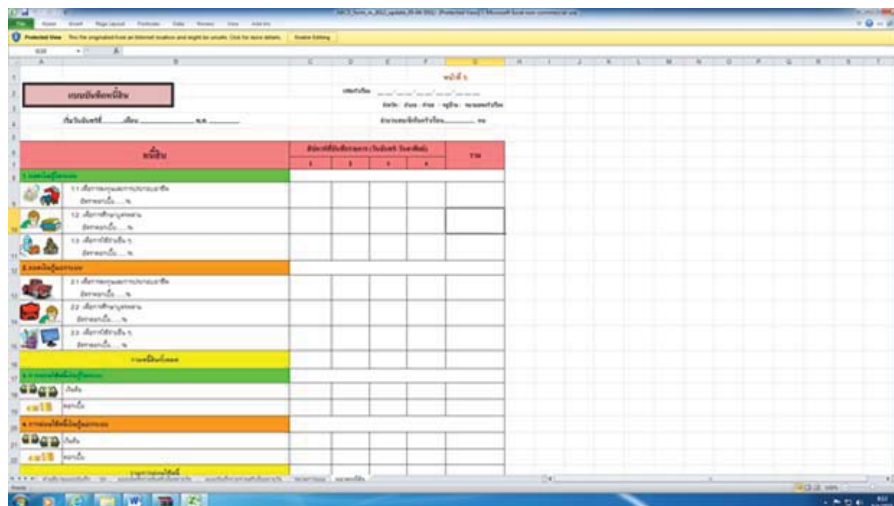

ภาพที่ ๕ แสดงแบบบันทึกเงินออมและหลักประกัน ของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

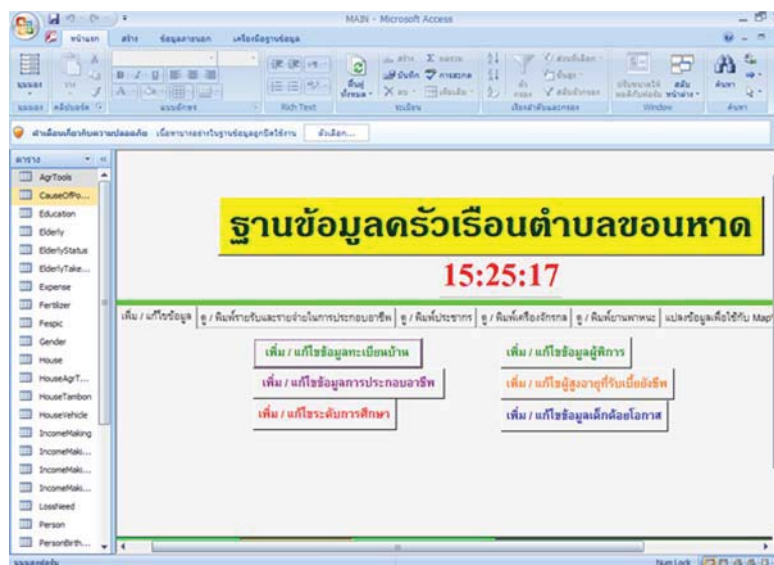

ภาพที่ ๖ แสดงแบบหนังสือของโครงการ KCC โดยมหาวิทยาลัยมหิดล

๒) โปรแกรมขอนหาด (PanData) เป็นข้อมูลด้านประชากร ครั้วเรือน อาชีพ การศึกษา การจัดสวัสดิการชุมชน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มอาชีพ และกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลทะเบียนราษฎรจากแบบ ทร.๑๔ มาเป็นฐานในการออกแบบข้อมูล และใช้โปรแกรม Microsoft Office Access) จัดการข้อมูล (พัฒนาโดยนายแพทย์บรรเจิด สุขพิพัฒน์ ปานนท์ สสจ.พัทลุง และนายชิน ทิพย์เพ็ญ ผู้อำนวยการ ด.ขอนแก่น อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช)

ภาพที่ ๗ แสดงหน้าจอของโปรแกรมขอนหา

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

โปรแกรมบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครัวเรือนเพื่อการพัฒนาสู่สังคมปัญญา (KCC) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือนแบบบัญชี (GIS)

จังหวัด นครราชสีมา อำเภอ หนองบัวลำภู ตำบล หนองบัว อำเภอ 10

สรุปผลการรับ-รายจ่ายครัวเรือน ปีงบประมาณ 2553

ลำดับ	รายละเอียด	รายรับ	รายจ่าย	สุทธิ
1	รายได้จากการจ้างงาน และประกอบอาชีพ	29,820	34,833	
2	ได้ผลประโยชน์ สวัสดิการ และเบี้ยยังชีพ	693	1,292	
3	รายได้ และผลประโยชน์จากการเช่าสิ่งของ	0	878	
4	เงินปันผล	0	917	
5	รายได้จากการขายสิ่งของ หรือบริการ	27	182	
รวม		30,540	40,002	
รายจ่าย				
1	ค่าเช่าและดอกเบี้ย		2,643	2,643
2	เงินเดือนค่าจ้างและผลประโยชน์		549	409
3	เงินอุดหนุนและเงินช่วยเหลือ		2,457	5,760
4	รายจ่ายอื่นและรายการตามภาษี		126	86

ภาพที่ ๔ แสดงหน้าจอของโปรแกรม MapWindowGIS

๔) โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนปฏิบัติการในระบบ Online ผ่านเว็บไซต์ www.kccs.bunditsbpac.com ใช้เพื่อจัดการข้อมูลครัวเรือนและผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา นราธิวาส ปัตตานี สงขลาและสตูล) โดยมีบัณฑิตอาสาประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำเข้าข้อมูลในโปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนจากสมุดบันทึกข้อมูลครัวเรือน (พัฒนาโปรแกรมโดยโครงการ KCC และ ศอ.บต.)

ตารางสรุปจำนวนครัวเรือนและกิจกรรมเป้าหมายภายใต้แผนงานโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ ๑ (หมู่บ้าน ๖๙๖)

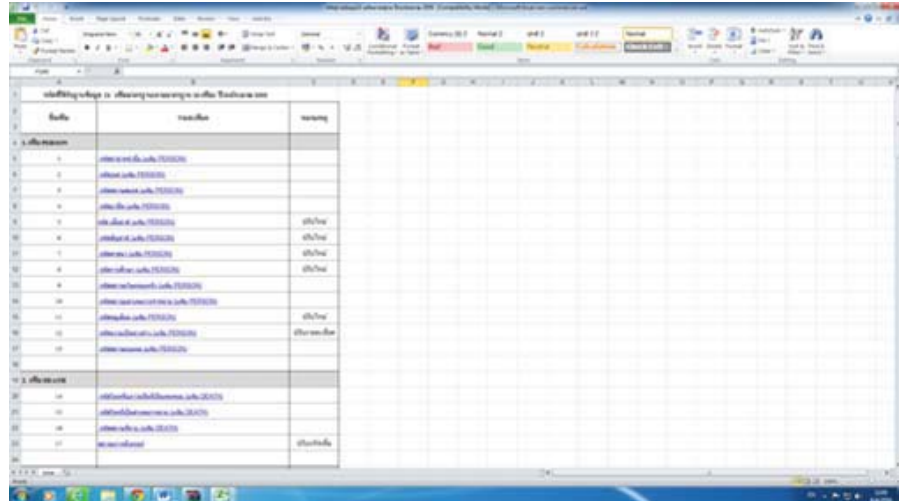
จังหวัด..... ข้อมูล ณ วันที่.....เดือน.....ปี พ.ศ. ....

อำเภอ	จำนวนครัวเรือนเป้าหมาย (บ้านเลขที่)	จำนวนเป้าหมาย (รายคน)	จำนวนเป้าหมายตามประเภทการสนับสนุนปัจจัยการผลิต 5 ด้าน (นับตามกิจกรรม)												หมายเหตุ
			ภาคเกษตร		ภาคปศุสัตว์		ภาคประมง		นอกภาคเกษตร		ภาคที่อยู่อาศัย		รวมทุกกิจกรรม		
			เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	เป้าหมาย	มอบแล้ว	
รวมทั้งหมด															

หมายเหตุ : เป้าหมาย หมายถึง บุคคลเป้าหมายที่ได้รับการรับรองอนุมัติภายใต้แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕) โปรแกรม HCIS เป็นโปรแกรมที่ใช้บริหารงานฐานข้อมูลระดับตำบลสำหรับสถานีนามัยเช่นเดียวกับโปรแกรมฯ THO โดยพัฒนาขึ้นเพื่อใช้งานสำหรับสถานีนามัยโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลของสถานีนามัยเป็นไปอย่างมีระบบสามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ชื่อ	รหัส	หมายเหตุ
ศูนย์สุขภาพตำบล 1	100001	
ศูนย์สุขภาพตำบล 2	100002	
ศูนย์สุขภาพตำบล 3	100003	
ศูนย์สุขภาพตำบล 4	100004	
ศูนย์สุขภาพตำบล 5	100005	
ศูนย์สุขภาพตำบล 6	100006	
ศูนย์สุขภาพตำบล 7	100007	
ศูนย์สุขภาพตำบล 8	100008	
ศูนย์สุขภาพตำบล 9	100009	
ศูนย์สุขภาพตำบล 10	100010	
ศูนย์สุขภาพตำบล 11	100011	
ศูนย์สุขภาพตำบล 12	100012	
ศูนย์สุขภาพตำบล 13	100013	
ศูนย์สุขภาพตำบล 14	100014	
ศูนย์สุขภาพตำบล 15	100015	
ศูนย์สุขภาพตำบล 16	100016	
ศูนย์สุขภาพตำบล 17	100017	
ศูนย์สุขภาพตำบล 18	100018	
ศูนย์สุขภาพตำบล 19	100019	
ศูนย์สุขภาพตำบล 20	100020	
ศูนย์สุขภาพตำบล 21	100021	
ศูนย์สุขภาพตำบล 22	100022	
ศูนย์สุขภาพตำบล 23	100023	
ศูนย์สุขภาพตำบล 24	100024	
ศูนย์สุขภาพตำบล 25	100025	
ศูนย์สุขภาพตำบล 26	100026	
ศูนย์สุขภาพตำบล 27	100027	
ศูนย์สุขภาพตำบล 28	100028	
ศูนย์สุขภาพตำบล 29	100029	
ศูนย์สุขภาพตำบล 30	100030	
ศูนย์สุขภาพตำบล 31	100031	
ศูนย์สุขภาพตำบล 32	100032	
ศูนย์สุขภาพตำบล 33	100033	
ศูนย์สุขภาพตำบล 34	100034	
ศูนย์สุขภาพตำบล 35	100035	
ศูนย์สุขภาพตำบล 36	100036	
ศูนย์สุขภาพตำบล 37	100037	
ศูนย์สุขภาพตำบล 38	100038	
ศูนย์สุขภาพตำบล 39	100039	
ศูนย์สุขภาพตำบล 40	100040	
ศูนย์สุขภาพตำบล 41	100041	
ศูนย์สุขภาพตำบล 42	100042	
ศูนย์สุขภาพตำบล 43	100043	
ศูนย์สุขภาพตำบล 44	100044	
ศูนย์สุขภาพตำบล 45	100045	
ศูนย์สุขภาพตำบล 46	100046	
ศูนย์สุขภาพตำบล 47	100047	
ศูนย์สุขภาพตำบล 48	100048	
ศูนย์สุขภาพตำบล 49	100049	
ศูนย์สุขภาพตำบล 50	100050	

ภาพที่ ๑๒ แสดงรายละเอียดข้อมูลด้านสุขภาพในตำบล (เพศ อาชีพ การศึกษา สถานะครอบครัว หมูเหือด สาเหตุการตาย การคุมกำเนิด สุขภาพฟัน ลักษณะที่อยู่อาศัย การสูบบุหรี่ การดื่มเหล้า ความดัน เบาหวาน โรคที่รักษาด้วยแพทย์แผนไทย ประเภทยาและเวชภัณฑ์ และประเภทยาแผนไทย ฯลฯ)

สำหรับการนำโปรแกรมขอนหาด และ โปรแกรม Map window GIS ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการข้อมูลเพื่อรองรับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล นอกจากข้อมูลเชิงบรรยาย ข้อมูลการสำรวจ ข้อมูลจากการจัดเวทีประชุมประชาคมระดมความคิดเห็นในระดับต่างๆ เพื่อนำมากร่างทำแผนแม่บทชุมชน /แผนชุมชนระดับตำบลแบบใหม่โดยใช้ข้อมูลประชากร ครัวเรือน แผนที่ทรัพยากร แผนที่แสดงการใช้ที่ดินก็จะทำให้แผนชุมชนมีความชัดเจนถูกต้องตามความต้องการของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น รวมถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในการบูรณาการกับแผนของ อปท. ได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในตำบลขอนหาด ตำบลบ้านพร้าว ตำบลคูหาใต้ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังสามารถใช้ข้อมูล HCIS เป็นการนำเข้าข้อมูลระบบสุขภาพในระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพบุคคล ซึ่งข้อมูลมีความแม่นยำ และมีการจัดเก็บเป็นประจำข้อมูลจึงมีความทันสมัยตลอดเวลา ทีมข้อมูลโครงการพัฒนาระบบ การจัดการฐานข้อมูลสุขภาพจังหวัดสงขลา เป็นการนำเสนอข้อมูล

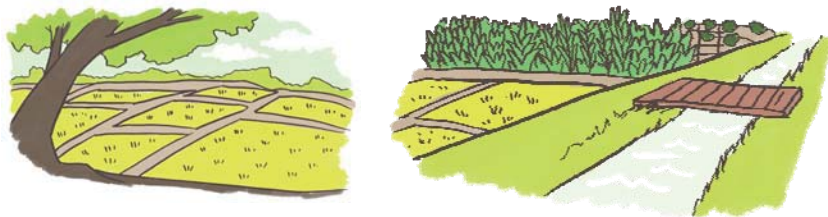

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ด้านสุขภาพและข้อมูลรายงานแสดงผลสถานการณ์สุขภาพในระดับจังหวัดได้ สำหรับประโยชน์ในการวางแผนชุมชน ก็คือ สามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ดินหมู่บ้าน ก มีอัตราผู้มีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือดสูงมาก ดังนั้น การวิเคราะห์ว่า “ทำไมคนถึงมีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือด” โดยเปรียบเทียบกับ ยอดค่าใช้จ่าย ด้านการซื้อสารเคมี/ยาฆ่าแมลงได้ หากพบว่ามีความสัมพันธ์กันว่ามียอดค่าใช้จ่ายสูงและ มีอัตราผู้มีสารเคมีตกค้างในเส้นเลือดสูงก็สามารถนำไปเป็นข้อสันนิษฐานเพื่อนำไปสู่กระบวนการค้นหาสาเหตุและวางแผนการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

วิเคราะห์ขนาดพื้นที่ทำกินหรือพื้นที่เกษตรกรรม

ข้อมูลพื้นที่ทำกินของครัวเรือน		ข้อมูลที่ดินทำกินของครัวเรือน			
ลำดับ	ชื่อผู้ทำกิน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนคน	จำนวนคน	จำนวนคน
1.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
2.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
3.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
4.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
5.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
6.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10
7.	นายสมชาย ใจดี	10	10	10	10

ตัวอย่าง การนำข้อมูลจากการจดบันทึกปัญหาและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จะทำให้สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้อย่างแท้จริง เช่น ปัญหาที่ดิน ทำกินพื้นที่ป่าชายเลน บ้านนางโสม จ.สุราษฎร์ธานี ทำให้ทราบว่าใครเป็นเจ้าของที่ดินตัวจริง และใครที่เป็นคนบุกรุก

ตัวอย่าง การจดบันทึกข้อมูลบัญชีครัวเรือนของชาวบ้าน

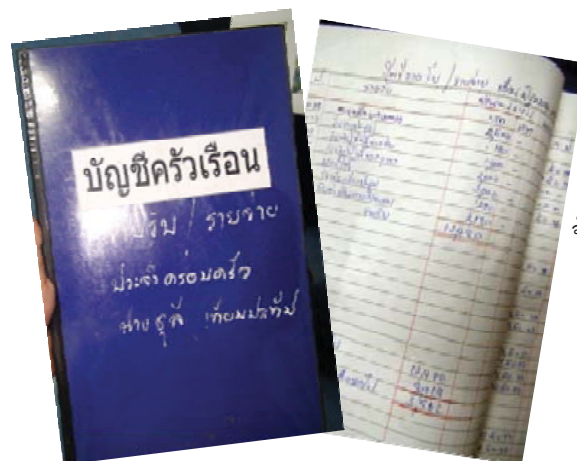
วันเดือนปี	รายการ	รายรับ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	หมายเหตุ
1 ม.ค. ๒๕๕๕	รับสวัสดิการ		1,630 บาท	
๒ ม.ค. ๒๕๕๕	จ่ายตลาด		300 -	
	ค่าเช่าบ้าน		38 บาท	
๓ ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		๕๐ -	
	ขายหมู	170		
๕ ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู	120		
	ซื้อผักผลไม้		165 บาท	
7 ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู	20		
	ขายหมู	30		
9 ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		200 -	
12 ม.ค. ๒๕๕๕	ค่าไป		300 บาท	
13 ม.ค. ๒๕๕๕	ขายหมู		500 บาท	
	ขายหมู		180 -	
	รวม		1,800	

จังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่	รายการรับ	จำนวนเงิน (บาท)	รายการจ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	ยอดรับ	ยอดจ่าย
๑	รับเงินเดือน	1,000.00			1,000.00	
๒	รับเงินค่าจ้าง	500.00			1,500.00	
๓	รับเงินค่าเช่า	300.00			1,800.00	
๔	รับเงินค่าจ้าง	200.00			2,000.00	
๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,100.00	
๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,200.00	
๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,300.00	
๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,400.00	
๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,500.00	
๑๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,600.00	
๑๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,700.00	
๑๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,800.00	
๑๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			2,900.00	
๑๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,000.00	
๑๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,100.00	
๑๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,200.00	
๑๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,300.00	
๑๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,400.00	
๑๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,500.00	
๒๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,600.00	
๒๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,700.00	
๒๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,800.00	
๒๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			3,900.00	
๒๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,000.00	
๒๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,100.00	
๒๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,200.00	
๒๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,300.00	
๒๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,400.00	
๒๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,500.00	
๓๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,600.00	
๓๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,700.00	
๓๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,800.00	
๓๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			4,900.00	
๓๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,000.00	
๓๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,100.00	
๓๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,200.00	
๓๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,300.00	
๓๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,400.00	
๓๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,500.00	
๔๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,600.00	
๔๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,700.00	
๔๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,800.00	
๔๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			5,900.00	
๔๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,000.00	
๔๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,100.00	
๔๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,200.00	
๔๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,300.00	
๔๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,400.00	
๔๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,500.00	
๕๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,600.00	
๕๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,700.00	
๕๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,800.00	
๕๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			6,900.00	
๕๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,000.00	
๕๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,100.00	
๕๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,200.00	
๕๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,300.00	
๕๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,400.00	
๕๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,500.00	
๖๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,600.00	
๖๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,700.00	
๖๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,800.00	
๖๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			7,900.00	
๖๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,000.00	
๖๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,100.00	
๖๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,200.00	
๖๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,300.00	
๖๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,400.00	
๖๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,500.00	
๗๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,600.00	
๗๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,700.00	
๗๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,800.00	
๗๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			8,900.00	
๗๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,000.00	
๗๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,100.00	
๗๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,200.00	
๗๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,300.00	
๗๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,400.00	
๗๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,500.00	
๘๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,600.00	
๘๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,700.00	
๘๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,800.00	
๘๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			9,900.00	
๘๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,000.00	
๘๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,100.00	
๘๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,200.00	
๘๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,300.00	
๘๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,400.00	
๘๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,500.00	
๙๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,600.00	
๙๑	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,700.00	
๙๒	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,800.00	
๙๓	รับเงินค่าจ้าง	100.00			10,900.00	
๙๔	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,000.00	
๙๕	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,100.00	
๙๖	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,200.00	
๙๗	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,300.00	
๙๘	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,400.00	
๙๙	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,500.00	
๑๐๐	รับเงินค่าจ้าง	100.00			11,600.00	

จังหวัดนครปฐม

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๑.๒ วิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน ทำได้โดยการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามเครื่องชี้วัด ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ๖ หมวด ๔๒ ตัวชี้วัด, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕ – ๒๕๕๙), แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน, เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน, ตัวชี้วัดสำหรับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบรายได้ประชาชาติของประเทศไทย แบบปริมาณลูกโซ่กับบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ ดังตัวอย่างด้านล่างนี้

๑.มิติด้านเศรษฐกิจ

มิติด้านเศรษฐกิจ		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ.)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
<ul style="list-style-type: none"> - คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อปี - คนอายุ ๑๕-๖๐ ปีเต็ม มีอาชีพและรายได้ - คนอายุมากกว่า ๖๐ ปีเต็มขึ้นไปมีอาชีพและรายได้ (ครบทุกคน ยกเว้นคนพิการที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้) 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลรายได้เฉลี่ยครัวเรือน (บาทต่อเดือน) 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิเคราะห์ข้อมูลรายได้เฉลี่ยครัวเรือน (บาทต่อเดือน) โดยมีการจำแนกคนในแต่ละช่วงอายุเพื่อให้เห็นภาพรวมของลักษณะอาชีพ และจำนวนรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งสามารถวิเคราะห์สัดส่วนคนจน (ร้อยละของประชากร) ได้
	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท) 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างรายได้กับหนี้สินทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจว่าครัวเรือนหรือชุมชนความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในชุมชน
๒. ครัวเรือนที่มีการเก็บออมเงิน (เงินสด หรือทรัพย์สินต่างๆ เช่น เงินสด เงินฝากธนาคาร เงินฝากกลุ่มออม	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนการออม (ที่ไม่ใช่เงินสะสม และเงินออมสะสม) 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิเคราะห์ร้อยละของครัวเรือนที่มีการเก็บออมเงิน (บาท) รวมไปถึงสัดส่วนเงินออมที่ไม่ใช่เงินสะสมจะสะท้อนถึงแนวโน้มทิศทาง

มิติด้านเศรษฐกิจ		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ทรัพยากรเพื่อการผลิต เงินฝากกลุ่มสัจจะ เงินฝากสหกรณ์ เงินฝากกองทุนหมู่บ้าน เงินฝากกองทุนต่าง ๆ การทำประกันชีวิต การซื้อพันธบัตร การซื้อทองคำ การซื้อบ้าน หรือการซื้อที่ดิน เป็นต้น		การเงินของครัวเรือนและชุมชนได้ และสัดส่วนเงินออมสะสมสามารถบอกถึงภูมิคุ้มกันของครัวเรือนและชุมชนในการมีเงินสำรองเอาไว้ใช้ในยามวิกฤติ

๒.มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
<ul style="list-style-type: none"> - ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพคงทนถาวร (อยู่ได้โดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีปัญหาเรื่องที่พักอาศัย เช่น ถูกไล่ที่ และบ้านมีสภาพคงทนถาวร) 	<ul style="list-style-type: none"> - รายการค่าซ่อมแซมบ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี) - รายการค่าเช่าที่ (บาทต่อเดือน) 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิเคราะห์เป็นแนวโน้มติดต่อกันหลายปี หากมีรายการเป็นประจำอาจแสดงถึงการมีสภาพปัญหาจากสาเหตุใด เช่น มีน้ำท่วมทุกปี ซึ่งจะทำให้ชุมชนวิเคราะห์ว่าพื้นที่เป็นเขตภัยพิบัติหรือไม่ ถ้าจัดเป็นเขตภัยพิบัติชุมชนจะต้องมีการออกแบบในการก่อสร้างบ้านที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่
<ul style="list-style-type: none"> - ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี 	<ul style="list-style-type: none"> - รายการในการซื้อน้ำเพื่อการบริโภค (บาทต่อปี) 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิเคราะห์ได้ว่าชุมชนไม่มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
		เพียงพอสำหรับการบริโภค หรือความสามารถในการ พึ่งตนเองของชุมชน รวมถึง การให้บริการขั้นพื้นฐานแก่คน ในชุมชนของภาครัฐ
- ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็น ระเบียบ สะอาด ถูกสุขลักษณะ	- รายจ่ายค่าจ้างทำความสะอาด ตัดต้นไม้ ตัดหญ้า (บาทต่อปี) - รายจ่ายค่าซ่อมแซมต่อ เติมปรับปรุงบริเวณบ้าน (บาทต่อครั้ง, บาทต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์การเอาใจ ใส่ดูแลบ้านเรือนเป็นระเบียบ สะอาด ถูกสุขลักษณะ แต่ สะท้อนภาพในทางตรงกันข้าม ในเรื่องความสามารถ พึ่งตนเองของชุมชน
- ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุ อย่างถูกวิธี	- รายจ่ายค่า รักษาพยาบาล / รายจ่าย ในการซ่อมแซมสิ่งที่ เสียหายอันเนื่องจากเหตุ ไม่สามารถป้องกันการเกิด อุบัติเหตุได้อย่างถูกวิธี	- สามารถวิเคราะห์คุณภาพ ทางการศึกษาการเรียนรู้เพื่อ ชีวิต และสุขภาวะของคนใน ชุมชน
- ครัวเรือนมีความปลอดภัยใน ชีวิตและทรัพย์สิน	- รายจ่ายที่ต้องซื้อสินค้า อันเนื่องมาจากของเดิมถูก ขโมย	- สามารถวิเคราะห์ถึงความ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ของคนในชุมชน ซึ่งอาจหมาย รวมถึงการพึ่งตนเองในร่วมกัน ดูแลภายในชุมชน
- ครอบครัวมีความอบอุ่น (ในรอบ ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนนี้มีโอกาสอยู่ พร้อมหน้ากันอย่างน้อย ๖ ครั้งต่อ ปี มีการปรึกษาหารือ สมาชิกใน ครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน หากคนที่อยู่คนเดียวได้อย่างมี	- รายจ่ายเพื่องานการ พักผ่อนหย่อนใจ เช่น การไปเที่ยวพักผ่อนในช่วง เทศกาลสำคัญ วัน สงกรานต์, วันพ่อ, วันแม่ ฯ	- สามารถวิเคราะห์ถึงลักษณะ ความสัมพันธ์ของสมาชิก ภายในครอบครัว มีโอกาสอยู่ พร้อมหน้ากันได้ทำกิจกรรม ร่วมกัน

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ความสุขถือว่าเป็นครอบครัว อบอุ่น)		
- คนในครัวเรือนไม่ดื่มสุรา (ยกเว้นการดื่มเป็นครั้งคราว เฉลี่ยไม่เกินเดือนละ ๑ ครั้ง)	- รายจ่ายที่ไปซื้อสุราดื่ม (บาทต่อเดือน)	- สามารถวิเคราะห์ถึงความ ประพฤติดีและการมีคุณธรรม ของคนในชุมชน
- คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่	- รายจ่ายที่ไปซื้อบุหรี่สูบ (บาทต่อเดือน)	
- คนอายุ ๖ ปีขึ้นไป ทุกคนได้ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่าง น้อยสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง	- รายจ่ายในการเดินทาง ไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา - รายจ่ายที่เป็นเงินทำบุญ บริจาค	
- คนสูงอายุได้รับการดูแลจากคน ในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ภาครัฐ (คนที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในชีวิต ความเป็นอยู่ด้านอาหารการกิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เจ็บไข้ได้ ป่วย สภาพจิตใจ รวมถึง สวัสดิการชุมชนหรือเบี้ยยังชีพ จากภาครัฐ)	- รายจ่ายเป็นเงินที่ส่งไป ช่วยเหลือผู้สูงอายุใน ครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน - เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ	
- คนพิการได้รับการดูแลจากคน ในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ภาครัฐ (คนพิการทางกายและ หรือสมองจนไม่สามารถช่วย ตนเองได้ คนตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ อัมพาต ไม่มีฝ่ามือ ไม่มี ฝ่าเท้า ปัญญาอ่อน ออทิสติกส์ วิกลจริตฯ ได้รับการดูแลเอาใจใส่	- รายจ่ายเป็นเงินที่ส่งไป ช่วยเหลือผู้พิการใน ครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน - เบี้ยยังชีพผู้พิการ	

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม		
เกณฑ์การวิเคราะห์คุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ในชีวิตความเป็นอยู่ด้านอาหาร การกิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เจ็บ ไข้ได้ป่วย สภาพจิตใจ รวมถึง สวัสดิการชุมชนหรือเบี้ยยังชีพ จากภาครัฐ)		
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการ ทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อ ประโยชน์ของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ท้องถิ่น	- รายจ่ายในการทำ กิจกรรมสาธารณะเพื่อ ประโยชน์ของหมู่บ้าน/ ชุมชน	

๓. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพ ชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความ จำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชี ครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอ ตลอดปี	- รายจ่ายค่าน้ำประปา (บาท ต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์ได้ว่าชุมชน ไม่มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพ เพียงพอสำหรับการอุปโภค หรือความสามารถในการ พึ่งตนเองของชุมชน รวมถึง การให้บริการขั้นพื้นฐานแก่คน ในชุมชนของภาครัฐ
- ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจาก มลพิษ	- รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล ที่มาจากการได้รับมลพิษ (บาทต่อปี)	- สามารถวิเคราะห์ถึงคุณภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และ สุขภาวะของคนในชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
	-รายจ่ายด้านสารเคมี/ยาฆ่าแมลงในการทำการเกษตร	

๔.มิติด้านการเรียนรู้

มิติด้านการเรียนรู้		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- เด็กอายุ ๓-๕ ปีเต็ม ได้รับการบริการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน (โดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา อนุบาลชนบท โรงเรียนอนุบาล)	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็กก่อนวัยเรียน ๓-๕ ปี	- สามารถวิเคราะห์แยกเป็นค่าเทอม, ค่าวัสดุอุปกรณ์ และหนังสือ, ค่าเดินทางไปเรียนหนังสือ, และค่าขนม ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์เพื่อช่วยกันค้นหาลดรายจ่าย เช่น การสนับสนุนทุนการศึกษา การจัดรับ-ส่งนักเรียน เป็นต้น
- เด็กอายุ ๖-๑๔ ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็ก ๖-๑๔ ปี	
- เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	- รายจ่ายค่าการศึกษาของเด็กที่ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	
- เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มีงานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ	- รายจ่ายค่าฝึกอบรมด้านอาชีพสำหรับเด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มี	- สามารถวิเคราะห์กลุ่มคนในชุมชนในแต่ละช่วงวัย ทั้งนี้เพื่อพิจารณาว่าอยู่ในวัยเด็ก วัยแรงงาน หรือวัยสูงอายุ ทั้งนี้

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านการเรียนรู้		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็น พื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- คนอายุ ๑๕-๖๐ ปี เติม อ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลข อย่างง่ายได้	งานทำ - รายจ่ายในการพัฒนาการ เรียนรู้คนอายุ ๑๕-๖๐ ปี เติม ให้มีความสามารถอ่าน เขียน ภาษาไทย และคิดเลขอย่าง ง่ายได้	เพื่อเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องนำไปวิเคราะห์ถึง แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ ของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลมีจัด กิจกรรมการฝึกอบรมอาชีพ เสริม, การฝึกอบรมเรื่อง “เกษตรอินทรีย์” เป็นต้น

๕. มิติด้านสุขภาวะ

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพ ชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความ จำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจาก บัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
- เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่น้อย กว่า ๒,๕๐๐ กรัม	- รายจ่ายค่าอาหารของหญิง ตั้งครรภ์	- สามารถวิเคราะห์ภาวะ โภชนาการของหญิงตั้งครรภ์ รวมถึงการจัดกิจกรรมหรือ สวัสดิการให้กับหญิงตั้งครรภ์ ในชุมชน เช่น โครงการ “ห้อง แลกไข่” มีการแจกไข่ไก่ให้กับ หญิงตั้งครรภ์ไว้กินทุกวันๆ ละ ๑ ฟอง จนตลอด ทั้งนี้เพื่อเป็น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของแม่ และทารกแรกเกิด
- เด็กแรกเกิดถึง ๑๒ ปี ได้รับ วัคซีนป้องกันโรคครบตาม	- รายจ่ายค่ารักษาพยาบาล ของครัวเรือนที่มีเด็กแรกเกิด	- สามารถวิเคราะห์ถึงโอกาสใน การเข้าถึงการให้บริการของ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
ตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค	ถึง ๑๒ ปี	สถานพยาบาลในชุมชน และสามารถวิเคราะห์ถึงสุขภาวะของเด็กแรกเกิดถึง ๑๒ ปี ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคอะไร และเจ็บป่วยมากในช่วงฤดูอะไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนา กิจกรรมการป้องกันสุขภาพให้เด็กและผู้ปกครอง
- เด็กแรกเกิดได้กินนมอย่างเตี๋ยอย่างน้อย ๖ เดือนแรกติดต่อกัน	- รายจ่ายค่านมสำหรับทารกแรกเกิด ถึง ๖ เดือน	-สามารถวิเคราะห์ถึงภาวะและแนวโน้มโภชนาการของทารกแรกเกิด
- ทุกคนในครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน	- รายจ่ายค่าอาหารที่ซื้อมาบริโภคของคนในชุมชน -รายจ่ายค่ารักษาพยาบาลที่เกิดจากสาเหตุจากการกินที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น ท้องร่วง อาหารเป็นพิษ ฯ	
- คนในครัวเรือนมีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม	- รายจ่ายค่ายาเพื่อบำบัด บรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้น	
- คนอายุ ๓๕ ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี เพื่อคัดกรองความเสี่ยงต่อโรคเบาหวานและความดันโลหิต-คนอายุ ๖ ปีขึ้นไป	- รายจ่ายค่าตรวจสุขภาพประจำปีของผู้ที่อายุ ๓๕ ปีขึ้นไปในชุมชน เพื่อคัดกรองโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง	

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

มิติด้านสุขภาวะ		
เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต (ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ)	เปรียบเทียบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	ประเด็นเชื่อมโยงกับชุมชน
-ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๓๐ นาทีสูง		

จากนั้น ให้ตอบคำถามที่ว่าชุมชนมีปัญหาหรือไม่ ถ้ามีปัญหาคือปัญหาด้านใดดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
๒. ปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรม
๓. ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. ปัญหาด้านการเรียนรู้
๕. ปัญหาด้านสุขภาวะ
๖. ปัญหามากกว่า ๑ ด้าน ได้แก่ .....
๗. ปัญหาอื่นๆ

เอ....หากชุมชนไม่มีปัญหามันต้องทำอะไรต่อละ ?

ก็ให้กำหนดว่า ต้องการพัฒนาหรือยกระดับชุมชนในด้านใดบ้าง

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนย่อยที่ ๑.๒ การร่วมรับรู้ถึงปัญหาชุมชน เพื่อการยกระดับ

ร่วมรับรู้ถึงปัญหาชุมชนหรือการยกระดับชุมชน เพื่อแยกแยะปัญหา ความเป็นจริง โดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหารวมถึงผลกระทบที่คนและชุมชนจะได้รับ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการกำหนดเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาหรือยกระดับชุมชน

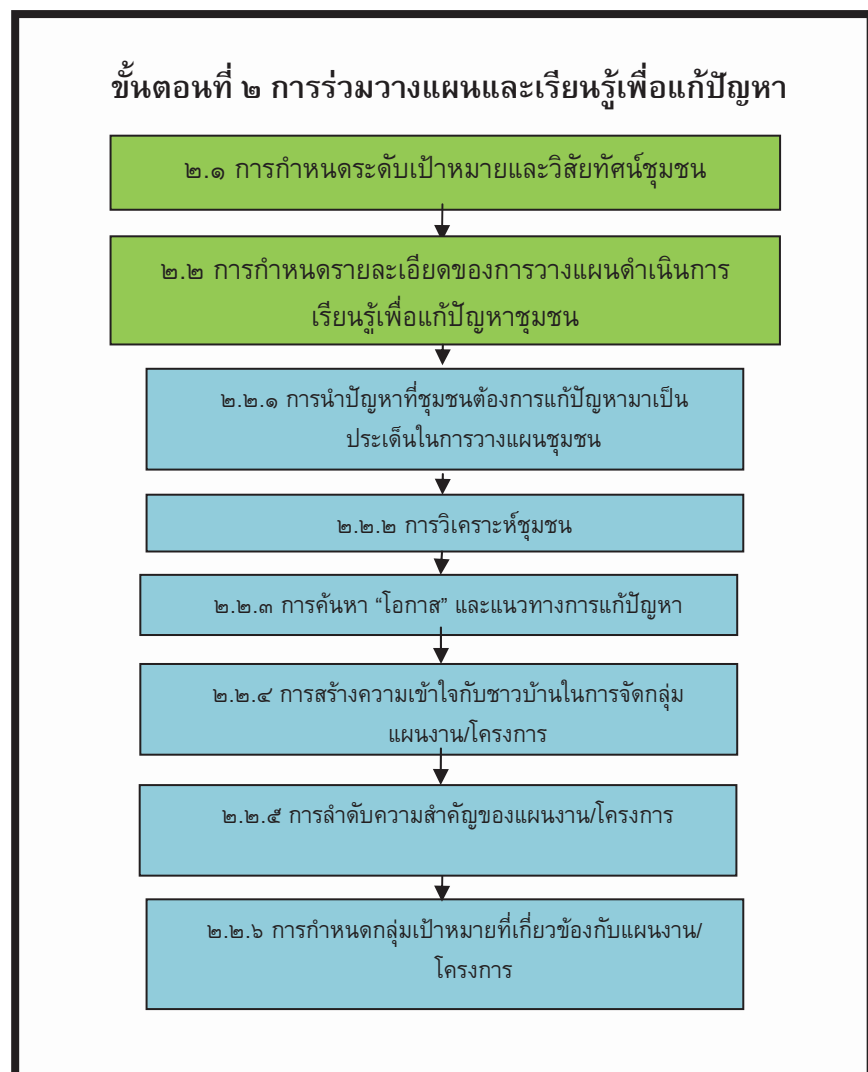

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

ชุมชนต้องเป็นเจ้าภาพในการทำแผนชุมชนและมักต้องมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม เช่น ส่วนราชการระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ภาคธุรกิจ วิชาการ และประชาสังคม เป็นต้น รวมทั้งผู้สนับสนุนงบประมาณ ดังนั้นชุมชนจึงต้องผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีวิธีการวางแผนดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๒ นี้ มีขั้นตอนย่อย คือ การกำหนดระดับเป้าหมายการวางแผนชุมชน และการกำหนดรายละเอียดของการวางแผนชุมชน

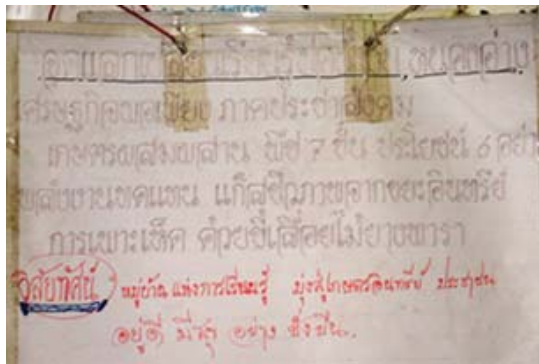

ขั้นตอนย่อยที่๒.๑ การกำหนดระดับเป้าหมายและวิสัยทัศน์

การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน เป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีทั้งทิศทางระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว ทั้งนี้ชุมชนที่จะสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของตนเองได้ต้องสามารถวิเคราะห์ชุมชนจากการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทอย่างแท้จริง ชุมชนต้องวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็น จัดลำดับ ประเมินตนเอง กล่าวโดยย่อก็คือ ชาวบ้านต้องสามารถกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนของตน

วิสัยทัศน์ชุมชน

เป็นข้อความแสดงภาพที่ชุมชนมุ่งมั่นอยากจะเป็นหรือมีในช่วง ๕-๑๐ ปีข้างหน้า เช่น “เป็นตำบลในฝัน” ของจังหวัดอุทัยธานี

ตัวอย่างวิสัยทัศน์ของชุมชนใน
จังหวัดนครศรีธรรมราช

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

เป็นข้อความที่ชัดเจนที่ระบุถึงผลประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายจะได้รับจากการวางแผนพัฒนาชุมชน ดังนั้นเป้าหมายชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ครัวเรือนสามารถจัดการตัวเอง พึ่งตนเองได้ ทำกินอยู่ในชุมชนได้ อยู่ได้ อยู่รอด ยั่งยืน ตัวอย่างเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ได้แก่

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

เป้าหมายระดับชุมชน

๑. เป็นชุมชนตามอุดมคติ เช่น เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนอยู่ดีมีสุข

๒. ชุมชนสามารถจัดกระบวนการทำงานที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และต่อยอดการเรียนรู้ ชุมชนสามารถปรับตัวและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยข้อมูลความรู้ และประสบการณ์ เช่น

๒.๑ ข้อมูลศักยภาพชุมชนประกอบด้วย ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านภูมิปัญญาความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน

๒.๒ รายรับ

๒.๓ รายจ่าย

๒.๔ หนี้สิน

๒.๕ บัญชีที่ดิน

๓. ชุมชนสามารถตระหนักต่อปัญหาของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนคิดได้ ทำได้ และแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๔. ชุมชนสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น มีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ จัดการและปลดหนี้ได้ มีความมั่นคงทางอาหาร มีสวัสดิการในชุมชนดูแลตั้งแต่แรกเกิด จนถึงเสียชีวิต มีสุขภาพที่ดี มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน และมีการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้

๕. ชุมชนสามารถมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีการวางแผนชุมชนที่มาจากความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งอาศัยกลไกกระบวนการเรียนรู้จากข้อมูลทั่วทั้งชุมชน จนสามารถแก้ปัญหาภายในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน

๖. ชุมชนสามารถอยู่ดี กินดี มีสุข โดยระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมล้วนมีความเหมาะสมกับชุมชน

๗. ชุมชนสามารถมีกระบวนการเรียนรู้โดยอาศัยทุนทางสังคมในพื้นที่ เช่น ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญา คน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึง การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือ สรบบทเรียน และรับผิดชอบ ในการวางแผน โดยมองเห็นโอกาส ทางเลือกสำหรับการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม

๘. ชุมชนสามารถวางแผน บริหารจัดการทุนทางสังคม และทุนทางปัญญา และอื่นๆ ได้อย่างเป็นระบบครบวงจรในการพัฒนาชุมชน จนทำให้เกิดการเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่บนฐานความสัมพันธ์ของชุมชนที่สามารถจัดการชุมชนตนเอง โดยมีความรู้เพียงพอ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

๘. ชุมชนสามารถอยู่ดีมีสุข โดยสามารถสรุปเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ (มีเงินออม มีอาชีพเสริม มีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และดำรงชีพตามแนวหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) สิ่งแวดล้อม (ปลูกป่า ปลูกผักปลอดภัย ปลูกข้าวปลอดภัย และอนุรักษ์ธรรมชาติ) สังคม (มีความสามัคคี ไม่มีขโมย สุขภาพกายและใจดี การละเลิกอบายมุข และปลอดยาเสพติด) การศึกษา (ทำบัญชีครัวเรือนและมีการอบรมให้ความรู้) วัฒนธรรม (มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีต่างๆ) และการเมือง (รู้สิทธิหน้าที่และรับทราบของตนเอง) เป็นต้น, เป็นชุมชนที่ยั่งยืน หรือชุมชนสุขภาวะ ฯลฯ

เป้าหมายระดับบุคคล

๑. ชาวบ้านรู้จักตนเอง
๒. ชาวบ้านไม่มีหนี้ /ปลดหนี้ได้
๓. ชาวบ้านมีสุขภาพดี
๔. ชาวบ้านกินอิ่มนอนอุ่น
๕. ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนอื่นได้ถูกต้อง
๖. ชาวบ้านสามารถปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน
๗. ชาวบ้านตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหา ช่วยกันคิด และช่วยทำเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน

เป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อวางแผน

๑. ชุมชนมีเวทีเรียนรู้ไว้เพื่อพูดคุยกัน และมีกระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาชุมชนด้วยข้อมูล
๒. ชุมชนสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ และต่อยอดการเรียนรู้ได้
๓. ชุมชนได้รับเงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
๔. ชาวบ้านสามารถแก้ไข และป้องกันปัญหา/ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนได้
๕. ชาวบ้านสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้
๖. ชาวบ้านมีสวัสดิการชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม
๗. ชาวบ้านมีจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

วิธีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ชุมชน

๑. การวิเคราะห์ความต้องการ / ความจำเป็น

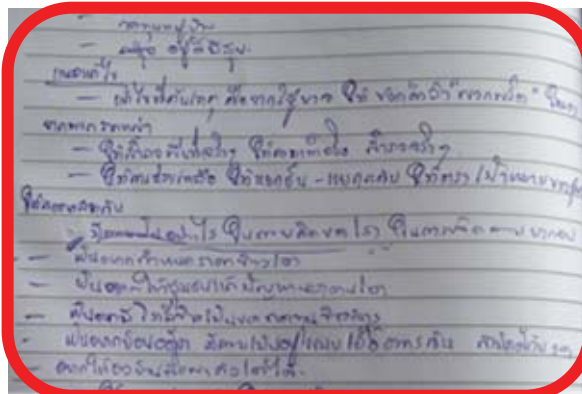
- ๑.๑ นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ปัญหาหรือการกำหนดวิสัยทัศน์ชุมชน มาจัดลำดับความสำคัญ เริ่มจากเรียงไล่ตัวที่สมาชิก / ชุมชน ได้รับประโยชน์
- ๑.๒ ใช้การอภิปรายร่วมกัน เสียงส่วนใหญ่
- ๑.๓ วินิจฉัยและระบุความต้องการ / ความจำเป็นที่แท้จริง

๒. วิธีการประเมินตนเองของชุมชน

- ๒.๑ ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อประเมินจากข้อมูลที่ทุกคนร่วมกันให้
- ๒.๒ ประเมินทั้งสิ่งที่ดี เพื่อต่อยอดให้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่ยังไม่ดีเพื่อแก้ไข
- ๒.๓ ใช้เหตุผลบัญชีครัวเรือนแต่ละเดือนเป็นเครื่องมือประเมิน
- ๒.๔ ข้อมูลและผลการประเมินจัดเก็บในฐานข้อมูลของชุมชน
- ๒.๕ ประเมินตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๓. วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ / จำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้

- ๓.๑ หาเพื่อนที่รู้ใจร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน เพื่อนที่เต็มใจร่วมแก้ปัญหา
- ๓.๒ ใช้เวทีให้สมาชิกร่วมกันทำความเข้าใจ กำหนดเป้าหมายที่จะเรียนรู้ร่วมกัน
- ๓.๓ ใช้กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การรับประทานอาหารร่วมกันเป็นโอกาสพูดคุย
- ๓.๔ ประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ บุคคลภายนอก ชวนมาพูดคุย

ตัวอย่างบันทึกผ่านของชุมชน
ในจังหวัดชัยนาท

ขั้นตอนย่อยที่ ๒.๒ การกำหนดรายละเอียดของการวางแผนดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

การร่วมดำเนินการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาชุมชน เป็นการที่ชุมชนร่วมกันเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่การวางแผน โดยการมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภายใน – ภายนอกชุมชนที่มาช่วยในการวางแผนชุมชน (การถอดความรู้: Capturing) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีการจัดเป็นรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของคนในชุมชน (การแลกเปลี่ยนเรียนรู้: Sharing) รวมถึงการปฏิบัติตามแผนซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำความรู้ไปใช้ซ้ำในการทำงาน (การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ: Reusing) ซึ่งมีการจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการ คณะทำงาน มาร่วมดำเนินการ และกำกับติดตามให้กำลังใจจะเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน สำหรับการกำหนดรายละเอียดของการดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน เป็นขั้นตอนที่ประกอบด้วย

๒.๒.๑ การนำปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ปัญหามาเป็นประเด็นในการวางแผน

โดยผ่านการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามเครื่องชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ๖ หมวด ๔๒ ตัวชี้วัด, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) , แนวคิดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัดสำหรับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และการเปรียบเทียบรายได้ประชาชาติของประเทศไทย แบบปริมาณลูกโซ่กับบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน สามารถสรุปได้ว่า มิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งได้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึง สาเหตุที่แท้จริง และเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนคืออะไร

๒.๒.๒ การวิเคราะห์ชุมชน

การนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนกับข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อให้ชุมชนรู้ว่าในพื้นที่มีหรือไม่มีทรัพยากรอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ปัญหา เช่น การมีกลุ่มคนที่ได้รวมตัวอย่างเป็นธรรมชาติเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วในพื้นที่ หากชุมชนต้องการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาด้านปุ๋ย/ยาฆ่าแมลงในพื้นที่ สามารถชักชวนกลุ่มคนดังกล่าวมาเป็นแนวร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าวในช่วงต้นได้ เนื่องจากกลุ่มนี้มีใจที่ต้องการทำเรื่องแบบนี้อยู่แล้ว

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

สำหรับขั้นนี้ สามารถใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลหรือศึกษาความรู้จากแหล่งภายในชุมชน โดยมีการกำหนดประเด็นข้อมูลที่ต้องการเก็บและนำมาศึกษาประกอบทั้งนี้เพื่อให้การวางแผนมีความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะต้องมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ วิธีการ เวลา ให้ชัดเจน เช่น ตัวแทนของชาวบ้านหมู่ ๓ จัดทำแบบสำรวจลักษณะการใช้พื้นที่ทำกิน และแบบสำรวจผู้รู้และความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน, การสำรวจจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านว่ามีกี่ครัวเรือนที่ต้องการใช้น้ำ โดยใช้สถิติการใช้น้ำ ๑ คน ต่อ ๕ ลิตรเพื่อประมาณการขนาดของเครื่องผลิตน้ำประปา หรือการวิเคราะห์ว่าหมู่บ้านมีแหล่งน้ำอื่นเพื่อเก็บน้ำดิบประกอบการสำรวจพื้นที่การเกษตรนาปี/นาปรังว่ามีกี่ไร่ เพื่อจะได้คำนวณว่าการปลูกข้าว ๑ ไร่ใช้น้ำเท่าไร ดังนั้นเมื่อทราบปริมาณการใช้น้ำเพื่อการเกษตรทั้งหมดจะทำให้รู้ว่าจะต้องนำน้ำมาจากแหล่งใดบ้าง หรือจะต้องมีการบริหารจัดการน้ำอย่างไรให้เพียงพอกับความ ต้องการ นอกจากนี้ ซึ่งสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้เรียกว่า การถอดความรู้ (Capturing) หลังจากนั้นก็นำข้อมูลความรู้ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันกับสมาชิกเป้าหมายที่เป็นผู้รับผิดชอบเพื่อดำเนินการวิเคราะห์สาเหตุ - ปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหาต่อไป ในส่วนนี้สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Sharing)

๒.๒.๓ การค้นหา “โอกาส” และแนวทางการแก้ปัญหา

ในการค้นหาโอกาสและแนวทางการแก้ปัญหาสามารถใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือนใน ๕ มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ ด้านสุขภาวะ ซึ่งมิติดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงการเชื่อมโยงว่าข้อมูลบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายกับเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยกำหนดเป็นโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้สามารถ สำหรับขั้นนี้ สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการความรู้ที่เรียกว่า การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ (Reusing) หมายความว่า ในการกำหนดวิธีการแก้ปัญหาจะต้องมีการกลั่นกรองข้อมูล จนได้ทางเลือกและวิธีการที่เหมาะสมกับปัญหาต่างๆ โดยผ่านประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมซึ่งอาจได้ใช้วิธีการดังกล่าวมาก่อนหน้านี้ รวมถึงการนำแนวทางการแก้ปัญหาไปลงสู่การปฏิบัติต่อไปอย่างเป็นรูปธรรม

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
มิติด้านเศรษฐกิจ		
๑. การลดรายจ่าย	๑. การประกอบอาชีพ ๑.๑ นอกภาคการเกษตร ๑.๒ ภาคการเกษตร ๒. ชีวิตประจำวัน ๒.๑ อุปโภค ๒.๒ บริโภค	๑. ใช้จ่ายเป็นอิสระก่อนตัวตนของครัวเรือนว่ามีลักษณะอยู่ในกลุ่มฟุ่มเฟือยหรือจำเป็น ๒. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมครัวเรือนให้มุ่งพึ่งตนเองก่อนในการแก้ปัญหาใดๆ โดยเริ่มจาก
๒. การเพิ่มรายได้	๑. ประกอบอาชีพเสริม ๒. การเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต ๓. การรวมกลุ่มอาชีพ ๔. การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน ๕. การจัดทำวิสาหกิจชุมชน ๖. การจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการของชุมชน	ตนเองก่อนเสมอ เช่น ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ วางแผนลดหนี้ ๓. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอาชีพ สถาบันการเงินชุมชน วิสาหกิจชุมชน ๔. วิเคราะห์แนวโน้มเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและระดับชุมชนเพื่อเตรียมการในอนาคต
๓. การปรับลด ปลดหนี้	๑. การวางแผนชีวิต ๑.๑ วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ๑.๒ จัดระบบปรับพฤติกรรม ๑.๓ วางแผนการบริหารเงิน/บริหารหนี้ ๑.๔ ปรับอาชีพวิเคราะห์ทุน ๑.๕ ลดต้นทุน - เปลี่ยนวิธีการเพาะปลูก - ทำนาโยน ต.บ่อทอง อ.บางระกำ จ.พิษณุโลกเพื่อแก้ปัญหา ค่าจ้างทำนาแพง ๒.การจัดทำกระแสการเงินครัวเรือน	
มิติด้านสังคมวัฒนธรรม		
๑. การบริโภค สินค้าฟุ่มเฟือย	๑. ตกเป็นทางการโฆษณา ไม่มีสติในการซื้อ ๒. มีการแบ่งปันซึ่งกันและกันภายในชุมชนหายไป	๑. ควรมีกฎในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย - จัดทำปฏิทินชุมชนเพื่อทำให้กิจกรรมภาพรวมทั้งปี -

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
	๓. มีการจัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงฐานะทางการเงินและสังคมมากกว่า การจัดงานเพื่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม ๔. มีร้านสะดวกซื้อจำนวนมากทำให้ลดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เพราะคิดว่ามีเงินก็สามารถซื้อได้ทุกอย่าง	นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนา องค์ความรู้เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย ๒. หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรวางแผนและสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้กับกิจกรรมที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา - งดเหล้าในงานศพ
๒. ค่าทำบุญ	๑. คนทำบุญเพื่อหวังบุญชาติหน้า	
๓. ค่าอาหาร	๑. ประเภทของเนื้อสัตว์ที่ใช้ในงานเลี้ยง <ul style="list-style-type: none"> - เนื้อวัวใช้กับงานแต่ง - เนื้อปลาลจะใช้กับงานศพ ๒. คนไม่ทำกับข้าวด้วยตนเอง	
๔. ค่าโต๊ะจีน	๑. แสดงถึงความรัก/ความผูกพันของคนในชุมชนน้อยลง เพราะในอดีตชาวบ้านจะช่วยกันทำกับข้าว แล้วนำส่วนที่เหลือกลับบ้าน	
๕. ค่าจัดงานบวช	๑. ค่าเหล้าสูงมาก	
๖. ค่าซื้อปลา	๑. วัฒนธรรมข้าว ปลา เกลือ (ปลาร้า) หายไป	
๗. ค่าแรงงาน	๑. ขาดการรวมกลุ่มที่อาศัยแรงงานช่วยซึ่งกันและกัน	
๘. รายได้จากทอดผ้าสูง	๑. มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมน้อยลง	
มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
๑. ค่าปุ๋ย/ค่าสารเคมี	๑. ต้นทุนการผลิตสูง <ul style="list-style-type: none"> - อัตราการใช้ปุ๋ยที่เหมาะสม - ใช้ปุ๋ยชีวภาพ/ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทน ๒. สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย - ใช้สมุนไพรทดแทนในการทำเป็นยาฆ่าแมลง เช่น สะเดา สับปะรด ยาฉุน	๑. ชุมชนควรมีกลไกในการอนุรักษ์ อนุรักษ์ และแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความคุ้มค่าและยั่งยืน ๑.๑ มีคณะทำงานที่รับผิดชอบอยู่ในพื้นที่

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
	ตะไคร้หอม พริก ๓. ดินเสื่อม ๔. มีสารเคมีตกค้างในร่างกาย	- กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปูเปรี๊ยะ - กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย - กลุ่มเยาวชนรักคลองน้อย - กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน - กลุ่มเพาะพันธุ์ธนาคารต้นไม้ - กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ - กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ - เครือข่ายป่าชุมชน - เครือข่ายดับไฟป่า
๒. ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง	๑. มีปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการผลิตทางการเกษตรนอก ฤดูกาล ๒. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทน - ใช้เรือใบแทนการใช้น้ำมันในการ หาปลา	- เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา - เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ - เครือข่ายสิ่งแวดล้อมต้นแบบ "พอปลูกเพื่อลูก พี่ปลูกเพื่อน้อง" ๑.๒ จัดกิจกรรมส่งเสริมการ อนุรักษ์/ แก้ปัญหา
๓. ค่าพลังงาน (ไฟฟ้า/แก๊ส)	๑. ไม่มีการใช้พลังงานทดแทน - เต้าแก๊สชีวมวล - แกลบ - มูลสัตว์ ๒. ไม่ตระหนักถึงการประหยัดไฟฟ้า	- ธนาคารขยะ - ธนาคารปูปลา - โครงการปลูกต้นไม้ทดแทน - โครงการ "จัดบ้าน ดับสวน รวนกันทำ" - โครงการปลูกต้นไม้เพื่ออุ้มน้ำ - โครงการ "เขา นา เล" เพื่อ ดูแลต้นน้ำ
๔. ค่าน้ำ	๑. ไม่มั่นใจ/ยอมรับต่อคุณภาพน้ำ สำหรับการบริโภค ๒. มีปัญหาด้านการบริหารระบบ น้ำประปาหมู่บ้านทำให้ต้นทุนสูง - จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ๓. มีปัญหาน้ำแล้ง - ทำฝายแม้ว	- โครงการปลูกกอไผ่เพื่อ แก้ปัญหาการตื่นเขินของแม่น้ำ - โครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อ แก้ปัญหาดินสไลด์ตามแนวคัน คลอง
๕. ค่าจัดเก็บขยะ มูลฝอย	๑. สามารถจัดการขยะด้วยตนเอง ๒. มีการคัดแยกขยะ	- โครงการชุดบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ - โครงการชุดอ่างชะลอน้ำ - โครงการชุดลอกคลองให้น้ำ
๖. ค่าซื้อสัตว์น้ำ จากภายนอกชุมชน เพื่อบริโภค	๑. มีปัญหาด้านคุณภาพของแหล่ง สัตว์น้ำในชุมชน	
๗. ค่าต้นทุน การผลิต	๑. เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรไม่ทำเมล็ด พันธุ์เนื่องจากไม่มั่นใจในคุณภาพที่ เกิดจากการเพาะปลูกของตนเอง ๒. ค่าหัวอาหารไก่ไข่ เกษตรกรไม่ได้ เลี้ยงไก่ไข่แบบธรรมชาติ	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๘. ค่ารักษาพยาบาล	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับสารเคมีจากการเกษตรตกค้างในร่างกาย	ไหลสะดวก - การใช้เสียงตามสายเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านรักษาส่งแวดล้อม
๙. ค่าอาหาร (พืชผัก, ผลไม้, สัตว์เพื่อการบริโภค)	๑. ไม่สามารถเป็นแหล่งอาหารที่รองรับคนในชุมชนได้ - ไม่มีพื้นที่ - ไม่พึงตนเอง - ขาดความอุดมสมบูรณ์ - ขาดแรงงานในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ - ขาดความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนได้	ศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อวางแผนดูแลรักษา - การปลูกฝังการช่วยเหลือสังคมพัฒนาหมู่บ้านให้กับคนในชุมชน - การใช้เปิดไถ่ทุ่งกินหอยเชอร์รี่แทนการใช้เคมีฆ่า - จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา
๑๐. การขายผลผลิตลดลง	๑. ผลผลิตมีคุณภาพต่ำเนื่องจากดินเสื่อมสภาพ ๒. มีเนื้อที่ในการผลิตลดลง ๓. ขาดการวางแผนการควบคุมการผลิตทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนในการผลิตมากเกินไป	๑.๓ ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม - ห้ามหาหน่อไม้ขาย - ห้ามจับปลาในช่วงฤดูวางไข่ - ห้ามใช้รถยนต์เข้าไปบรรทุกของป่า - กำหนดขนาดตาของแหในการจับปลา
๑๑. รายได้จากการเก็บของป่าในชุมชนลดลง	๑. พื้นที่ป่าถูกบุกรุก / ลดลง ๒. สภาพแวดล้อมเป็นพิษทำให้ผลผลิตมีปริมาณและคุณภาพต่ำลง ๓. ไม่มีกฎ กติกาและผู้รับผิดชอบอย่างจริงจังในการดูแล อนุรักษ์ป่าของชุมชน	- กำหนดช่วงฤดูเปิด-ปิดในการเก็บของป่า ๒. มีการจัดทำแผนที่ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อให้เห็นภาพรวม
๑๒. รายได้จากการขายปลาลดลง	๑. คุณภาพของแหล่งน้ำต่ำทำให้ปลาไม่สามารถอาศัยอยู่ได้	- จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อศึกษาทางน้ำและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาทางน้ำ - จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อระบุสิทธิในที่ดินทำกินเพื่อแก้ปัญหาความ

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		<p>ไม่ชัดเจนสิทธิในที่ดิน</p> <p>๓. ให้ชาวบ้านจัดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณผลผลิตที่ชัดเจน เป็นเงินทั้งหมดเท่าไร ก็ใช้โลกรัม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับต้นทุนในการผลิต</p> <p>๔. นำเป้าหมายมาทำเป็นตัวชี้วัดในการประเมินครัวเรือนแบบก้าวหน้ากับครัวเรือนล้าหลัง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำหนดจุดดีของหมู่บ้าน ๑ หมู่ ๑ แห่ง ทุกหมู่จะต้องมีที่สาธารณะ แหล่งน้ำ สวนสมุนไพร สถานที่พักผ่อน หรือแหล่งเรียนรู้ <p>๕. ส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก</p> <ul style="list-style-type: none"> - แก๊สชีวภาพ - เตาชีวมวล
มิติด้านการเรียนรู้		
๑. การศึกษาของบุตร	<p>๑. ค่าเล่าเรียนสูง</p> <p>๒. ค่าเรียนพิเศษสูง</p> <p>๓. ค่าเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนโรงเรียนนอกพื้นที่สูง</p> <p>๔. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในชุมชนต่ำ</p> <p>๕. ผู้ปกครองมีทัศนคติมองการศึกษาแบบขี้บั่นได้ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นการวัดผลความรู้ความสามารถของเด็ก</p>	<p>๑. มีกลไกในสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน - ส่งเสริมการนำปราชญ์ชาวบ้านมาสอนให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชน - จัดทำแผนที่ปราชญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น / แหล่งเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๒. การลงทุน	๑. ขาดความรู้ในการลงทุน เปรียบเทียบกับผลตอบแทน คຸ້ມหรือ ไม่คຸ້ມ ๒. ไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเอง (ซื้อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งอื่น) ๓. ต้นทุนบางประเภทมีความ พุ่มเพื่อยเกินความจำเป็น - ค่าจ้าง - ค่าปุ๋ย - ค่ายาฆ่าแมลง ๔. ปัญหาจากสิ่งที่คุณควบคุมไม่ได้ เช่น ภัยธรรมชาติ ๕. ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	- จัดทำแผนที่คนดี - จัดทำข้อมูลทรัพยากรชุมชน โดยระบบ GIS เพื่อนำมา ประกอบการวางแผนชุมชน - มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ที่จำเป็นในการดำรงชีพให้กับคน ในชุมชน - การเล่านิทานกลางบ้านให้เด็ก ในหมู่บ้านทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ เวลา ๑๖.๐๐ น. โดยผู้สูงอายุที่มี ความสามารถในการถ่ายทอด ความรู้และเป็นการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับ เด็กในชุมชน
๓. ค่ายารักษาโรค	๑. ชาวบ้านไม่รู้จักรักษาการดูแล ตัวเอง ๒. มีการนำการแพทย์พื้นบ้านและ การแพทย์แผนไทยมาใช้ในการรักษา โรคในชุมชนน้อย	- มีการจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญา ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ เว็บไซต์ ๒. ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการ เรียนรู้ให้กับคนในชุมชน
๔. อาชีพเสริม	๑. ไม่มีการวิเคราะห์ความสามารถ ชุมชนกับการผลิตสินค้าที่เหมาะสม ๒. ขาดการบริหารจัดการตลาดให้กับ สินค้าชุมชน - สินค้าของชุมชนขายได้น้อย - ไม่มีตลาดรับซื้อ	- การจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ที่มุ่ง สร้างการเรียนรู้ในด้านการจัดการ ความสะอาด อาหาร ภาษา ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยสร้าง คุณค่าให้กับบ้านที่ถูกคัดเลือกเป็น โฮมสเตย์แสดงถึงการมีเกียรติใน ชุมชน - การประกวดการทำอาหาร พื้นบ้านปีละ ๒ ครั้ง โดยมุ่งให้มี การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา ประกอบการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น การทอดไข่ไม่ต้องใช้น้ำมัน

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		<p>โดยการใช้ใบตองรองกันกระแทก แล้วตอกไขใส่ลงไป</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเรียนรู้สามารถสร้างโอกาสตลอดเวลา และทุกสถานที่ให้กับคนในชุมชน - การเรียนรู้จากต้นแบบจะทำให้สามารถปรับวิธีคิด อยากทำ แล้วถ้าทำได้ <p>๓. แผนชุมชนควรมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อยกระดับคุณภาพการผลิตและการตลาดดี จะทำให้มีการบอกต่อ</p> <p>๔. ควรนำบัญชีครัวเรือนเข้าไปบูรณาการกับหลักสูตรของโรงเรียนทุกระดับเพื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาทุกมิติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสอนคณิตศาสตร์ที่มีความหมาย - การคิดต้นทุนในการทำกิจกรรมการปลูกผัก หรือการทำขนมไทยขายในโรงเรียน <p>๕. หน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนสวัสดิการที่สร้างการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบของโรงเรียน</p> <p>๖. ควรให้ชาวบ้านใช้กระบวนการเรียนรู้ของข้อมูลในมิติต่างๆ เพื่อวางแผนพัฒนาชุมชน</p>

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
มิติด้านสุขภาวะ		
๑. ค่ายา	๑. ขาดระบบการดูแลสุขภาพ ๒. ชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาเพื่อรักษาโรคและการดูแลสุขภาพ - นโยบายฟรีทำให้ยาล้นคนไข้ เพราะชาวบ้านมียาพื้นฐานจำนวนมาก	๑. ควรพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม - โครงการบูรณาการ คนดีสุขภาพดี เพื่อลดสารเคมีของเกษตรกร - โครงการ "นั่งสมาธิ" ของหมู่บ้าน - โครงการ "มหรรรมิวิชาการ : ต้มโฮม"
๒. ค่าปุ๋ย/สารเคมี/ยาฆ่าแมลง	๑. ได้รับสารพิษตกค้างในร่างกาย	๒. ควรมีกลไกในการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพ - มีเครือข่ายการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง (การใช้สมุนไพร, การนวดเท้า) - มีอาสาสมัครสุขภาพประจำหมู่บ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลสุขภาพของชาวบ้าน
๓. ค่าบุหรี	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายสุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการสูบบุหรี่ ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนในครอบครัวสูบบุหรี่	- ใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสะท้อนข้อมูลปัญหาสุขภาพให้ชาวบ้านเข้าใจ ๓. ควรมีกิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพ - จัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านสุขภาพ - จัดตั้ง "กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน" - จัดกิจกรรมแข่งขันกีฬา - สร้างห้องน้ำแบบชักโครกให้กับคนพิการ - มีการตรวจสุขภาพแม่และเด็ก
๔. ค่าเงินช่วยงานศพ	๑. การมีสุขภาพที่ไม่ดีเป็นสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตหรือไม่	
๕. ค่าผักผลไม้	๑. มีสารปนเปื้อนสูง ๒. ไม่มีการปลูกอยู่ ปลูกกินด้วยตนเอง ๓. มีพฤติกรรมที่ไม่ใส่ใจการดูแลสุขภาพของตนเอง ๔. ไม่มีระบบการผลิตพืช ผัก ผลไม้ที่ปลอดภัย	
๖. ค่าเนื้อสัตว์/ปลา	๑. พฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคเนื้อสัตว์ที่ก่อให้เกิดโรคร้ายแรง และโรคเรื้อรัง	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๗. ค่าข่าวสาร	๑. คุณภาพข่าวที่ปลูกไม่ปลอดภัย เนื่องมีการซื้อข่าวสารทั้งที่มีอาชีพ ปลูกข้าว ๒. ไม่มีการวางแผนในการเก็บ ข่าวสารที่ปลูกไว้กินเอง	ผู้สูงอายุและคัดกรองกลุ่มเสี่ยง ต่างๆ ในพื้นที่ - สร้างกระแสให้เด็กกลัวผักมี สารพิษ โดยใช้คำว่า "ถ้าร้องให้ จะเอากะหล่ำปลีหน้าบ้านให้กิน"
๘. ค่าขนมขบเคี้ยว	๑. ภาวะการขาดสารอาหารของเด็ก และเยาวชนในพื้นที่	เนื่องจากชาวแม่ปลูก กะหล่ำขายไว้หน้าบ้านแต่กินเอง จะปลูกหลังบ้าน
๙. ค่าเหล้า	๑. มีค่าใช้จ่ายประเภทฟุ่มเฟือย ๒. มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลาย สุขภาพ ๓. มีผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากการ ดื่มเหล้า ๔. มีเหตุการณ์ของสมาชิกใน ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากคนใน ครอบครัวติดเหล้า	- ใช้เสียงตามสายของหอ กระจายข่าวรณรงค์ความรู้ด้าน การดูแลสุขภาพ - โครงการสลิคคลินิก วัดรอบ เอน วัดน้ำหนัก ส่วนสูง ปีละ ๓ ครั้ง - โครงการปั่นโตสุขภาพเพื่อ ดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ความดัน โลหิตสูง
๑๐. ค่าเดินทางไป รักษาพยาบาลนอก ชุมชน	๑. มีปัญหาด้านสุขภาพ - ขาดการป้องกันสุขภาพของตนเอง ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน/ การแพทย์แผนไทย ๒. ไม่สามารถให้บริการเพียงพอกับ ความต้องการของผู้รับบริการ ๓. ไม่มั่นใจในคุณภาพของการ ให้บริการรักษาในชุมชน	๔. ควรมีการนำสมุนไพร/ภูมิ ปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน / การแพทย์แผนไทยมาใช้ในการ บำบัดรักษา และป้องกันโรค - มีการแปรรูปสมุนไพร เช่น รางจืด มะรุม ฟ้าทะลายโจร ขมิ้นชัน ไพล - ใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาแผน ปัจจุบัน
๑๑. ค่าเครื่องปรุง แต่งรสอาหาร	๑. ชาวบ้านติดผงชูรสในการประกอบ อาหาร	- การกินน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น เพื่อลดระดับไขมันในเส้นเลือด - รพ.สต.จัดมุมน้ำชาสมุนไพร บริการดื่มฟรีให้กับชาวบ้าน
๑๒. ค่าอาหารที่ แยกประเภท ละเอียด	๑. พฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ซ้ำๆ เป็นประจำ	๕. ควรส่งเสริมการปลูกอยู่ ปลูก

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
		<p>กินตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>๖. ควรมีระบบการผลิตพืช ผัก ผลไม้ที่ปลอดภัย</p> <p>- ส่งเสริมการใช้น้ำส้มควันไม้แทนยาฆ่าแมลง</p>
การเชื่อมโยงปัญหาชุมชนกับสวัสดิการชุมชน		
๑. ค่ารักษาพยาบาล	<p>๑. ไม่มีระบบการดูแลสุขภาพ</p> <p>๒. ไม่มีสวัสดิการดูแลสุขภาพ</p>	<p>๑. วิเคราะห์สภาพทั่วไปของชุมชนเพื่อค้นหาปัญหา เชิงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน</p> <p>๑.๑ ปัญหาในการประกอบอาชีพ</p> <p>- จัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการไม่มีเครื่องจักรเนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถซื้อได้</p> <p>- ต้นทุนการผลิตสูง โดยจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อลดต้นทุน</p> <p>- ทำนา "คอมมิวนิสต์" โดยทุกคนต้องช่วยกันเกี่ยวข้าว และสละแปลงข้าว</p> <p>เพื่อเอาข้าวเข้ากองกลางเป็นไว้เมล็ดพันธุ์ต่อไป แก้ปัญหาการไม่มีเมล็ดพันธุ์</p> <p>- มีสวัสดิการค่าตอบแทนสำหรับคนที่เฝ้าผู้ป่วยในกรณีไม่มีรายได้ตอนเจ็บป่วย</p> <p>- มีสวัสดิการค่าชดเชยสำหรับผู้ป่วยที่นอนพักเป็นคนไข้ใน</p>
๒. ค่าเมล็ดพันธุ์	<p>๑. ไม่มีเมล็ดพันธุ์เป็นของตัวเอง</p> <p>๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ</p> <p>๓. ไม่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพได้</p>	
๓. ค่าน้ำดื่ม	<p>๑. ปริมาณน้ำฝนมีน้อย</p> <p>๒. มีสารเคมีปนเปื้อนในน้ำฝน</p> <p>๓. เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงในพื้นที่</p>	
๔. ค่าจัดงานศพ	<p>๑. จัดงานโดยใช้เงินฟุ่มเฟือย</p> <p>๒. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการ</p>	
๕. ค่าเนื้อสัตว์บริโภค	<p>๑. ราคาเนื้อสัตว์สูง</p>	
๖. ค่าจ้างแรงงานในชุมชน	<p>๑. ขาดแคลนแรงงานในชุมชน</p>	
๗. ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน	<p>๑. ค่าเล่าเรียนสูง</p> <p>๒. ค่ารถในการเดินทางไปเรียนสูง</p> <p>๓. โรงเรียนในพื้นที่ไม่มีคุณภาพ</p> <p>๔. หลักสูตรของโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของชุมชน</p>	

การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตจากบัญชีครัวเรือน		
ข้อมูล	ประเด็น	ตัวอย่างแนวทางการพัฒนา
๘. ค่าเล่นการพนัน	๑. คนว่างงาน ๒. คนมีความคหวั่งน้ำบ่อหน้า ไม่ยอมทำงาน	๑.๒ ปัญหาการศึกษา - อบต.สนับสนุนงบประมาณซื้อหนังสือเรียนให้กับเด็กในชุมชน
๙. ค่าซื้อข้าวของชาวนา	๑. ขาดการรวมกลุ่มผลิต-ขาย	๑.๓ ปัญหาหนี้ในระบบ - จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้ชาวบ้านกู้ดอกเบี่ยถูก
๑๐. เงินออมสูง	๑. รายจ่ายทั่วไปสูง ๒. ดอกเบี่ยในระบบสูงกว่า	๑.๔ ปัญหาราคาเนื้อสัตว์สูง - ทำเชิงหมูชุมชนเพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางให้ลดลง
๑๑. คนด้อยโอกาสและคนพิการ	๑. ไม่มีระบบการดูแลสุขภาพที่ดี โอกาสและคนพิการในชุมชน	๑.๕ ปัญหาการจ่ายด้านของใช้ประจำวันและขนมขบเคี้ยวสูง - จัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้เงินหมุนเวียนในชุมชนมากกว่าออกนอกชุมชน เนื่องจากต้องอาศัยสินค้าจากภายนอกชุมชน
๑๒. การขายสินค้าในชุมชน	๑. ปริมาณการขายน้อย สินค้าไม่ครบไม่หลากหลาย	๒. ควรมีรูปแบบการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนตั้งแต่เกิด เจ็บ เสียชีวิต - โครงการท่องเที่ยวเพื่อให้ทารกแรกคลอดมีน้ำหนักเกิน ๓ กิโลกรัม โดยต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ๓. ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน เช่น คนด้อยโอกาส คนพิการ คนสูงอายุ

คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)